Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDER FORTÆLLER

VESTJYDER FORTÆLLER

REDAKTION:
POUL BENNEDSEN, A. RECHTER, V. ARNTH NIELSEN, T. CLAUSEN, E. FRANDSEN
OMSLAGSTEGNING: OLAF BAK
HELE OVERSKUDDET
VED SALG AF BOGEN
GÅR TIL LIONS HJÆLPEARBEJDE
TRYK: SKOVS TRYKKERI, VARDE

ISBN 87-980498-6-0

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG — VARDE
1979

FORORD

SÅ LIGGER da igen »Vestjyder Fortæller« på boghandlernes diske.

Med mellemrum tilhviskes redaktionsudvalget det råd, at lade »Vestjyder Fortæller« forsvinde lige så ubemærket, som bogen i sin tid kom frem. Overvejelser i den retning fortrænges dog ganske hurtigt, idet vi ved, at bogen har en trofast læserskare, men vi lægger dertil en vanskeligt forklarlig tro på de værdier, bogens artikler er udtryk for.

Vestjyder har på ingen måde for vane at overlade tanker om tilværelsens mangfoldige facetter alene til såkaldte eksperter, og i en tid, hvor livsytringer mekaniseres og vattes ind i mundrette tomme ord uden perspektiv, uden vidde og uden sjæl, hvor forarmelsen i et fællesskab har gode kår, da kunne man måske stå sig ved at lytte til fædrenes fjed.

Bogens forfattere har part i den uforanderlighed, vor egn præsenterer sig med, en uforanderlighed, som tilskynder til accept af tilværelsens grundvilkår og åbner mulighed for at ane større sammenhænge end som så.

Redaktionsudvalget benytter her lejligheden til at sige en stor tak til nærværende artiklers forfattere. Uden jeres hengivenhed for Vestjylland og uden jeres parathed til at ofre tid og kræfter på artiklerne — ingen »Vestjyder Fortæller«. Tak!

Bogens overskud går — som tidligere år — til filantropiske formål.

Varde, oktober 1979. LIONS CLUB VARDE.

REDAKTIONEL MEDDELELSE:

»Vestjyder Fortæller« XIV 1978 bragte bl. a. Erindringer fra Varde o. 1905, som skyldes Embedsmanden og Personalhistorikeren H. G. Olrik (1876-1949). Erindringerne om Varde er skrevet o. 1946 og omfatter i alt 7 Afsnit (vi bragte de første 4), som alle tidligere har været offentliggjort i Forfatterens Bog »Erindringsbilleder«, Kbhvn. 1969. Retskrivningen var ændret af Red. De sidste tre Afsnit af H. G. Olriks fortræffelige Erindringsbilleder fra Varde vil ikke blive trykt i »Vestjyder Fortæller«, hvorfor interesserede henvises til Bibliotekerne.

MAN STARTER SOM LILLE — OG SÅ BLI'R MAN STOR osv.

AF SIGNE TERMANSEN.

FOR FØRSTE gang i mit liv, skal jeg så prøve mig selv som en slags skribent, ikke til en roman eller sammenhængende fortælling, men snarere som en pose »konfetti«, idet jeg så langt tilbage, som jeg kan huske, vil skrive om mine erindringer fra mit barndomshjem, skoleår og ungdomsår, måske kommer de ikke i den rigtige rækkefølge, men jeg håber da alligevel, der bliver lidt sammenhold i den omtalte lille pose »konfetti«.

Man starter som lille, og så bli'r man stor, og hovedet vokser — forstanden den gror - - -, synger man i en sang. Og for mit vedkommende har jeg vel fået forstand til husbehov. Nok har jeg ikke gået i et »nedbrændt teglværk« eller stråtækt skole, som man siger, men i en skole med 3 klasser — og i 7 år — herom senere.

Altså, jeg starter så langt tilbage, jeg kan huske. — Jeg er født på Møllergården i Sdr. Bork, mistede min mor som 4 årig, min søster var to. Vi havde forskellige husbestyrerinder. I en af dem fik vi en ny mor + 3 små brødre.

Far havde både Møllergården og møllen. Dengang kendte man jo ikke til mekaniske hjælpemidler, så derfor havde vi både karle, piger og møllersvend. Elektricitet kom først til Bork 1921—22. Alt gik med håndkraft. Malkning, roeoptagning, høbjergning, såning og mange andre ting, som kunne nævnes.

Dengang kørte der dagvogn fra Tarm til Nr. Nebel med post, pakker og passagerer. Sikke en oplevelse, når vi skulle ud at køre i den gule lukkede vogn. Hvilket årstal Varde-Nr. Nebel-Tarm

jernbane blev anlagt kan jeg ikke rigtigt huske, men jeg var ikke begyndt i skolen.

Mange »Banebørster«, som de blev kaldt, der arbejdede ved banen, blev indkvarteret i private hjem. Nogle af dem kom nu aldrig fra Bork igen. En af dem blev således stationsforstander, efter at han havde fundet en pige og var blevet gift. Og han var det i hele den periode, banen eksisterede, det var S. Fjeldsted.

Banen blev nedlagt på grund af underskud lige før 2. verdenskrig. Der blev talt meget om, at havde man ventet til krigen kom, kunne den måske have været reddet. Tyskerne kunne have brugt den til transport. — Nå, men den dag, banen blev åbnet, husker jeg så tydeligt. Der var reklametur fra Bork til Tarm. Vi stod forventningsfulde og spændte omme på stationen, for det var jo vores første tur med tog. Så blev der meddelt, at toget var 1 time forsinket, så vi kunne lige nå at gå hjem igen og få malket til middag — og så af sted igen. Og endelig kom toget med lange fløjtetoner og standsede ved at lukke dampen ud, så vi stod som i en tåge. Vi kom så op i toget og stod proppet som sild i en tønde, og vi børn stod blot nede mellem alle de voksne, men alligevel var det en stor og uforglemmelig dag for os. Jeg kan huske, far sagde: »Nu bliver Bork stor og betydningsfuld, for nu har vi fået jernbane«.

Derhjemme havde vi 2 store »aktietyre«; de var ellers godmodige; jeg har selv flyttet dem og ligeledes vandet dem ved bækken, hvor vi da også vandede køerne. Sådan et par store tyre så jo voldsomme ud med ring i næsen. Den ene hed Sigvald, kan jeg huske, og med den skulle det ende i en tragedie.

Vi havde en møllersvend, der var slem til at drille dem, og skønt han var blevet advaret flere gange for det, blev han alligevel ved, og så måtte en anden desværre bøde for det. En dag kom en landmand med sin ko, men far var optaget af en kunde, så derfor gik Tarben (vor mangeårige tjenestekarl) ind i stalden, tog møllersvendens hvide jakke på og løste tyren. Tyren kunne åbenbart »kende« den hvide jakke, for den blev fuldstændig rasende. Nu skulle den ha' hævn.Den stangede ham, havde ham på hornene, op mod loftet, ned mod gulvet. Det var et frygteligt syn. Han kom imidlertid fri af tyren, slæbte sig gennem laden, over gården, gennem køkkenet og ind i stuen, hvor han faldt om på gulvet, mens han råbte på vand. Det var en tirsdag formiddag, vi havde lige fået frikvarter i skolen (som ligger

på den anden side af vejen), så jeg løb jo hjem med det samme, da jeg hørte min mor skrige. Der mødte mig et syn, som jeg aldrig kan glemme.

Der blev straks sendt bud efter doktor Jepsen fra Nebel, der beordrede ham på sygehuset. Så kom sygevognen (hestevogn) fra Tarm, og så gik det ad grusede veje ca. 1 times tid, hvor Tarben da slet ikke kunne ligge stille, hvad der nok havde været det bedste for ham, for 3-4 dage derefter kom der bud fra sygehuset, at Tarben var død. Et ribben var trængt ind i hans venstre lunge, og der var konstateret indre blødninger.

Ja, sådan endte hans livshistorie desværre. Han var en rar og glad mand og god ved os børn. Han var også glad for at ta' sig en lille én sådan en lørdag aften på Sdr. Bork kro. Jeg kan huske, han sagde engang til mig, da jeg spurgte ham, om det var dejligt at være fuld, og om det smagte godt, så svarede han mig: »Nej, det skidt te' Brændvin er ett noved o gjem o. A ska nok fo et udryddet«. Og jeg kunne jo ikke forstå, at det aldrig blev det, for hver lørdag var der lige så meget igen. Ja, klogere var man ikke dengang.

Når folk kom til mølle for at få malet korn, og de ventede på at få det med hjem, kom de tit ind til en kaffepunch. Den ene stue derhjemme var beregnet til det. Der var et langt bord med fast bænk, og på væggene var der hollandske kakler, (hvoraf jeg heldigvis har bevaret nogle stykker). I forstuen, som entreen kaldtes, stod på rad og række »snudetræsko« med halmvisker i. Jeg fik ofte 25 øre og blev sendt til købmanden efter brændevin, ja, det var dengang. Jo, og jeg kan huske, at når de så var gået fra bordet kravlede jeg op og slikkede sukkeret op, som var levnet i kopperne, det må jo have smagt godt.

Før banen kom, måtte vi hente soyakager, majs og andet ved banen i Nr. Nebel. Soyakagerne var nogle flade aflange nogle. De kom i en knusemaskine og blev så solgt til foder til kreaturer.

Dengang kunne man da heller ikke tænke sig at brænde halmen af. Nej, den blev, efter at karlene havde stået i laden med plejle og slået kornet af, skåret i hakkelsesmaskinen til hestene. Det var da helt uundværligt dengang.

Alt blev jo næsten »hjemmelavet«. Spinderokken var i mange hjem, men det var jo nærmest de ældre, der sad ved den. De kartede og spandt. Og nogle steder var de store væve igang. Det var interes-

sant at stå og se på, når skyttelen fløj frem og tilbage. Tøjet, som blev til, var farveløst, men vi havde også en farver i Bork, farver Djernes Skrumsager. Jeg kan huske, at mine kjoler var for det meste røde.

Ved bækken i et lille, hvidt hus boede et par elskelige gamle folk, Nygaard Pedersens, der var jeg tit omme, også med bestillingen på halm- og sivkurve, som de flettede. Man kunne afgive bestilling på foderkurve, tørvekurve, sivsko osv.

Øl lavede vi også selv. Der kom store kedler med vand på komfuret, oveni svømmede så store poser med humle; hvad mere der skulle i, husker jeg ikke, men det skulle da - efter at have kogt længe — stå og gære i nogle dage, og derefter fyldes på flasker. Det var en drik, som var godt at have især i høslettens tid, når vi skulle af sted på Værnet og Tipperne. Det var noget, der slukkede tørsten. Hvad vi også havde med, var rigtig kold, stiv rabarbergrød, hvortil vi drak mælk. Vi kørte længe før dag, for der var lang vej, især når vi skulle til vores parcel på Tipperne. Det var nu det værste hø deroppe, fordi det var kort i strået og derfor svært at læsse, så det ikke skred af, inden vi kom hjem. Vi kaldte det altid for »Katskjæg«. Dengang rev vi sammen med små river; vi gik så i 1., 2. og 3. skår, som det hed. Så blev der så meget hø, at det skulle »tæmmes« sammen til stakke. Far tog så en medbragt planke, fik et reb bundet i begge ender, og en hest blev spændt for. Far stod så på planken, og snart blev der en stak. I den kunne vi så sove om natten og fortsætte med arbejdet tidligt næste morgen og dagen igennem for om aftenen at køre hjem med et duftende læs hø. Skønt var det syn, man så over »æ Saaen«, hvor snesevis af hølæs kørte over i de lune sommeraftener. Det er måske erindringen, der »snyder«, men jeg synes, det var sommer, når det skulle være sommer, og vinter, når det skulle være vinter — efter kalenderen. Mange kørte først et læs over til »æ Fahl« og derefter tilbage efter det næste læs. Hestene kunne til tider ikke trække 2 læs, for det var efter som vandet steg, når det kom ind fra Ringkøbing Fjord. Til tider kunne »æ Saaen« være omtrent tør, så var det også sjovt at løbe og skrive og tegne i sandet.

Mens vi er ved Tipperne, kan jeg fortælle, at min far i sine unge dage sammen med en anden ung mand passede kreaturer derude om sommeren. Dengang som i dag gik der flere hundrede kreaturer derude, når høet var bjerget. Dengang var der megen overtro til, og når noget overnaturligt skete, tog man det for et varsel. Sådan så far

og den anden unge mand en aften ligesom mange små lys komme hoppende hen imod dem, men hver gang, de kom lysene nær, gik de ud. Senere kom opklaringen på disse »Lygtemænd« — troede de da. Hvert år kom de landmænd til Tipperauktion, som ville leje arealer deroppe. Det var jo også samtidig en fridag for dem. »Flasken« gik rundt, og nogle fik vel mere end andre. Det gik da engang også sådan, at da de skulle af sted hjem, manglede de en mand. De søgte alle vegne efter ham, men uden resultat. Så faldt mørket på, mange lygter blev tændt, og så gik de med dem ligesom hoppende henover engen. Og det var nok det varsel, de havde set. De fandt også manden, han lå druknet med ansigtet nedad i en »Slåde« (det er en lavning i engen, hvori der står vand). Måske var det kun Sct. Hansorme, de havde set hin aften, men hvem ved?

Ja, overtro, og så galt hekse troede de på dengang. Min bedstefar fortalte, at et sted skulle der være stort bryllup, men »heksen«, som de troede, hun var, var desværre ikke bedt med. Det hævnede hun på den måde, at hun lod hele stuehusets stråtag glide ned foran vinduerne, da de sad ved bryllupsmiddagen. Et sted skulle en ung pige giftes, men heksen havde set, at det ikke blev til bryllup, for en sort hest var blevet spændt for vognen. Lige før brylluppet blev pigens kæreste syg, så hun rejste over for at passe ham, men blev selv syg og døde. Nu var det kommet pigens far for øre, hvad der var blevet sagt, så det med den sorte hest skulle i det mindste ikke komme til at passe. Til hendes begravelse spændte han så den hvide hest for, men idet han skulle til at køre, blev den lam i det ene ben, og den sorte kom for, som heksen havde forudsagt.

Ligeledes sagde bedstefar, at hvis nogen her i Sdr. Bork kunne snakke trådløs med dem ovre i København, måtte der da være hekseri med i spillet. (Ja, hvad ville han ikke have tænkt i dag.)

Det var nu bare et par stykker af de mange historier.

Derhjemme i sognet havde vi også en gammel dame, som vi kaldte »Tante Ane«. Hun solgte »Kapothatte«, tror jeg nok, de hed. Det var små sorte blondehatte til gamle koner, særlig dem der havde mistet det meste af deres hår. Dengang var der ikke noget, der hed parykker (så skal man meget længere tilbage i tiden). Disse hatte lå i en vældig stor, gammel dragkiste. På væggen var der helt overhængt med billeder med damer, som bar kapothatte.

Og så solgte hun også bolsjer, nogle store trekantede rød- og hvid-

stribede nogle, som vi kaldte for »Helmustænder«. Hun ville gerne give os kager, men vi havde opdaget, at hun snød sin næse i fingrene, så vi sagde pænt nej tak. Ligeledes ville hun give os af sine æbler og pærer, når vi kom, men dem ville vi heller ikke så gerne spise, for vi havde opdaget, at hun smed sin natpotte op i træet.

På vaskedage kom vores vævre og glade lille Kathrine meget tidligt og altid i et strålende humør, også efter at hun en hel dag igennem havde stået over vaskebaljen og lagt godt med »knofedt« i, så hendes hænder var helt opløste.

Også når vi slagtede, kom hun. Der var meget, der skulle gøres på en slagtedag. Der var ikke noget, der hed dybfryser, køleskab o. l. Vi havde i kælderen en balje eller et stort trækar med saltlage til alt det kød, der ikke kunne bruges med det samme, og det kunne omtrent slå til til næste gang slagtning. Hver gang, vi skulle have et stykke kød op, enten til stegt flæsk eller sulenad, måtte det jo vandes ud et par dage først, men på selve slagtedagen blev der så lavet sylte, leverpostej, medister, sorte pølser osv. Tarmene stod vi i stalden med, for de skulle allerførst tømmes, så vendes og skrabes, og til sidst blev de sat på kohorn, som var savet over; på den måde var tarmene lette at få stoppet. Så længe de sorte pølser kunne holde sig, fik vi dem også om morgenen med »grever« og sirup til, bagefter kaffe med rug- og franskbrød. Det værste var da, når det var sorte pølser af får, da var det jo ikke fedt, men talg, og det satte sig oppe i ganen i et tykt lag, hvilket man så i dagens løb kunne gå og skrabe af.

Kathrine sang altid, og et par af hendes fornøjelige sange kan jeg huske endnu. Mens hun dansede med mig sang hun:

Og, hej kom lidt og herom,
og der slog a mi oldmor om,
og det waar mæ en brændvinsflask,
og det gav da en svar kladask.
A tænt, hun wår i himmerig,
så loe hun ud' ve æ kalgårdsdig. (Kålgårdsdige.)

Og endnu en mindes jeg, hun tit sang, den var også på jydsk og lyder sådan:

Det waar i de gue gammel ti'er,
da vi fik vos noved Mjælk o noved brø.
Dengaang haad vi jo sul o vor sier,
vor kind den vor rund, den vor røe.

Æ brø det bløv bagt a wor muer,
æ mjælk den wor bode fed og gue,
det wor ett såen centrifugeslat,
der jo knap nok æ var o gi en kat.

Dengång ku' æ kvonner jo bejer
tå en tav, når det knev for æ mænd,
for de gik i djær hjemlavet klæjer,
der wår ingen, der holdt sig for pæn.
No ka en del jo hækel og brodere,
o en del de ka ow spel klaver.
Vil du ha, de ska strik et par hoser,
det er der ett ret manne der forstor.

Ja, og hun lærte mig også en, som hun kaldte opskrift på kærlighedskagen. Og med tiden har jeg fundet ud af, den kan fint gå på melodien »Tørresnoren«, og her får I så opskriften:

To lod ømhed, sat på gløder,
med en halv pot kærlighed,
dernæst man lidt troskab støder,
kommer det i massen ned.
Vil man have et og andet,
tag så lidt koketteri,
og når alt er sammen blandet,
er tillavningen forbi.

Og hver gang jeg synger disse linjer, tænker jeg på Kathrine. Hun og hendes mand var et par dejlige gamle mennesker. Hendes mand trådte også blæsebælgen til orglet i kirken om søndagen. Hans ene ben var lidt krumt, men jeg syntes, at det skulle da være sådan, for det var jo det, han stod med oppe på pedalen. Klogere var jeg nu ikke dengang. (Men som sagt — hovedet vokser, forstanden gror.)

Klø kendte vi da slet ikke til derhjemme, men engang syntes jeg nu nok, jeg havde fortjent det, skønt det, jeg lavede, var vel bare uvidenhed eller tankeløshed, barnlighed, eller hvad ved jeg. Ond ved dyr har jeg i hvert fald aldrig været, tværtimod, men det var nu alligevel synd for et par hanekyllinger. Vi legede oppe i høet og havde fået fat i et par hanekyllinger, som var vores »børn«, de skulle sove til middag, men ville selvfølgelig ikke ligge stille under »dynen«, så jeg

måtte jo holde på dem, til de sov. Det gjorde de også, men de vågnede desværre ikke igen. Jeg fik dem smidt ned i loen. I det samme kom bedstefar forbi og så, hvad jeg havde gjort, han kaldte på far. Jeg blev hevet ned, taget hårdt i armen og sat over til vores gamle so. Hvad dumhed og uvidenhed angår kan jeg også erindre, at der var en lille pige, hvis 2 fingre var vokset sammen. Jeg troede, det var, fordi hun havde spist for meget sirup.

Som 6 årig begyndte jeg min skolegang. Skolen lå som sagt lige på den anden side af vejen. Skolen bestod kun af 3 klasser. Store, mellem og lille klasse.Degnen kunne om sommeren selv klare store- og mellemklassen og lærerinden den lille klasse. For børnene i den store klasse gik kun i skole mandag formiddag, og i mellemklassen onsdag og fredag, mens de små gik hver formiddag. Om vinteren havde vi vinterlærer til mellemklasse. Der var ikke mere tid til skolegang om sommeren, for alle børn arbejdede med derhjemme, og det både ude og inde.

Hvad toiletter angik, var det »lokum« i gården. Der var 4 rum med tremmer for dørene. Brættet med hullerne fortsatte gennem alle 4 rum. Toiletpapir var der heller ikke noget, der hed, det var avispapir klippet i stykker. »Affaldet« gik ned i en stor »fællesgrav«, som så en landmand kom efter og kørte ud på marken. I gården var en pumpe, hvorpå hang en »øspotte« til fælles afbenyttelse.

Hvad angår svømmehal, tandlæge osv., det var der selvfølgelig heller ikke. Derfor fik de fleste af os vel heller ikke lært at svømme og heller ikke bevaret vore naturlige tænder.

Om foråret blev der gjort hovedrengøring. Kakkelovnene, hvor al sværte i vinterens løb var brændt af, var næsten ikke til at kende igen, de skinnede omkap med de ferniserede gulve.

I forgangen var der små rum til vore træsko, for det var da utænkeligt, at vi gik ind med dem på. Vi havde altid vore tøjsko med, undtagen lige når der var eksamen, så havde vi sko eller støvler på, og intet forklæde, for det havde alle piger på til daglig. Drengene kom i matrostøj og knæbukser. Og den dag havde vi så slik med, som vi byttede med dem, der havde en anden slags med.

Dengang var der i skolen disciplin — ikke noget med hvisken til sidemanden o. l. Vi begyndte dagen med morgensang, derefter Fadervor, så igen en morgensang, og først derefter måtte vi sætte os ned. I den første time havde vi religion, salmevers og lærebog eller

katekismus, som det hed. Næste time var der regning, og 3. time hveranden dag geografi og danmarkshistorie.

Nu mens vi er ved danmarkshistorien, spurgte degnen os en dag, hvad Danmarks første store højskolelærer hed. Der kom intet svar fra nogen af os. Det var alligevel for galt, at vi var så dumme. Han skrev det så op på den store sorte tavle, og vi måtte så skrive det samme i vores bog hele timen igennem, nemlig: »Kresten Kold hed Danmarks første store højskolelærer«.

Ja, og det glemmer man jo da aldrig, så det er noget der sidder fast.

Vi fik også at vide, at alle de navneord, der endte med hed, ing,selskab, else, dom, altid skulle skrives med stort. Denne remse lavede vi om til »Hedningeselskab — dum Else«.

Degnen gik meget op i det danske sprog, som nu bogstavet J måtte vi ikke sige som (Jod), vi skulle sige (Je). Det danske sprog har jo mange dialekter, men det kan forvrænges, så man også her får noget andet ud af det. F. eks. fortalte han, at han i København en dag stod nede ved havnen og så på, at de lossede, så siger den ene arbejder: »La maj hale,du ka ette hale«, og for vor lærer lød det som han sagde »Lammehale du kattehale.« — Ja, hvad er rigsdansk? Er det danske sprog da ikke forandret, når man nu laver a om til æ. Man hører da tit i radion, når vejrudsigten bliver oplæst, at de siger Skægeræk, Kettegæt og Vesterhævet.

Skønskrift var næsten noget af det bedste, for der kunne jeg skrive fejlfrit. Bortset fra engang vi skulle skrive fristil om de fire årstider. Forår, sommer og efterår gik fejlfrit igennem, nu ved vinteren digtede jeg om en rasende snestorm og skrev derfor »det knøg og blev ved med at knyge« (2 røde streger under). Det hed fyge og føg, hvad jeg aldrig havde hørt udtale sådan. Ja, den var næsten lige så god, som drengen der blev spurgt »Siger du, hønen lægger æg eller ligger æg?«. »A siger en høn gjør æk«. Siger du »Jeg lægger kartofler eller ligger kartofler?« »A sejer, a sætter kartofler«.

Og mens vi er ved disse små sidespring, var der også drengen, der blev spurgt, hvad han var mest stiv i, i skolen? »Gymnastik«, svarede han.

Som jeg nævnte før, skulle vi dengang skrive alle navneord med stort. Det hænger også stadig ved. Mange sætninger eller rettere ord, staves anderledes, blot et ord som skræder, det var med 2 d'er, og f.

eks. kaserne også med 2 s — og mange, mange andre ord. Et Aa er blevet til »Bolle Å«. Nå men jeg er stadig af den gamle skole, som det hedder, hvad man i barndommen nemmer, man ikke i alderdommen glemmer.

Hver onsdag havde vi piger 1 time i håndgerning med lærerinden. I forsamlingshuset 1 gymnastiktime med degnen. Der var ikke noget med sløjd, hverken for piger eller drenge.

De sidste par vintre, jeg gik i skole, havde vi danseundervisning i forsamlingshuset. Første vinter ved danselærer Bromerholm og vinteren efter ved søstrene Kristiane og Cecilie Sirich, til musik af deres bror, Hans Sirich, der spillede violin. Hvor vi glædede os til disse timer og da ikke mindst til afdansningsballet. Aldrig er jeg vist blevet så overrasket, som da jeg midt under en march blev ført fra min kavaler ind i privatstuen, hvor frk. Sirich så åbnede en stor æske og trak op den fineste tyllskjole, guldkrone, stor stav med en vældig stjerne også af »guld«, og derpå sad alle de små medaljer, der skulle uddeles. Jeg blev iført stadsen og syntes, jeg var en rigtig prinsesse, da de førte mig ind i salen. Jeg skulle gå foran alle de andre i en march for til sidst at gå ind på midten, hvor så alle børn kom, og jeg uddelte kotillionstegn til dem. Det var næsten som »prinsessen for en dag«. Men dagen efter blev jeg syg og måtte gå hjem fra skole. Først troede de, det var ballets skyld, men det var nu ikke pjæk, for feber var der og masser af røde prikker på brystet. Vi fik så fat på doktoren, og det blev konstateret, at det var skarlagensfeber. Der kom så en sygevogn fra Tarm efter mig, og alle skolebørn stod og vinkede til mig, da vi kørte. Over en time tog turen nok derned, men tiden var nu ikke lang for mig. Jeg lå på maven og kiggede ud ad vinduet i bagdøren. Alt derhjemme skulle desinficeres efter mig, og dernede var vi helt isolerede fra andre. Epidemihuset var ikke engang sammenbygget med selve sygehuset. Kom der besøg, måtte de stå på et »trinbræt uden for vinduet«, som ikke måtte lukkes op. Skrev vi hjem, skulle det også desinficeres. Vi fik hver udleveret 1 stk. pimpsten, som vi så skulle gnide hæle og håndflader med, for at vi kunne få hurtigere afskallet. Det tog ca. 7 uger for os, før vi var færdige til hjemsendelse. Den eneste fornøjelse, vi næsten havde dernede, var når vi så børnene komme og gå til realskolen, som lå lige overfor, og så gå i haven, hvor vi måtte komme og se, når togene buldrede forbi. Endelig blev man færdig med afskalningen. Far kom og hentede mig,

og vi var på Bechs Hotel og fik kaffe, og hvor var det dejligt at komme ud — og særlig hjem igen, for længsel og hjemve har jeg altid lidt under.

En eneste gang i min skoletid havde vi en udflugt, der gik til Fanø. På hjemturen var vi i biograf i Esbjerg. Og som 11 årig var jeg for første gang i biograf i Nr. Nebel, de spillede »Synnøve Solbakken« – og et par år senere sågalt i teater derovre og se »Elverhøj«. Agnete i Elverhøj kunne jeg slet ikke glemme, så skøn var hun at se på, syntes jeg. Ja, fornøjelserne var få og små dengang.

Der var da heller ikke tildelt vi unge den megen fritid, som ungdommen i dag har. Vi fik lært at bestille noget, og det har vi såmænd heller ikke haft skade af, tværtimod.

Mens vi er ved forlystelserne, var vi da til dyrskue i Nr. Nebel hver sommer. Et år husker jeg særligt. Jeg havde været med til en prøvemalkning, som blev foretaget på en stor gård i Obling, og resultaterne blev så bekendtgjort ved dyrskuet. Glad blev jeg, da jeg hørte mit navn blive råbt op — og det havde givet en førstepræmie.

Som 8 årig husker jeg også tydeligt, da krigen udbrød i august 1914. Sognefogeden kom med ordre på, at vores karl skulle stille samme eftermiddag på stationen og give møde i Skjern. Jeg blev straks sendt af sted på min cykel ud i kæret, hvor de høstede, med beskeden. Og om eftermiddagen løb jeg om til stationen for at se, når mødrene kom med deres drenge, der var indkaldt til »sikringsstyrken«, som de kaldte det, men mere blev det da heldigvis heller ikke til — dengang.

En af begivenhederne fra krigen 1914-18 var da også den dag, da englænderne havde drevet de tyske trawlere ind på kysten ved Nymindegab. Vi hørte tydeligt i Bork, hvordan kanonerne drønede derude. Flere var i kirketårnet med kikkert. Inden længe var der en valfart derud med køretøjer, cykler osv. Den dag tror jeg ikke, der var andre end de gamle folk og børn hjemme i Bork. Vores møller tog vores gamle hest »Wolle«, en dejlig gul nordbagger, og red derud. —

— Ja, »Wolle« blev gammel hos os, og den dag, den havde »udtjent« og var træt, var ikke rar for os. Slagteren kom efter den, men det var, ligesom den anede noget, der ikke var, som det skulle være. Den blev ved med at vende hovedet om efter os og vrinskede og blev ved så længe, den kunne se os. Vi stod i stalddøren og græd. Og hestekød kunne ingen af os spise — af gamle »Wolle«.

Om sommeren, når køerne var på græs på Sdr. Fælled, måtte vi ligge dernede ved dem, da der var for langt hjem. De skulle have 2 flytninger, og når så teglværket i Nr. Nebel fløjtede fyraften, måtte vi komme hjem med dem, for armbåndsure kendte vi slet ikke til, og hvad angår lommeure, kommer jeg til at tænke på en dag i skolen. En af drengene var kommet for sent, men på sin matrosbluse havde han en fin sølvurkæde hængende. Degnen sagde da til ham, at når han gik med lommeur, kunne han vel nok passe tiden. Degnen gik så ned til drengen og trak en gammel lommekniv op i stedet for. Drengen blev flov, vi morede os kosteligt, for børn er ubarmhjertige.

Som jeg skrev før, havde vi en vinterlærer til »mellemklassen«. Næsten en ny hver vinter. For det meste spiste de hos os. De fik da også lært at spise rugbrød med fedt, sirup og oveni salt. Nok syntes de i begyndelsen, at det lød lidt mærkeligt, men de kom virkelig til at kunne lide det.

En vinter skulle der spilles dilettant i forsamlingshuset. Eventyr på fodrejsen. Om eftermiddagen var der generalprøve for børn. De var ved at stille kulisserne op, da læreren slugte et søm. Vi fik fat i doktoren eller rettere ringede til ham. Han beordrede ham så til at spise porrer, asparges, tørt brød og slet ingen væde. Alt gik godt, han spillede sin rolle fint, og et par dage efter kom han også glad og viste os sømmet, der var kommet for dagens lys igen — ad naturlig vej og uden men.

En anden lærer, vi havde, døde lige op under jul af den spanske syge, som rasede dengang. På mange gårde lå næsten alle. Vi lå også et par stykker, men far holdt det da gående, og han gik rundt på gårdene og fik dyrene givet noget.

Soveværelserne var der ingen varme i. Vi havde kakkelovn i stuen, og i »storstuen« blev der sat en petroleumsovn op for at varme op, når der skulle være gilder, ja og så juleaften.

Juleaften stod menuen altid traditionen tro på suppe, kød med peberrodsauce, ris a la mande. Julegaver var få og små. En jul fik jeg en dejlig dukke med porcelænshoved, som jeg desværre tabte samme aften, hvorefter jeg så gik grædende i seng. Juledag skulle vi altid i kirke, for der var aldrig gudstjeneste juleaften. Far kimede i mange år julen ind, og man kom rigtig i julestemning.

Som sagt var der koldt i soveværelset, men var det for bidende koldt, blev der lagt en rød sten i komfuret, når den var varm, blev

den pakket ind i et stykke tøj og lagt i sengen. Vi brugte ingen dynebetræk, men derimod over- og underlagener, om vinteren hørklæder, som de blev kaldt. Overlagenet var pænt med tunger, som var tegnet efter en femøre og syet med lyserøde knaphulsting af uldgarn.

Vi havde ulden underkjole, rød- og hvidstribet, den kaldtes for »æ lann«, livstykke og en særk + bukser.. På livstykket var syet knapper til elastik med huller, der så kunne strammes efterhånden, som den blev slap, og den blev så knappet på hoserne, hvorpå der også skulle syes knapper. Vores tøj var solidt og godt, for det skulle helst holde et godt stykke tid og ikke blive for lille til os, så derfor fik kjolerne et godt stykke til at lægge ned af. Fodtøj var det ligesådan med. Det hele blev taget med dengang. Jeg kan huske drengene i skolen gik med »stunthoser« (hjemmestrikkede strømper uden bund) kun med en trense omkring storetåen for at holde dem på plads.

Nøjsom skrev jeg før — så tænker jeg på en mand, der var så »nøjsom« derhjemme, at faldt der en flue i sirupskrukken, samlede han den op og slikkede den af, inden den blev smidt væk. —

Ja, originaler eller enere, hvad man ellers kalder dem, var der også et par stykker af i Bork, såvel som vi har haft et par stykker her i Varde. Vi havde en eneboer, en meget fin og høflig mand, han var også ud af adelig slægt, Carl Ruffert Ryan Jacobsen, hed han, men blev kaldtCarl Farre (Farver). Han var udlært i Varde. Han handlede med hatte og kasketter de første år. Sine sko syede han selv af salpetersække, og hvis man så hans fodspor, når der lå sne, lignede det mest af alt, at en elefant havde gået der.

En anden gammel ungkarl havde vi derhjemme, han blandede altid sine sætninger sammen, når han fortalte os noget, så vi næsten kunne få en hel anden mening ud af det. Således stod han en dag og talte med en mand, der var ved at se til sine bistader. Så siger han: »Sikke manne bier du haar — nu kommer de fra kjærk — se de flyver der op«. Og en anden gang, han kom ind på en gård, hvor de sad og spiste aftensmad, »næder«(nadver), som de kaldte det. Han siger så: »Go awten, det er snår en skam o sej, men a hår en byld — I sidder her ve jer næder — mit i mi røvskur«. Jeg tror nok, næsten alle i Bork kender denne remse.

Der var også i min barndom en gammel kone, der gik i kirke hver søndag, skønt hun var stokdøv. En søndag standsede hun præsten uden for kirken og sagde til ham: »Det var en gue preken, De holdt i

daw, hr. pastor«. »Det glæder mig, sagde han, kunne du høre det?« »Nej, aller en bett«, svarede hun. Derhjemme i Bork sagde man dengang kun »De« til præsten og degnen.

På Sdr. Bork kirkegård var der dengang en grav i den sydvestlige del, af kirkegården. Der var en marmorplade på med navn og en tegning af en hund. Det var en ung pige, der med sin far strandede med et hollandsk skib ved Holmsland i krigsåret 1848. Pigen blev begravet på Sdr. Bork kirkegård, men hendes hund ville ikke forlade graven, der siges endda, at den ville skrabe sig ned til hende. Hendes kæreste kom engang ridende til Bork for at se graven, og hunden fulgte ham et stykke på vej, men løb så igen tilbage. Beretningen om det kan måske findes i arkivet i Sdr. Bork præstegård, jeg ved det ikke, men dette er kun, hvad der blev mig fortalt dengang.

Angående nytårsaften kendte vi da slet ikke til hærværk eller ondskabsfulde drengestreger, som man i vore dage hører alt for ofte. Det var uskyldige løjer, som man kun kunne more sig over. For eks. en nytårsaften var vor kaffekande væk, den gik det gerne ud over, også møjbøren eller »æ støvt«, som den blev kaldt. Det var uundværlige ting til næste morgen. Vores kaffekande hængte ovre i degnens flagstang, og oppe i en møllevinge hang selveste »Tante Anes« natpotte.

Nu da jeg igen er ved at fortælle om jul og nytår, fik jeg et år til jul en harmonika, ikke stor, men jeg kunne da få et par melodier ud af den. Næste år fik jeg igen en, der var større, og derefter en rigtig stor med bas og det hele, den havde jeg meget glæde af.

Nå, barndomstiden gik, og desværre var skolen også slut, jeg ville gerne have fortsat, så jeg græd den sidste dag, da jeg skulle sige farvel til degnen.

Så kom konfirmationen. Pigerne var altid i hvid kjole og strømper. Der var ikke noget dengang, der hed »kødfarvet« eller silkestrømper. Drengene havde rigtig mandetøj på med vest, og hvad dertil hører. Mit undertøj var fint. Underkjolen med fin bred »festons« eller hvad det nu hed, og ligeledes på benklæderne. De var med bændler til at binde bagpå, og ligeledes bagfra til at binde foran. Så var der »særken«, den var ekstra fin i anledning af konfirmationen. Den var med små tunger, tegnet efter en toøre, rundt i halsudskæringen, og i hver tunge var så broderet et hul, og et par af dem gjorde det ud for knaphul, og blev så knappet på hver skulder. Og så en

andendags kjole hørte der til. Jeg fik af min mor og far en fin fløjls-salmebog med sølvkors på, som jeg selv havde udvalgt mig ovre hos boghandler Viggo Nielsen i Nr. Nebel. 1920 (11. april) var det år, jeg blev konfirmeret. — Det var genforeningsåret, og i den anledning blev der plantet et kastanjetræ på en lille trekant lige uden for kirken. I dag er det et stort træ. Over skrivebordet derhjemme hang et stort billede af kong Chr. den 10., da han red over grænsen i Sønderjylland på den hvide hest og med den lille pige, som han tog op til sig. Vi havde også en læsekreds derhjemme, og der var særlig to bøger, der var meget aktuelle i genforeningsårene. Den ene hed »Dit folk skal vær mit folk«, og den anden hed »Karen Jürgens til Egtved«, så vidt jeg husker.

Efter konfirmationen skulle jeg så ud og tjene mine egne penge. Det blev nu ikke ved landbruget, men derimod hos to købmænd. 30 kr. pr. måned. Om fredagen var der åbent til kl. 21 og om lørdagen til 23. Jeg mindes, der kom en dreng og tiggede negerkys. En dag sagde kommissen så til ham, at kunne han spise de 25, der var i en æske, skulle han nok betale dem. Han nåede til de 15, men gik så ud og kastede det hele op — og kom aldrig og tiggede siden.

Jeg kunne godt tænke mig at komme til en by, men helst ikke større en Nebel, for jeg havde ingen stedsans (og har det forresten ikke engang endnu), så jeg var bange for ikke at kunne finde rundt. Det blev nu ikke Nebel, jeg kom til, men Varde. Min mor og jeg læste en dag en annonce i »Ribe Amtstidende«, som et blad hed dengang. Vi syntes, jeg skulle prøve. Det var hos kreaturhandler Lamp, Vesterport. Vi rejste derud, og jeg fik også pladsen, blev fæstet fra maj til november for 35 kr. mdl., og jeg fik 15 kr. i fæstepenge, som man fik dengang, når man tiltrådte en ny plads. Det var jo en stor overgang for sådan en »bette jen« ude fra landet. For det første skulle man til at lære at sige »De« til folk, og for det andet skulle ens bondesprog, eller det jydske, vel helst også lægges lidt om. Det gik nu helt godt. Men så var der det med stedsansen. Skulle jeg gå ærinder i byen, kneb det, men jeg vidste, at når jeg kom til det pæne runde hjørne på Varde Bank, skulle jeg bare gå lige ud, så kom Vesterport.

Jeg havde det godt der. De havde også en karl, idet de også havde nogle køer og grise, og når karlen havde fri, malkede jeg, så det mindede da lidt om landet. Det allerværste var nu, at jeg længtes så frygteligt hjem. Og når jeg hørte »Nebelgrisen« (som vi kaldte toget)

tude til afgang mod Nebel, tudede jeg med. Jeg skrev hjem flere gange, om jeg ikke godt måtte komme hjem igen, for så ville jeg gerne tage plads hos en gammel ungkarl og malke hans 14 køer 3 gange om dagen. Men jeg fik den besked, at man ikke sådan i utide kunne rejse, jeg måtte holde ud til maj. Ud ville jeg ikke blandt de unge, skønt hr. og fru Lamp gav mig både biograf- og teaterbilletter og meldte mig ind i VG.

Så skulle jeg prøve at gå til bal i HVF, men jeg blev der ikke en time, men gik hjem igen og lovede mig selv, aldrig at skulle til bal i Varde mere. Dette løfte blev nu langt fra overholdt. Så gik vinteren, og skønt fru Lamp flere gange spurgte, om jeg ikke ville blive, var jeg nu helt overbevist om, at det var landet, hvor jeg hørte hjemme. Og 1. april fik jeg så sagt op, det skulle altid ske en måned før. Men så gik det sådan, at en veninde derhjemmefra skrev til mig, om jeg ikke godt kunne blive i Varde sommeren over, for hun havde lige fået plads hos skræddermester Bertelsen i Vestergade. Det lovede jeg så. Fru Lamp havde da lejet en ny pige, men hun gik med op til doktor Knudsen, der søgte ung pige til maj. Jeg fik pladsen. Og derfra er der da også et par episoder, jeg husker tydeligt. En dag kom et par forældre med deres lille dreng. En mergelvogn var kørt over hans ene ben, som var flækket op fra knæ til ankel. Jeg måtte ind i konsultationsstuen og stå og presse såret sammen, mens doktor Knudsen først hældte, jeg tror, det var jod i såret, og derefter syede det sammen. Nogle dage efter kom de med ham igen, for 3 af trådene var sprunget op. En dag skulle jeg på torvet efter rødspætter. Jeg fik dem flået, men måtte tilbage og få dem byttet. Nicolajsen vidste jo ikke, det var til dr. Knudsen, og jeg vidste ikke, at de ikke måtte blive flået. Men siden har jeg da ikke selv fået dem flået. Det er synd for dem, der spiser dem, for skindet det er det bedste på fisken. Der kom også en mand en dag og ville have tænderne trukket ud, men ikke bedøves, hvad dr. Knudsen ellers anbefalede. Men manden fik sin vilje. Jeg syntes, hans hoved ville sprænges, da jeg skulle holde ved det imens. Bagefter sagde han da også: »A gjør et' aller mier«. Men dr. Knudsen svarede blot: »Du fik da din vilje«. Hans husbestyrerinde var meget sparsommelig. Således skulle jeg hente kaffe hos Asmus Møller i Sdr. Varde, for det var tre øre billigere.

Samme sommer var de ved at anlægge viadukten.

Nå, men jeg blev stadig i Varde. Var derefter på posthuset i 3

år. Der tjente jeg 45 kr. om måneden, men så skulle jeg også holde postkontoret og telegrafstuen, som vendte mod gården, rent. (Det lå i Torvegade, hvor nu Tørner har til huse). Om vinteren havde jeg 6 kakkelovne at fyre i, så der skulle da bæres nogle spande brændsel op, ja, og aske ned, — og da meget andet. Men jeg var glad for at være der.

Så blev der en plads ledig som servitrice hos Daniel Christensen i Brogade (Daniel i Løvekulen, som der blev sagt) til den store sum på 75 kr. pr. måned, der var garanteret. Så skulle det prøves. Jeg fik pladsen og tiltrådte 1. maj 1925. Restaurationsstuen var ikke stor, kun 3 borde. Ved hvert bord stod en spytbakke, og de kom ud i gården hver morgen, hvor de blev skyllet af under pumpen, der blev klippet nyt avispapir med tunger i kanten og så en håndfuld rent sand oveni, og de var så klar til afbenyttelse igen.

Min første gæst hver morgen var glarmester og trommeslager Pedersen, der fik sin daglige snaps og 1 øl. 35 øre for snaps, 45 for øl, og ½ kaffe kostede 55 øre.

Når der ingen gæster var i restaurationen, måtte jeg ikke stå i døren og kigge, for som Daniel sagde, så kan de jo se, der ingen folk er herinde.Da var der en restauratør, der var mere snu, restaurationen lå der, hvor posthuset lå i Storegade, de kaldte ham for Jacob Grovkarl,han lagde sine hatte op i vindueskarmen for at lokke folk ind. Daniel Christensen fyldte 80 år den sommer, og trods alderen var han en stout gammel mand. Han kunne styre et spand Heste. Han sad stolt med hatten på sned og pisken løftet, da han og jeg kørte ud ad Hjertingvej efter et læs korn. (Der var lidt landeri til, nogle ungkreaturer, svin og høns. En nat skulle soen ha' grise. Jeg skulle hen efter Lorents Thun, for han skulle sidde ved den om natten. Det syn, jeg mødte derhenne, havde jeg aldrig i mit liv set mage til. Køkkenet, hvis man kunne kalde det sådan, var da nærmest et hønsehus, der var reder med høns, som gik overalt og fløj overalt, der var fyldt med fjer, gulvet var det bare jord — og sikke en stank. Han selv var en lille sortsnusket mand. Men jeg undrede mig over, at han havde en dejlig stemme, og hans sprog var meget kultiveret, hvad jeg slet ikke syntes kunne passe til manden. Ude i gården stod hans hjemmelavede 3-hjulede cykel, som han kørte på, da det med årene kneb med balancen og bentøjet (de var nu også små og krumme).

Samme sommer havde Daniel Christensens søn, Søren Chrisensen,

Centralhotellet, sølvbryllup, endnu kan jeg erindre 1½ vers af en af sølvbryllupssangene, og det synes jeg næsten skal med. Den var på jydsk, og melodien til den var »Ahår hørt, der sku vær gild.« — og lyder således:

Sikken mejes spis, man får, når man gor o Centralen,
revelsben, medisterpølser o halvanden alen.
Søren rejser møj omkring, o handler møj mæ bæster.
Kristiane passer alle ting, o sørrer for si gjæster.
Svend tog til Amerika, for han vill være cowboy.
Kristiane så, a tøwes da, at det er noved sjov nøj —

Ja, mere kan jeg ikke huske, men sangen skulle nok have været god.

Tiden gik, årene gik, mange år, og jeg blev stadig ved med at virke inden for hotel- og restaurationsvirksomheden. Mange sjove oplevelser har man haft, og historier gav det mange af. Jeg tror, jeg vil slutte med et par stykker. Om det er sandt eller kun krøniker, skal være usagt:

Der var en gæstgiver, der fik besøg af en rejsende. Det var sommer og meget varmt og mange fluer. Så siger den rejsende: »Det er da kolossalt, så mange fluer du har.« »Nej,« svarede kromanden, »vi hår ejsen kun et par støkker, men der er fødselsdaw, o de hår bøjen all dem ind, der sidder ud o æ mødding.« — og så lige til allersidst:

Det var på en kro i den tid, da de brugte sand på gulvet. En blind med sin hund sad sammen med en døv. Så siger den døve: »Din hund den lomrer.« »Det kan du da ett hør,« siger den blinde. »Nej,« svarer den døve, men a ku se at æ såend føg.« Så »føg« har jeg da fået lært at stave rigtigt uden rød streg under.

Hele denne fortælling lyder for mig næsten som en selvbiografi, men som sagt er det første og nok også sidste gang, jeg prøver mig selv som skribent. Nu er man nok kommet til den alder, hvor man skal til at leve efter disse gode og fornuftige ord, som siger: »Glem dagen i går, nyd dagen i dag, og glæd dig til i morgen.« Jeg kom aldrig fra Varde — og ønsker det heller ikke, er i stedet for kommet til at holde af vores gamle by med de mange seværdigheder, som jeg gerne vil give udtryk for i sangen, som jeg har kaldt »Vardesangen« og som kan synges på melodien: Vi elsker vort land.

Vi elsker vor by — den er gammel — dog ny,
trods de 500 år den har fejret blandt andet.
Og herfra nemt man kan nå til skov eller strand.
Vi er byen og porten til eventyrlandet.
Det gamle i Varde med tiden forsvinder,
men stadig du her en seværdighed finder.
Kom til Varde min ven — og du kommer igen,
for vi tror, du alligevel her finder minder der binder.

Vi elsker vor by — og vi håber, dens ry
det må være, så alle kan få af den ære.
Over grænserne ud — skal der lyde det bud:
Kom og prøv, om det ikke er godt her at være.
Med slogan for byen vi derfor vil starte,
det lyder sådan: »Det er Varde, der har det.«
Kom til Varde .... osv.

Og hvad er det så, vi kan byde dig på?
Kom og se — her kan gå for dig timer så mange.
På vort torv, midt i byen, knejser kirken mod skyen.
Her er Sillesens hus, som turister vil fange.
På Skansen du blomster og springvand vil nyde,
et klokkespil ud over byen vil lyde.
Kom til Varde ... osv.

Den Kampmannske gård midt i byen her står
som en tegning på arkitektur fra en fortid.
Et gymnasium det kan du også få se.
»Carolinepark« frister — her for pensionister.
Et rådhus, 3 skoler og svømmebasiner.
Et bibliotek, hvis til læsning du trænger.
Kom til Varde .... osv.

Vi blev årets by — vi vil stadig forny
os. — Og vi har en gågade, som vi kan vise.
Der er liv, der er fest. Ja, og der kan hver gæst
se en hilsen til gaden, man skrev på en flise.
På Skansen der også en flise må være
med en inskription blot til Årets Bys Ære.
Kom til Varde .... osv.

Et anlæg vi har — der er dejligt, så klar.
Her du friluftsteater og miniby finder.
Her er frihedens lund — hvor du dvæler en stund,
og det klukker, når kilden i Arnbjerg den rinder.
Og vores museum om fortid vil hviske.
Ved åen du roligt kan sidde og fiske.
Kom til Varde .... osv.

Det er lidt af det — du i Varde kan se.
Så vi håber, du stopper, når du er på farten.
En kaserne vi har. Ja, og det er da klar',
du må give dig tid til at se »Vardegarden«.
Lokal tv har vi som første by fået.
Så langt i sin udvikling byen er nået.
Kom til Varde .... osv.

ET KIRKEJUBILÆUM

AF SOGNEPRÆST JOHS. RIGER-KUSK, AAL.

SOM DEN YNGSTE af egnens fem kirker kunne Børsmose Kirke i sommer fejre 75 års jubilæum. Den første skriftlige kilde vedr. kirkens tilblivelse er formodentlig følgende brev:

Til

Ministeriet for kirke og Undervisningsvæsenet.

Beboerne af Byerne Kjærgaard, Børsmose og Grærup, hvilke byer er beliggende i Aal sogn, anmoder vi herved underdanigst det høje Ministerium om på næste års finanslov at foreslå en sum til opførelse af et kapel i Børsmose i Aal sogn pr. Varde.

Aal sogn deler sig i 2 dele, nemlig en østlig og en vestlig, hvorimellem der strækker sig et større hedeareal på en mils bredde. At sognekirken er opført i den østlige del af sognet bevirker, at vi, som bor i den vestlige del, nemlig byerne Kjærgaard, Børsmose og Grærup, får 1¼ til 1½ mil til kirken. Vejen, der forbinder os med den øvrige del af sognet, er ingenlunde god, og navnlig om vinteren i sne og andet dårligt vejr er det meget besværlig særlig for ældre folk at besøge kirken.

Der har i mange år været tale om at få bygget et lille kapel i Børsmose, hvor den sædvanlige gudstjeneste kunne forrettes, dåbshandling foretages og Alterets Sakramente forvaltes.

Der er i de 3 byer tilsammen 54 familier med 277 personer.

Befolkningen i de 3 byer, om just ikke fattig så dog mindre bemidlede, kan derfor ikke ved egen hjælp tænke på at få nævnte kapel bygget, men vil assistere ved kørsel, håndlangerarbejde, afgivelse af jord til byggeplads samt ved tilvejebringelse af en for præsten anlagt vej, der vil blive kortere end den nuværende.

Man har tænkt sig, at kapellet ikke skulle være større end til 100 siddepladser — tarvelig men solidt.

Vor nuværende kirke i Aal sogn ejes af beboerne i forhold til deres Hartkorn, og disse har påtaget sig vedligeholdelsen af det eventuelle nye kapel, imod at det afleveres i fuldstændig stand og imod at vi i sognet selv beholder vor præst (se medfølgende bilag).

Aal sogn har fra umindelige tider med dens udstrakte beliggenhed haft sin egen præst indtil for få år siden, da det ved Præsteskifte blev pålagt ham foreløbig at forrette tjeneste ved en nyopført kirke (Mosevrå) for en del af Oksby sogn. Ministeriet gav dengang en deputation, der i den anledning var i København, løfte om, at når der engang blev bygget et kapel i sognet, skulle vi få lov at beholde vor egen præst for Aal sogn.

Vi tillader os derfor underdanisk at ansøge det høje Ministerium om på næste års Finanslov at ville foreslå passende sum til nævnte byggeforetagende.

Vi tillader os tillige at vedlægge tegning og overslag, som viser, hvorledes vi har tænkt os kapellet bygget.

Overslaget er gjort af en af egnens dygtigste bygmestre, men det synes at være temmelig lav ligesom enkelte ting er forglemte.

p. t. Kjærgaard, den 19. september 1899.
Underdanigst
Chr. Bloch *G. Pedersen* *N. A. Simonsen*

De tre underskrivere udgjorde det udvalg, som beboerne havde nedsat til at arbejde med sagen. Den så smukt omtalte bygmester var Jeppe Kjær, Henne. Som arkitekt antog man Fr. Bang, Horsens, bror til klitinspektør Bang, Oxbøl.

Det første overslag over »Projekt til et kapel i Børsmose, Aal sogn, Ribe Amt«, lød på 6.990,25 kr., der dog — som antydet i skrivelsen til Ministeriet — viste sig at være for lavt ansat. Man udarbejdede så et nyt overslag, som lød på 10.000 kr., men så var der rigtig nok også afsat 138,83 kr. til uforudsete udgifter!

Efter forskellige skriverier mellem udvalget og myndighederne blev tegning og overslag godkendt, og man gik igang med byggeriet, som beboerne tog del i på forskellig vis.

På Finansloven var der blevet afsat 10.000 kr. til byggeriet, og da kirken stod færdig, beløb samtlige udgifter sig til 13.061,47 kr. Det afsluttede regnskab over byggeriet udviser bl. a. følgende poster:

Opførelse af kapellet med tillæg af materiale	8.850,00 kr.
Arkitekthonorar	650,00 kr.
Klokke til kirken	353,66 kr.
Fragt af kakkelovn og klokke	3,50 kr.
Dåbskande	6,00 kr.
Håndklæder	1,05 kr.
Kirkebøsse	3,00 kr.
Jordpåkastningsskovl	0,60 kr.
Kørsel med herredsfogeden til Børsmose	10,00 kr.
Distriktslægen (for godkendelse af begravelsesplads)	20,00 kr.
En blykapsel (til grundstensdokument)	1,00 kr.
En brændselskasse	3,00 kr.

De manglende godt 3.000 kr. blev fremskaffet dels ved et lån på 1000 kr. og dels ved bidrag fra beboerne. Det har iøvrigt været noget ganske særligt for Børsmose Kirke, at den i al den tid, den har eksisteret, er blevet betænkt med mange gaver, givet af mennesker, som helt bogstaveligt har haft noget tilovers for netop den kirke, som derfor i dag står som en velholdt og veludstyret og gældfri kirke. Vist nok som den eneste kirke har Børsmose kirke en broderet Altertavle. Den er tegnet af professor Martin Nyrop (Københavns Rådhus' arkitekt) og syet af frk Westring, Aal præstegaard, samt fru Pastor Schou, og opsat omkring 1912. I årenes løb er farverne falmet meget og konturerne næsten udvisket, så en fornyelse er tiltrængt. Kyndige folk i sognet er derfor gået i gang med at aftegne motivet og finde frem til de anvendte farver, hvorefter det vil vær muligt at sy en ny altertavle som en tro kopi af den gamle. Altertavlens motiv er et landskab — et Hede- og Klitlandskab eller et landskab fra det hellige land, alt efter beskuerens eget valg. En rosenkrans slynger sig om et krucifiks, som er ophængt på tavlen. Dette krucifiks må være indkøbt nogle år før den broderede altertavle var færdig, idet et regnskab for tiden februar 1903 til 7. oktober 1907, som har været lagt til eftersyn for distriktets beboere en måneds tid hos Chr. Schultz i Børsmose gamle skole viser en post på»en Kristuskrusifix« + porto 154,00 kr.

Efter de militære ekspropriationer for en halv snes år siden bor der i Børsmose Kirkedistrikt nu kun ca. 25 mennesker, som dog hidtil har

været i stand til at vælge et fuldtalligt Menighedsråd til at bestyre kirkens økonomi og andre forhold.

Der holdes ca. 30 gudstjenester om året; om vinteren en gang eller to om måneden; om sommeren hver søndag fra ca. pinse og sommeren ud, og glædeligvis er der mange, der holder af at komme i Børsmose Kirke for at slutte op om gudstjenesten der.

At der årligt er 10-15 bryllupper og lige så mange dåb, er et udtryk for det samme.

Kirkens 50 års jubilæum blev fejret den 29. juni 1952 med gudstjeneste kl. 14, hvor biskop Lindegaard, Ribe, prædikede. Efter gudstjenesten var der kaffebord i Børsmose skoles gymnastiksal.

75 års jubilæet vil blive festligholdt med en gudstjeneste den 3. juli kl. 14.30, hvor biskop Dons Christensen, Ribe, prædiker, og efter gudstjenesten er der sammenkomst i Blåvandshuk Idrætscenter i Oxbøl.

(Fra Kirkebladet for juni-september 1977.)

VED HAVET

AF PALLE UHD JEPSEN.

Februar 1979

EFTER FLERE ugers streng frost er landskabet stivnet i en nærmest statisk tilstand, der ikke synes at få ende. Stranden ved Blåvandshuk er dækket af et tykt ispanser, en blanding af salt havvand og sne. I brændingen fryser bølgesprøjtet til iskrystaller, så snart vandet rammer iskanten.

Løsrevne isflager er af bølgerne presset op på stranden og danner flere meter høje isskruninger.

I dag skinner en lav, kold vintersol over dette næsten arktiske, øde landskab, og strålerne springer blændende i isens glacerede overflade. En svag, østlig brise formår ikke at bryde den spejlblanke havoverflade. Kun nogle svage dønninger bevæger bræmmen af grødis nærmest land.

Længere ude holder kyststrømmen et bælte med åbent vand med drivende isflager.

Enkelte steder langs iskanten ses en smule blottet sand med opskyllet havskarn. Hvert sted har mågerne været for at finde lidt spiseligt.

Normalt holder flokke af store havmåger til på stranden i vintermånederne, men i dag ses kun enkelte strejfere, der, svævende på stive vinger, afsøger kysten.

Udfor Hukket ligger en flok dykænder i åbent vand tæt ved iskanten. Der er havlitter, sortænder, enkelte ederfugle og hvinænder. Disse fugle klarer sig, selv om vinteren er streng, blot der er åbent vand langs kysten, hvor de kan finde føde på havbunden.

Et stykke nord for fyret går en gammel redningsvej gennem Hornsbjerges klitter. Vejen har ikke været brugt i mange år og er derfor

næsten sandet til. Den fører dig først gennem den nøgne, hvide klit spredt bevokset med marehalm og hjælme. Længere inde dækkes sandmasserne gradvis af andre, hårdføre planter. Også klitterne er stivnet under vinterens greb. Vegetationen er dækket af løs sne og på åbne sandflader ligger en hård isskorpe, der gør det umuligt at finde fodfæste.

Landet her er skabt af havet, blæsten og sandet. Et kompromis mellem naturkræfterne. Klitlandskabet er øde, men det rummer en sjælden, storslået skønhed. Her kan du være alene og lade tankerne vandre. Her har man følelsen af, at naturens egne kræfter råder og ikke lader sig betvinge af menneskenes sære påfund. Det er selvfølgelig en tåbelig tanke — vel nærmest ønsketænkning — for også her ville der sandsynligvis have været »ferieland«, hvis ikke forsvaret havde brug for øvelsesterræn.

Ved ordet »ferieland« bringes tankerne i andre unægtelig mere realistiske baner.

Egnen forandredes.

Kender du den følelse af forstemthed, der kan overvælde dig, når du i tankerne prøver at genskabe billedet af en egn, du holder af, som den så ud for år tilbage og sammenligner det med, hvad du har for øje i dag?

Jeg kan give dig et eksempel fra denne vestjyske egn, som jeg har kendt siden årene lige efter krigen. Men vi skal endnu længere tilbage i tiden.

Befolkningen bag klitterne har gennem tiden udnyttet de bedste jordlodder til agerbrug, og får har haft milevidde græsgange på heder, marskenge og i klitter. Tilværelsen var baseret på selvforsyning, og landbrugets sparsomme udbytte blev suppleret med fiskeri fra den åbne strand.

I årene mellem verdenskrigene begyndte velhavende byboere at bygge sommerhuse i klitterne. Man søgte ud i naturen, egnen blev så småt opdaget som ferieland. En spæd start, der i begyndelsen af 1950-erne accelererede voldsomt. Den ordnede planlægning haltede langt bag efter, og da landsbyggeloven kom i 1961, var der

allerede ved planløs sommerhusbebyggelse sket ubodelig skade på nogle af landskabets mest værdifulde naturområder.

Alt efter temperament og interesser kan man glædes eller bekymres over denne udvikling, der bekræfter, at landbruget stort set er nedlagt og erstattet af fritidsboliger, feriecentre, camping- og parkeringspladser.

Hvor er grænsen?

Det startede i området mellem Blåvand Kro og fyret. Sommerhuse på grunde af mindst 2 tønder lands størrelse. Husene skulle opføres med stråtag og placeres i harmoni med landskabets store linier.

Målet er ifølge planlæggerne 2.000 fritidsboliger samt faciliteter for endagsturister! I højsæsonen 8.000 sommerhusbeboere mod ca. 350 faste indbyggere.

Denne udvikling betyder f. eks., at sommerhusene må placeres i områder, der ikke umiddelbart egner sig til bebyggelse. Dvs. at arealerne skal drænes, grundvandet sænkes, hvilket medfører, at naboområder, hvor der måske findes hedemoser, kær eller lavvandede søer med et rigt og alsidigt dyre- og planteliv, tørlægges.

Fugtige områder med en rig vegetation af pors, klokkelyng, tyttebær og tranebær er forsvundet ved afvanding. Urfuglen har forladt et af sine sidste tilholdssteder på egnen i området på grænsen til forsvarets arealer i den sydvestlige del af Kallesmærsk Hede som følge af sommerhusbebyggelse og dermed følgende uro og forstyrrelse. Sandede hedespor erstattes af snorlige, bredt anlagte veje, og egnens gamle, karakteristiske huse og gårde, der kræver plads og åbent land omkring sig, klemmes inde mellem fritidsboliger.

I vort samfund har befolkningen brug for rekreative områder, og den ensomhed og natur, de første »landliggere« søgte ud til, må i dag opleves kollektivt, hvis man foretrækker at blive i feriestederne.

Der er plads til mange. Det, der blot bekymrer mig, er, at på et eller andet tidspunkt nås det punkt — den tærskel — hvor naturen ikke leger med længere, hvor de sår, vi påfører den, ikke heles af sig selv.

Når målet de 2.000 sommerhuse er nået, hvad så?. Hvor skal de næste, der ønsker en fritidsgrund, vises hen? Naturbeskyttelse er også et spørgsmål om, at der fra politisk side er forståelse for de økologiske problemer og ikke blot for de samfundsmæssige.

BERETNINGEN OM MIN SØSTERS BRYLLUP

AF FRU ELSE JØRGENSEN, FØDT THOMSEN.

Nu afdøde fru Else Jørgensen, født Thomsen, skrev i 1973 denne beretning til et af sine børnebørn. Det bryllup, der er tale om, er købmand Nielsens i Lunde. Han var købmand i Lunde og havde startet en lille forretning, da Varde—Nr. Nebel—tarm jernbanen blev bygget i 1903. Forretningen blev med årene en særdeles god og velanskreven købmandsgård.

Beretningen er indsendt af dette brudepars svigersøn, skoleinspektør Rudolf Lave i Valby.

JEG KOMMER tit til at tænke tilbage i tiden, ja til 1900 tallet, der er sket meget siden da, nu 1973.

Det er særlig et bryllup, jeg fæster mig til, min søsters bryllup, som foregik i vort barndomshjem på gården »Mølhede«. Der var meget at ordne før tiden, men da var der også mange folk på gårdene. Først skulle der fikses op udvendig omkring gården, også i staldene, fejes spindelvæv ned, kalkes overalt, skrubbes og skures af træværk, og inde i stuehuset fik det selvfølgelig også en omgang, det var med kalkkost i kælder og spisekammer, for alt det mad, der skulle være til 150 mennesker, det var kolossalt. Jeg kan huske, vi fik også hylder sat op i kælderen, for på den tid var der ikke noget med frysere eller køleskabe. Jeg begriber ikke, det kunne lade sig gøre ude i hjemmene.

Men så blev det ved den tid, at der skulle inviteres til festen, det foregik på den måde, at brudens far eller bror gik fra hus til hus og indbød fra brudeparret Maren og Niels, om vedkommende ville være venlig at komme til frokost kl. 10 i hjemmet og tage med til kirken og tilbage til hjemmet til middagsspisning. Familien langvejs fra fik så indbydelse pr. brev.

Ja, dengang var der også brudepiger og brudesvende, 4-6 par, de skulle altid gå nærmest brudeparret.

Da så det væsentligste var ordnet, skulle der tænkes på maden. Grisen skulle slagtes, lammelårene var forlængst røget, det gjorde min mor selv; så var det bagningen, der stod for døren, og det var ikke småting, der skulle stilles an, både store brød, skærekager, lagkager, julekager, og hvad det nu hed, sukkerkringler og mange slags småkager, som blev lagt i en kommodeskuffe i sirlige rækker. Sådan noget som marengs skulle vist nok i tætte dåser.

Det var så en del af forberedelserne.

Så kom kogekonen med hjælper. Der skulle koges suppe med to slags boller, laves dessert og rettes an til frokost. Jeg skal love for, at der var noget at gøre. Jeg, som kun var 16 år, var med til alt.

Så de sidste to dage før festen, var vi to piger, der gik fra hus til hus og lånte al den service, der skulle bruges til bordet, ja, gaffeltøj og skeer. Vi havde en stor kurv imellem os og en kurv i hver hånd, og så gik det langs. Men se, det skulle også leveres tilbage, det var snart værre, for hver skulle ha' sit, det kunne nemt gå galt, at en ske eller gaffel kunne gå i vasken, og det var jo ikke så godt.

Se, det næste afsnit var så, at det store spisetelt skulle afhentes, det havde de tre eller fire musikanter til udleje, det blev stillet op ude på gårdspladsen, det skulle som regel hentes i et nabosogn med to hestespand. (Naboerne hjalp til, også med at pynte omkring døren.) Alting skulle være så festligt som vel muligt, flaget lå parat til at hejses fra morgenstunden.

Endelig oprandt den store dag — min søsters bryllup. Hele stammen af hjælpere troppede op fra morgenstunden, opvartere i lange, sorte kjoler og hvide forklæder af samme længde. Vi kendte ikke noget til de lårkorte dengang. Og så var begyndelsen inde til at dække op til frokost i teltet og til kaffe bagefter i stuerne.

Og så kan det nok være, at gæsterne var ved at indfinde sig gående — kørende, og der havde vi søskende 5 morbrødre i Ølgod, Horne, Sig og Varde, som jo alle var kørende dengang.

Det tog nok en tre-fire timer med spisningen. Og så måtte vi til at sadle op til at komme i kirke. Det var et flot skue, hvis det var solskin, der var vel nok en 20-25 vogne. Fjedervogne, charabanc'er og ponyvogne. Der var jo også blevet vasket og pudset seletøj, så det skinnede og glimtede i solen. Det var ganske flot at se. Musikken

kørte foran, så brudeparret, dernæst brudepiger og brudesvende. Musikken stod ud og stillede sig op til kirkelågen og blæste, eller hvad skal jeg sige det var, indtil alle var kommet ind, jo, hornmusik, man mærkede rigtigt, at det var en festdag. Min søster var en yndig brud, sort kjole, langt slør,alle var i lange kjoler. Dernæst gik turen tilbage til bryllupsgården. Mændene skulle have køretøjet anbragt et sted eller kørt hjem, og damerne skulle have rettet lidt på stadsen, så kunne vi gå til bords. Der var en mandlig opvarter, ham kaldte vi skaffer, han bød til bords og gik foran med suppen, ellers foregik det ved bordet som nu om dage, men der var ingen sange digtet, som vi bruger det nu.

Så var det ved at være ud på aftenen, så dansen kunne begynde. De fleste unge var hjemme og klæde om i hvide kjoler, i den mellemtid var teltet blevet ryddet og fejet. Musikanterne havde sat sig op på deres høje stade og stemte violinen. Så kom brudeparret — med følge — og i spidsen for det hele, med march og hvad dertil hører. Men vi dansede ikke dengang som nu, det var firetur, sekstur, store og lille hamborg med flere turedanse, vi kunne så galt også tage en lanciers, den var nu ikke så velset, der var for få, der kunne danse den.

Vi har lige været til et sølvbryllup og så, hvordan ungdommen dansede, det var alt andet end skønt, men tiderne forandrer sig på mange måder, det får I jo også nok, I som er unge, at se. Nå det var så dansen, vi kom lidt bort fra, men nu tror jeg også, det er langt hen i de små timer, så vi godt kan slutte festen, og jeg synes også, den var god at tænke tilbage på.

Men dagen efter — hvordan tror I så, det så ud i hjemmet, da var der nok et par unge piger, der måtte smøge ærmerne op og så i gang med at muge ud, det kan vi nok ikke byde vore piger nu om dage i 1973.

(Det var så en lille sandfærdig historie, Anne Margrete, fra din oldemors unge dage i året 1905.)

MINDELUNDEN PÅ KALLESMÆRSK HEDE

AF H. HAMMER SØRENSEN, tidligere skydeofficer i Oksbøllejren.

GEMT MELLEM høje klitter ca. 800 meter vest for Husbjerg klit i Oksby plantage står en mindesten over seks danske patrioter, der under 2. verdenskrig gav deres liv for Danmarks frihed. Stenen bærer følgende indskrift:

Henrettet på Skæring hede 1943.
Alf T. Jensen, f. i Ålborg 14/9 1918, d. 29/12 1943.
Oluf A. Kroer, f. i Randers 17/4 1916, d. 2/12 1943.
Anders W. Andersen,f. i Randers 12/7 1924, d. 2/12 1943.
Otto A. M. Christiansen,f. i Randers 30/9 1924, d.2/12 1943.
Sven Chr. Johannesen, f. i Odense 10/6 1923, d. 2/12 1943.
Georg G. M. Christiansen, f. i Vejle 14/9 1921, d. 2/12 1943.
Fundet nedgravet her 1945.
Livet for Danmark I gav, styrke gror af jer grav.

De seks patrioter var nogle af de første danske frihedskæmpere, som faldt for tysk morderhånd. De fem blev, som på stenen prentet, henrettet 2/12 1943 og en 29/12 1943.

2-3 timer før henrettelsen fik de alle meddelelse om at skrive hjem, og deres breve findes i bogen »De sidste timer«, der omhandler afskedsbreve fra henrettede modstandsfolk. De seks patrioter blev fundet i 1945. De var alle begravet i det tøj, som de var iført ved exekutionen i 1943, og på grund af det genkendte deres pårørende dem. De blev nu ført til deres hjemegn og begravet der. Tanken om at rejse en sten på det sted, hvor de blev fundet, var levende hos frihedsfondens Varde afdeling. Den 4. maj 1952 rejstes en sådan på initiativ af mejeribestyrer Jacobsen, Varde. En som i over 600 år havde ligget

Mindelunden ved Husbjerg.

ved indgangen til Varde kirke, skulle fra nu af gøre sit til at de seks patrioters minde skulle leve videre. Mange — unge som ældre — har siden dvælet ved denne mindesten i taknemlighed og ærbødighed overfor dem, der gav livet for Danmarks sag — og tænkt med digteren Kaj Munk:

»Drenge, I drenge som døde,
I tændte for Danmark i dybeste mulm
en lysende morgenrøde.«

Da de unge mennesker skulle føres bort for at henrettes, blev de vist ned i fængselsgården og blev derefter lukket ind i en stor tysk lastvogn med overbygget kasse og med små ruder, der sad så højt oppe, at man ikke kunne se ud. Georg Mørch Christiansen og Sven Johannesen var lænket sammen med en amerikansk håndlænke — hånd til hånd — idet de to betragtedes som hovedmændene i hver sin sabotage-gruppe. De røg mange cigaretter, men humøret var godt. På vej ned til vognen vendte Sven Johannesen sig om til sine kammerater og udtalte ordret følgende: Kammerater I må ikke være kede af det. I ved, hvorfor vi har kæmpet, og det er for Danmark, vi dør.

Henrettelsen fandt sted på Skæring hede — på de militære skyde-

baner, der på daværende tidspunkt var under tysk kontrol. Der var i alt 4 skydevolde, grupperet i to med skydeskive 1 og 2 i den ene gruppe og skydeskive 3 og 4 i den anden gruppe. De fem patrioter blev anbragt foran skydevold 3, hvor de blev placeret med 2 meters mellemrum. Der var i forvejen til hver skydning rejst en over jorden ca. 2 meter lang, flad bjælke, til hvilken de fem blev bundet.

Den tyske dommer spurgte, om det var nødvendigt at binde dem, hvortil peletonens leder svarede, ja. Det var for at forhindre, som det var sket før, at de unge mennesker skulle løbe frem mod soldaterne, der skød. De fem fik derefter et bredt, sort bind for øjnene, men Georg Mørch Christiansen og Sven Johannesen ønskede ikke noget bind. Det hele foregik med sådan en fart, at de alle på en gang blev bundet af hver sin feltgendarm, således, at det kun drejede sig om sekunder. Rækkefølgen i opstillingen var fra højre til venstre med — som tidligere nævnt 2 meters mellemrum — Georg M. Christiansen, Sven Johannesen, Oluf Kroer, Otto Christiansen, Anders Andersen. De dødsdømte var alle knusende rolige. Efter at de var blevet bundet og havde fået bind for øjnene, talte præsten. Han tog med begge sine hænder hver af de unge menneskers hænder og gav sig iøvrigt god tid. Ved denne lejlighed dvælede han især ved Georg Mørch Christiansen, der var fritænker og sagde følgende til ham: Sådan som solen står op om kort tid og sådan som den denne morgen står over Danmark dit fædreland, sådan vil den i fremtiden stå over dit land, som du altid har elsket så højt. Efter at præsten havde talt med hver enkelt, trådte den tyske dommer frem og oplæste afslaget på benådningsansøgningen. Umiddelbart efter foregik exekutionen, og ligene blev straks skåret ned og lagt på jorden, hvorefter lægen undersøgte pulsen og derefter øjnene på hver enkelt for at konstatere, at døden var indtrådt. Straks efter henrettelsen gjorde peletonen omkring og afmarcherede. Inden ligene blev lagt i hvide kister, bad præsten fadervor. Kisterne blev nummereret og transporteret til det øde sted ved Oksby plantage i Vestjylland.

Opklaringen af gravstedet skete ved hjælp af en tysk soldat, der havde været med til nedgravningen og ved befrielsen gav sin viden videre til byledereren i Oksbøl.

De seks, der blev begravet på Vestkysten, var nogle af de først henrettede. I alt henrettedes 112 frihedskæmpere ved tysk krigsret under Danmarks besættelse.

»THORLUNDGÅRD«, ØLGOD

AF MAJOR, GÅRDEJER S. A. M. NIELSEN.

MED DET FORMÅL at samle så meget som muligt om Thorlundgårds historie, er de følgende linier skrevet. Som nat og dag er modstående er også fortid og nutid, men uden fortid ingen fremtid.

Må de følgende spredte træk af Thorlundgårds og dens beboeres historie være med til at belyse en del af fortiden og derved blive en del af fremtiden.

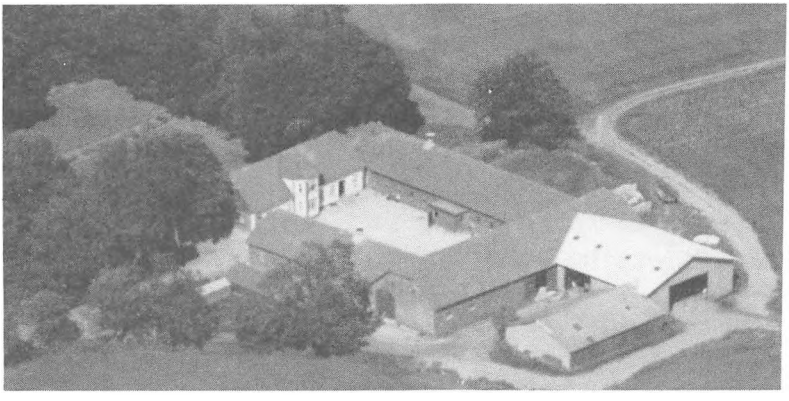

Træk af Thorlundgårds historie

Thorlundgård er beliggende ca. 5 km sydøst for Ølgod by.

År 1461, den 30. marts, nævnes Jens Bartelson i *Tornlund* som tingsvidne. Dette notat eller denne tildragelse er den først kendte omtale af det nuværende Thorlund, som H. K. Kristensen i bogen Ø. Horne Herred mener at have fået navn efter Torne i Lunden.

Omkring 1600 boede de fattige adelspersoner Mogens Munk og Magdalene Nordby på Torlund. Det var Christen Lind på Endrupholm, der på livstid havde forlenet Magdalene med gården. Magdalene Nordby døde 1601. Gården kom derefter under Lindbjerg, der i 1628 nedlagde den og drev jorden under Hovedgården. Thorlund blev derfor ved matrikuleringen ikke regnet som bondejord, men blev tiende- og skattefri Hovedgårds jord.

Kendskabet til de næste beboere fortaber sig i det uvisse, men i 1732 bor Herredsfoged Knud Jacobsen i Torlund. 1765 har N. Christensen gården i forpagtning, han dør i 1766 som 65-årig. Næste beboer er Anders Sørensen, 1729-1788, dør det år, stavnsbåndet ophæves. Anders Sørensen når to ægteskaber. Hans første hustru dør i 1781, 36 år gammel, og han gifter sig igen samme år i Horne med Maren Pedersdatter, 1750-1824. Med sin sidste hustru fik Anders Sørensen tre børn:

I Peder Andersen, 1784-1831, blev gift i Ølgod med Ungpige Ellen Knudsdatter Tranberg, 1795-1839.

II Ane Johanne Andersdatter, 1786-1864, gift i 1808 i Ølgod med Mads Pedersen af Vester List, 1778-1952. Mads Pedersen var gårdmand i Hejbøl.

III Mette Andersdatter, 1789-1853, gift 1809 i Ølgod med Nis Hansen, f. 1776 i Vestkjær, gårdmand i Gammelgård.

Anders Sørensen dør i 1788 og enken, Maren Pedersdatter, gifter sig i Ølgod med Mads Christensen af Yderik, 1762-1822.

Mads Christensen bliver den første i rækken af den familie, der i de næste næsten 200 år har Thorlundgård i deres eje. Mads Christensen køber nemlig Thorlundgård på en auktion over Lindbjerggårds Bøndergods den 14. juli 1791 for 400 Rigsdaler med, som beskrevet i Skjødet, »fri Hovedgårds takst«.

Gårdens tilliggende var af hartkorn 3 Tdr., 2 Skp, 3 Fdk. og 11/12 Album, hvortil kommer gården Smånæring med 2 Tdr., 5 Skp., 1 Fdk. og 0 Album.

Handelen blev bekræftet ved udfærdigelsen af Skjøde, der er sålydende i følge tingbogen:

»Laurids Fogtman og Hans W. Ølgaard af Varde gjør vitterligt, at Aar 1791, den 14. Juli, blev efter Begjæring af Hr. Haahr til Lindbjerggaards Hovedgaards underliggende Jorder samt contribunerede Hartkorn og den 21. samme Måned given Approbation på hvilken

Auction Mads Christensen, Forpagter og Beboer paa Torlund som højstbydende blev tilslagen bemeldte Torlund med fri Hovedgaards Takst 3 Tdr., 2 Skp., 3 Fdk. 11/11 Album, og Smaanæring med contrib. Hk. 2 Tdr., 5 Skp., 1 Fdk., 0 Album for Summa 1400 Rd.,og da denne Sum efter forevist Kvittering lydende saaledes:

Da Kjøberen af Thorlundgaard paa Lindbjerg Hovedgaards Takst, Mads Christensen sammesteds ved Pantebrev har betalt mig Kjøbesummen 1400 Rd. med Renter efter Auctions Forretning af 14. Juli 1791, saa kan Auctions Skjøde ham paa egen Bekostning meddeles.

Varde, den 4. Oktober 1793. J. Haahr.

er betalt, saa i Følge Fd. af 19. Dec. 1793 skjødes, afhændes og overleveres herved af os paa Embeds Vegne forbemeldte Torlundgaard og Smaanæring med sine Bygninger og tilhørende Hartkorn samt øvrige Herligheder og Rettigheder intet undtagen saaledes som Hr. Haahr det ejet og havt haver og efter de Conditioner og Auctions Jordebog, som desangaaende ere Auctions Protokollen indlemmede, hvilke Kjøberen i eet og alt holder sig efterrettelig, til Kjøberen bemeldte Mads Christensen og Arvinger, som et uigenkaldeligt Kjøb, hvortil Hr. Haahr og Arvinger er Hjemmel efter Loven.

Til stadfæstelse under vore Hænder og Signeter.

Varde, d. 4. Okt. 1793.

L. Fogtmann. H. W. Ølgaard.

Læst paa Øster-Nør-Herreders Ting d. 9. Okt. 1793.

Indført i Pantebogen paa Folio 346.«

Mads Christensen afstår gården til stedsønnen Peder Andersen efter Skjøde dateret 23. nov. 1811.

Efter Peder Andersens død i 1831 gifter hans enke, Ellen Knudsdatter Tranberg, sig samme år med Jørgen Haahr Nielsen, 1806-1895, født 30/5 i Vester List.

I dette ægteskab er 4 børn:

1. Peder Jørgensen Haahr, 1832-1919, gårdmand på Lindbjerg Mark.
2. Knud Jørgensen Haahr, 1834-1848.
3. Nicoline Kirstine Haahr, f. 8/6 1837, død 1838.
4. Nicoline Kirstine Haahr, f. 9/12 1839, gift 1857 med Niels Christian Jensen, gårdmand i Vadboel i Grindsted sogn, 18/5 1831-3/5 1878.

Fire af sidstnævnte Nicoline Kristine Haahr og Niels Christian Jensens børn rejste til Iowa i USA, og da Niels Christian Jensen døde tidligt, rejste Nicoline sammen med yderligere en søn over til de fire børn i USA. De bor i nærheden af en by, der hedder Audobon. Flere af deres efterkommere har besøgt Danmark.

Tilbage til Torlund og Nicolines far Jørgen Haahr Nielsen, der overlever sin hustru, Ellen Knudsdatter Tranberg, og gifter sig i 1840 med Marie Hansdatter fra Gårde.

I dette ægteskab er følgende børn:

1. Niels Jørgensen Haahr, 1841-1866.
6. Ellen Jørgensen Haahr, 1842-1935.
7. Maren Jørgensen Haahr, 1844-1932.
8. Hans Jørgensen Haahr, 1846-1931, gårdmand i Galtho.
9. Knud Jørgensen Haahr, 1851-
10. Kirstine Jørgensen Haahr, 1854-1857.
11. Jørgen Christian Jørgensen Haahr, 1857-1932.

Barn nr. 7, Maren Jørgensen Haahr, gifter sig i 1869 i Ølgod med Bertel Pedersen Haahr, 1837-1911, født på Lille Bjerregård på Lindbjerg Mark. Bertel var søn af Peder Helt Haahr, f. 1812, død 21/3 1883, og Karen Bertelsdatter.

Bertel fik skøde på Thorlundgård d. 14/5 1871 for en pris af 4000 Rdl. plus 1300 Rdl. i aftægtsydelser.

Parret fik 9 børn, og nr. 7 i rækken, Jens Gaarde Pedersen Haahr, født 1882, overtog gården 10/4 1910. Jens forblev ugift og i 1945 overdrog han Thorlundgård til sin søster Abelones datter Birthe Thorlund Pedersen og dennes mand, Thorkild Nielsen, født på Lindbjerg Mark. Parret forpagtede gården i ca. 2 år forinden de overtog den.

En anden af de 9 børn, nr. 6 i rækken, Peder Helt Pedersen Haahr, f. 8/3 1880, gift med Anna Kathrine Nielsen, f. 30/11 1886, overtog i 1910 den nyopførte Thorlund Nygård, der blev opført på et areal (ca. 40 tdr. land) udstykket samme år fra Thorlundgård.

Peder Helt Pedersen Haahr og Anna Kathrine Nielsen fik 2 børn, Berthel Thorlund Pedersen Haahr, f. 19/10 1910 (på den nye gård) og Maren Thorlund Haahr, f. 4/6 1912, død 1932. Thorlund Nygård ejes nu af sønnen Berthel Thorlund Pedersen Haahr, gift med Krista Jensen, født 22/2 1926. Der er to sønner i ægteskabet, Peder Thorlund Haahr og Kristian Thorlund Haahr.

Thorlundgård blev solgt af Thorkild Nielsen til Christian Nansen i året 1970. Christian Nansen var ugift og boede sammen med sine forældre på gården.

Den 15. august 1974 overtog de nuværende ejere, Aggi Agnethe Fast Nielsen og Svend Aage Marinus Nielsen, Thorlundgård. I dette ægteskab er 3 børn, Joan Fast Nielsen, f. 20/4 1951, Max Fast Nielsen, f. 18/11 1957, og Pia Fast Nielsen, f. 9/6 1959.

Om slægten Haahr

Provst Ude Haahr må vist siges at stå som slægtens stamfader, hvis der i sådan forbindelse kan tales om en stamfader.

Ude Haahr var sognepræst i Ølgod i 60 år, og var som sådan en af de såkaldte jubellærere (præst eller lærer ved latinskole eller universitetet i 50 år).

Provst Ude Haahr var født den 11. sep. 1696, gift 23. juni 1729 med Christine Hansdatter Bruun i Kolding, født 1709, død 1768. Ude Haahr døde 18. jan. 1789. Han delte ikke skæbne med mange af datidens præster, der foruden præsteembedet også overtog præsteenken; han valgte selv sin brud.

Provst Ude Haahr bærer navn efter de to slægter Ude og Haahr. Disse to slægter forbindes ved giftermål mellem Ude Bertelsen og Lene Sørensdatter Haard. Slægten Heldt (Helt) havde forbindelse med Ude-slægten på den måde, at Ude Bertelsen havde en morbroder ved navn Peder Hansen Heldt. Via slægten Heldt (Helt) er der tillagt slægten Haahr visse rettigheder i forbindelse med hospitalet Vartov, idet de kan benytte sig af »Helts og Pelts Legat«, der disponerer over 2¾ bolig (oprindelig 11 pladser) på Vartov.

Ude Haahr var præst i Ølgod og Strellev fra 1728 til sin død den 18. jan. 1789. Han var tillige Herredsprovst i Øster Herred fra 30. jun. 1742.

Med sit giftermål med Christine Hansdatter Bruun skabte Ude Haahr også forbindelse med slægten Høgsbro.

I ægteskabet blev født 15 børn. Her skal kun omtales den 13. i rækken, nemlig Jørgen Udesen Haahr, der blev gift 1. gang i 1781 med Else Catrine Sørensen, enke efter ejeren af Lindbjerggård, Niels Hansen, som havde købt gården i 1768 for 30.000 Rdl. (45 Tdr. Hartkorn, Tiende 54 og Bøndergods 216 Tdr. H.). Ved giftermålet blev Jørgen Udesen Haahr proprietær og ejer af Lindbjerggård, og det var

den Jørgen Haahr, der i 1791 solgte Thorlundgård til Mads Christensen og Maren Pedersdatter. Det må formodes, at Jørgen Haahr ikke var nogen driftig mand udi landbrug, idet det ikke alene var Thorlundgård, der blev solgt fra, men også andre af Lindbjerggårds arealer var ofre for dårlige dispositioner, eller var der mon også dengang dårlige tider for landbruget?

Med Else Catrine fik Jørgen Haahr 4 børn, hvoraf vi senere skal høre om Nicoline Kirstine Haahr, døbt 2. sep. 1781.

Jørgen Udesen Haahr blev enkemand i dec. 1796 og giftede sig 2. gang med Anne M. B. Borgen. Dette ægteskab blev kun kortvarigt, idet Jørgen Udesen Haahr døde først på året 1800, men nåede dog at blive far til endnu to børn.

Det er forøvrigt påfaldende, så hurtigt enker og enkemænd gifter sig igen. N. Hansen døde 1780, enken, Else Catrine, gifter sig i 1781 med Jørgen Udesen Haahr. *Hun* dør i 1796 og *han* gifter sig i 1998 med Anne M. B. Borgen. Jørgen Udesen dør i 1800 og enken gifter sig i 1801 med fætteren Chr. E. Borgen, løjtnant af infanteriet, senere major og hospitalsforstander i Kolding. Var det ikke af bare kærlighed, disse ægteskaber fandt sted?

Tilbage til Nicoline Kirstine Haahr, Jørgen og Else Catrines ældste barn, oldebarn til provst Ude Haahr og formentlig dennes øjesten. I bogen om Slægten Haahr fortælles netop indgående om et meget levende og kærligt forhold mellem disse af alder vidt forskellige personer.

Nicoline var en sjælden smuk ungmø, og i 1800, da hun var 19 år, samme år som hun mistede sin fader, blev hun gift med Niels Vestergaard fra gården Vester List. Niels var en flot karl og kom ganske vist fra en af de bedste gårde i sognet, men det var alligevel en dristig sag at bejle til Herremandens datter. Han fik sit ja, brylluppet blev holdt, og det blev »århundredets« bryllup med 8 forridere foran såvel brudens som brudgommens karet, 12 albuesvende og 12 brudepiger. Flot har det været, og den første tid gik også lykkeligt, men så væltede ulykkerne ned over parret. Statsbankerotten i 1813 undergravede deres økonomiske grundlag — gælden var for stor, og den skulle indfries i nye penge, en opgave man ikke kunne magte. Hertil kom kvægpæst og den ulykke, at Niels var glad for flasken. Gården gik til tvangsauktion og blev solgt til Osmund.

Ægteparret mistede så at sige alt, hvad de havde ejet, og de gik fra

en fed gårdmandstilværelse til et lille hus i Hjedding. Niels gik på dagleje — en barsk omvæltning. Børnene voksede til, og et af dem, Jørgen Haahr Nielsen, giftede sig 1851 med enken på Thorlundgård, Ellen Knudsdatter. Med dette ægteskab er vi koblet på den gren af slægten Haahr, der har boet på Thorlundgård, og børn af det nystiftede ægteskab samt følgende slægtled er omtalt tidligere.

Om selve den historie, Thorlundgård har gennemgået, skal jeg prøve at trække ting frem, som kan belyse nogle af de forhold og vilkår, folkene på Thorlundgård har levet under.

Der er ingen tvivl om, at både størrelsen af gården og det, at folkene på Thorlundgård har været meget udadvendte og meget engagerede i egnens virke, har gjort gården til et af samlingsstederne i sognet. Der fortælles meget om fremsynethed og nye tanker. Gården var således en af de allerførste på egnen, der fik trægulv i stuerne, og såmaskine og selvbinder blev tidligt tilført maskinparken. I haven har tidligere været et lysthus, efter sigende en minikopi af det for nylig nedbrændte Trædballehus ved Vejle, og i dette lysthus har der uden tvivl været megen festlighed.

Om de økonomiske forhold på selve egnen omkring 1800-tallet kan siges, at befolkningen var fattig, jorden mager, størstedelen lå hen som hede, og denne naturstruktur var formentlig årsag til det lave befolkningstal, der omkting 1800 blev gjort op til 122 beboelser med 746 indbyggere i Ølgod sogn.

Uanset disse forhold, eller måske på grund deraf, siges det, at kun herren til Lindbjerggård og herren til Thorlundgård måtte gå med »sølverknappet« trøje.

I slutningen af 1800-tallet blev der foretaget en del udgravninger i den banke, der går øst-vest umiddelbart nord for gårdens bygninger. Nationalmuseet var indblandet i disse udgravninger (billeder kan ses på museet i Ølgod), og en del af fundene er stadig opbevaret på Nationalmuseet, bl. a. et høvdingesværd, der forinden det havnede på museeum, nåede at lide den tort at blive brugt som tækkenål, der blev blot boret et hul i sværdodden.

Udlængsel, eller var det manglende albuerum i det hjemlige, gjorde at denne slægt, som så mange andre slægter, havde ønsker om at prøve lykken i det fjerne. Som tidligere omtalt rejste fire af Nicoline Kristine Haahr og Niels Christian Jensens børn til USA, og så godt

som hvert år har vi den glæde at få besøg på Thorlundgård af disses efterkommere. I sommeren 1978, den 6. august, var det Charlotte Sofia Haahr, f. 8/1 1904, der med 2 børnebørn besøgte slægtsgården. Charlotte er broderdatter til Jens Gårde Pedersen Haahr, der ejede Thorlundgård fra 1910 og i 1945 solgte gården til søsterdatteren Birthe Thorlund Pedersen og dennes mand, Thorkild Nielsen.

Et par træk fra en regnskabsbog som Bertel Pedersen Haahr begyndte i 1864 siger lidt om priser og familieliv. Ganske vist er skrift og udtryk ikke lige forståelige for nutidsmennesket, men følgende træk skal drages fren:

Salomon Pedersen (Bertels broder) har den 8. sep. 1864 fået/lånt 25 Rd. contant og senere yderligere et lån på 75 Rd., der forrentes med 4 % fra 11. dec. 1865.

Tjenestepige Stine Pedersens løn fra 1. nov. 1876 og et år frem er 120,- kr.(møntenheden er nu kr. og øre).

I 1884 er Hans Thorlund indført som havende til gode for 6 lam og 1 får kr. 95,-, og Peder Post en gris til kr. 9,-. Et stueur købtes for kr. 5,-.

Regnskaberne vidner også om kørsel med jordemoder i årene 1882-1884, men desværre ikke honorarerne derfor. Var denne kørsel mon pålagt pligt?

Man førte også kamp mod fluerne, og følgende opskrift på en hjemmelavet fluefanger er indført (med håndskrift) i en almanak fra 1909. Den synes umiddelbart i visse henseender mere miljøvenlig end nutidens spraydåser. Tag 50 dele Harpix, 50 dele Linolie, 20 dele Honning, smelt det sammen, smøres på papirsstrimler og hænges op.

Med denne lille redegørelse har jeg forsøgt at belyse forskellige forhold omkring en almindelig dansk bondegård. En af de kilder, jeg har øst af, er Peder Helt Pedersens bog »Slagten Haahr«, udgivet på eget forlag, Tistrup, MDMXLIV, og jeg kan ikke finde bedre slutning, end den Peder Helt bruger i sin bog.

Et virksomt folk, der synger bag ved ploven,
med øret opladt for Guds røst for oven,
med øjne, der kan græde, men også festligt le,
med hjerter, der bevæges i glæde, lyst og ve,
stedse bo her på disse sletter!
Livets Gud sine børn forjætter, Himlens fred.

OKSBØLLEJREN 1929-1979

AF OBERSTLØJTNANT L. G. IPSEN, kommandant i Oksbøl.

DEN 17. JUNI 1929 kunne man på lokalsiden (Amtet rundt) i »Ribe Amts Tidende« læse følgende korte meddelelse:

»Generalmajor Grut og en kaptajn fra København har i nogle dage opholdt sig i Varde, hvor førstnævnte boede på Damkier og sidstnævnte på Hotel Phønix. I lørdags var de to herrer ude at se på forholdene på Kallesmærsk Hede. Det formodes derfor, at besøget står i forbindelse med planerne om eventuelt at få skydeplads for artilleriet derude. For nogle år siden var disse planer stærkt i forgrunden. Så syntes det, som om de blev skrinlagt. Men nu lader det altså til, at de bliver taget op igen til nærmere undersøgelse.«

Allerede dagen efter bragte samme avis nyheden om, at staten havde erhvervet arealer på Kallesmærsk hede som skydeterræn for artilleriet.

Spørgsmålet om erhvervelsen af ovennævnte arealer var ikke af ny dato. Tanken havde været fremme allerede under ministeriet Neergaard i 1923-24, og på denne baggrund havde en del af beboerne indsendt andragende om afhændelse af jordene. Daværende forsvarsminister Brorson tog spørgsmålet op, og der blev ansøgt om bevilling hertil på finansloven, som efter en heftig debat i rigsdagen blev forkastet den 21. marts 1929, og hermed troede alle, at disse planer var skrinlagt for tid og evighed.

Bevillingen blev imidlertid — til alles overraskelse — genoptaget af ministeriet Stauning efter systemskiftet i foråret 1929, hvorefter der pånyt blev indledt forhandlinger om køb med respektive lodsejere i løbet af juni måned.

Købet af arealerne gav anledning til »skarpe skud« i dagspressen mod den daværende forsvarsminister (af nogle dagblade kaldt »afrustningsminister«) Laust Rasmussen. Den 20. juni skrev »Vestkysten« følgende under overskriften »Skydebanerne ved Vejers«:

»Meddelelsen om, at Forsvarsminister Laust Rasmussen — med »Socialdemokraten«s billigelse — har købt et stort areal ved Vejers, for at vort svære artilleri kan have tilfredsstillende skydebaner at øve sig på, forekommer i høj grad besynderlig!

Vi vidste ikke bedre, end der var afrustning, hr. Laust Rasmussen var sat til at arbejde for, og man får ærlig talt det indtryk, at hr. Rasmussen ikke selv har fidus til dette afrustningsarbejde, når han begynder på at forbedre den nuværende ordning i det omfang, som her er tale om.

For det kan da vel ikke tænkes, at det »afrustningsværn«, som ifl. Laust Rasmussens sidste forslag skulle forsynes med bøsser og undervandsbåde — nu også skal have svært artilleri med tilhørende skydebaner. I så fald vil det påfaldende komme til at ligne den hær, forslaget foregiver at afskaffe.«

Den 22. juni blev der i samme blad affyret endnu en bredside mod »afrustningsministeren« med overskriften »Misfornøjelse med Laust Rasmussen«:

»»Vestjyllands Socialdemokrat« er meget misfornøjet med forsvarsminister Laust Rasmussens køb af hedearealet ude ved Vejers til øvelsesplads for det svære artilleri. For det første finder bladet prisen, der er betalt, ublu — og for det andet betyder arrangementet »uro både dag og nat« for beboerne.

Vi ved ikke, hvem der er dygtigst til at handle — »Venstrebønderne« eller hr. minister Laust Rasmussen. Vi antager, at de, der ejer arealerne, har gjort, hvad de har kunnet, for at få den bedste pris frem, og at Laust Rasmussen på sin side har gjort, hvad han har kunnet for at få så billig en pris frem som muligt. At han ikke har været så dygtig som »Venstrebønderne« er højst sandsynligt, men det er dog ikke noget at skælde dem ud for. Skulle nogen skældes ud, så må det være hr. Laust Rasmussen, der har »prakket staten noget jord på til en ublu pris« — for at blive i Bladets liflige jargon!

Interessant er det derimod, at bladet ikke med et ord tager det spørgsmål op: Hvad vil Laust Rasmussen overhovedet med disse sky-

debaner? Betragter han sit eget afrustningsforslag i den grad for humbug og pjat, at han i disse dispositioner overhovedet ikke regner med, at det bliver gennemført.

Det er det rigtig interessante ved handelen — langt mere interessant end både prisen — og det spektakel, som til sin tid vil komme, når Laust Rasmussens svære artilleri rykker ud på heden og foretager øvelser i at ramme rigtigt og sikkert med Skrapnels og granater ! — en så vigtig og betydningsfuld opgave for en afrustningshær, at man godt kan forstå, at en afrustningsminister sikrer sig rigelig plads hertil — selv om det også er til en høj pris!!!«

De politiske dønninger lagde sig efterhånden og snart koncentreredes interessen om det der allerede skulle foregå i første halvdel af september: udlægning af en jysk artilleriafdeling (7AA) og senere en sjællandsk (6AA), der skulle gennemføre skarpskydninger med tungt artilleri (12 og 15 cm kanoner).

Da der ikke havde været tid til at skabe indkvarteringsforhold i det nyerhvervede skydeområde, blev styrkerne underbragt i Ål og Billum sogne med »kost og logi« hos kvarterværterne. I følge »Ribe Amts Tidende« blev »Jenserne« godt modtaget og forplejet i de forskellige kvarterer og — efter soldaternes eget udsagn — havde den modtagelse, de fik ved ankomsten, ikke gjort den vestjyske gæstfrihed til skamme.

Den 31. august bragte Ribe Amts Tidende den første politibekendtgørelse om skarpskydningerne på Kallesmærsk hede i tiden 6.-19. september, og i dagene op til første skydedag bragte aviserne udførlige beretninger om forberedelserne til denne store begivenhed.

Den 6. september blev — ifølge oplysninger fra klitvæsenets arkivalier — »de første skarpe skud affyret fra afdeling 3 i Bordrup plantage«, nærmere betegnet terrænet umiddelbart vest for punkt 100. Forløbet af skydningerne er udførligt og meget levende beskrevet i en stort opsat, tospaltet artikel i Ribe Amts Tidende den 7. sept., og på grund af referatets historiske værdi, er det gengivet i sin helhed i Oksbøllejrens jubilæumsbog (se nedenfor).

I den følgende tid var der fuld pressedækning på aktiviteterne på Kallesmærsk hede, indtil 7. artilleriafdeling den 21. september tiltrådte hjemrejsen til Århus for først at vende tilbage til Oksbøl næste år ved sommertide.

— — —

Alt dette er i dag historie, begivenheder som udspandt sig for 50 år siden og som blev optakten til en rivende udvikling på mange områder. Fra at være en skydelejr, der kun var bemandet i sommermånederne, har Oksbøllejren udviklet sig til i dag at være hærens største skyde- og øvelsesområde, som anvendes i henved 300 dage om året, og hvor der på årsbasis indkvarteres og forplejes mellem 3-400.000 mand.

I en mellemfaldende periode har Oksbøllejren under 2. verdenskrig været anvendt som optræningslejr for tyske enheder op til divisionsstørrelse (13-14.000 mand), og efter krigen som flygtningelejr med — periodevis — henved 38.000 flygtninge, hvoraf de sidste hjemsendtes i december 1948.

Man har oplevet en teknisk udvikling der spænder fra det hestetrukne — over det motoriserede, trukne artilleri til det selvkørende, fra ryttereskadroner til cyklist/motorcyklist — over panservogns- til kampvognseskadroner, fra fodmarcherende styrker over motoriseret til panserinfanterienheder, og fra observationsballoner over to-dækkede propelmaskiner til overlydsfly.

Denne begivenhedsrige 50 års epoke blev markeret den 6. september i år, bl. a. med udgivelse af bogen »Oksbøllejren gennem 50 år« og ved afsløring af en mindesten, som, anbragt midt i lejren,bærer den enkle inskription: »Lejren ved Oksbøl 6. september 1929«, for at erindre kommende generation om lejrens oprettelsesdato.

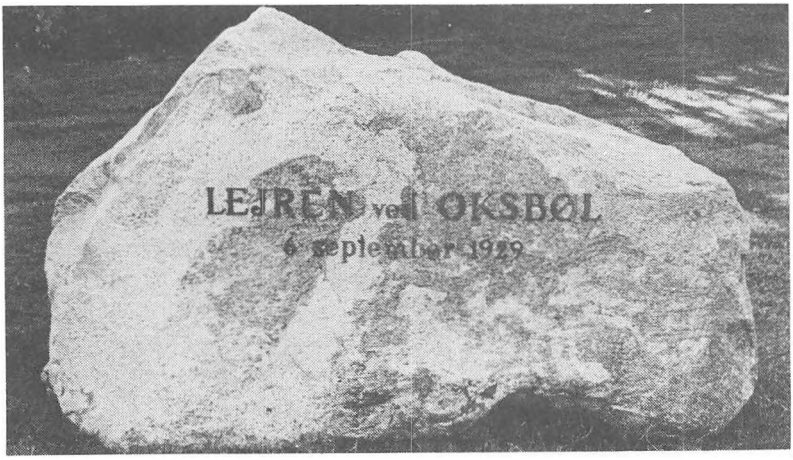

Litteraturhenvisninger: KMDSK's jubilæumsbog 1979.

AF EN TJENESTEDRENGS OPLEVELSER

AF OLE SCHULTZ, BILLUMTARP.

SOM 14 årig i 1910 kom jeg i tjeneste hos Jens Tykgård, Vester Vrøgum. Han hed oprindelig Jens Jensen, men blev kaldt Jens Tysker, dette navn hadede han og forsøgte med navneforandring at blive tyskernavnet kvit, hvad der også lykkedes. I hjemmet kaldtes han altid Jens, men uden for hjemmet kaldtes han for Tykgård. Han begyndte på en hedelod med 4 fag hus og 2 køer og kørte i mange år med stude, også som enspænder.

Da jeg kom i tjenesten hos ham, var der en 3 længet gård, 25 kreaturer og 3 heste. Han fik senere sølvmedalje for landboflid.

Jeg kom i pladsen efter en fuldvoksen karl, der hed Sofus, som tog tjeneste hos en gårdejer i Kærgård.Der forelskede han sig i en af de kønne Kærgårde-piger, der imidlertid gav ham en kurv. Han rejste til Amerika og meldte sig som frivillig i første verdenskrig. Han faldt i Frankrig.

Pigen blev senere gift med en enkemand med en stor børneflok, hun døde i en forholdsvis ung alder.

Nu kommer det, jeg vil fortælle:

Tykgård havde på en strandauktion købt et skibsvrag af træ, beliggende i Kærgård strandlen, det skulle afhentes på stedet og blev derfor ikke som andet strandingsgods kørt op til strandpladsen af strandfogederne. Imidlertid kom en stærk sydvestlig storm, som flyttede vraget nordpå til »æ gammel gaf«. Tykgård ansøgte politimesteren i Ringkøbing om tilladelse til at hente vraget, det bevilgedes, og nu ventede vi kun på frost, som også kom, og der blev gjort klar til turen til »æ gaf«. Vognkassen blev taget af vognen, og en fjæl lagt

mellem kæpstokkene til at sidde på. Muleposerne blev lagt mellem de bageste kæpstokke, hvor Tykgård anbragte sig, efter at hestene var spændt for vognen, jeg skulle sidde mellem forhjul og baghjul, og køre med benene hængende ned. Jeg var både træt og søvnig, ungdommen havde været til julegilde og danset til henad morgenstunden. Vejene var dengang strøet med lyng og sand, der var mange huller, der gjorde, at når man kørte i trav slingrede vognen voldsomt. Vi kørte rask til og kom ud mod Kærgård i en række huller i vejen, og vognen som slingrede, gjorde at jeg faldt ned mellem hjulene, som gik over mine ben, det gjorde frygtelig ondt, men benene holdt. Da jeg faldt, røg forenden af fjælen, jeg sad på, i vejret, og Tykgård gled ned. Da hestene så fjælenden gå i vejret, blev de bange og fortsatte lige ud i strakt galop, skønt Tykgård råbte prr.... prr....

Ved Børsmosevejen svingede de til venstre, men farten var så stærk i svinget, at bageste hjulpar væltede over i vejgrøften og blev derved fri af forvognen, fordi forbindelsen svanehalsen knækkede. Hestene fortsatte til Børsmose med to hjul, drejede igen til venstre nedad mod hjemmet og løb med forhjulene ind i gården hos en vestfor boende nabo, som straks kørte hestene hjem. Konen Sine sagde senere, når hun fortalte: Uha, som a kåem te' o ryst' øver æ hiel krop, da han kåem mæ' æ hæest o tow hjul.« Efter at jeg var nået tilbage, følte jeg mig meget ulykkelig og tudede, det kunne datteren ikke tage, hun sagde: »Pyt med det, hestene er løbet løbsk mange gange.« Det lettede.

Et par dage efter tog vi afsted igen med en anden vogn, det var stille frostvejr, og strandbredden var som en gulvfjæl at køre på. Der var langt til »æ gaf«, så vi lod hestene strække ud. Men da vi kom til Henne Mølleå, udløbet fra Filsø, havde stormen og sandet lukket udløbet. Nogle mænd var i færd med at grave render, så vandet kunne begynde at risle og derved selv danne udløb igen. Vi fortsatte og nåede til »æ gaf«, vejlængden var ca. 25 km.

Vi fandt vraget, satte muleposerne på hestene og tog fat med stålstang, koben og økse på at skille vraget ad, det var hårdt arbejde, men efter nogle timers anstrængelse var det gjort. Der var flere læs, vi var nu blevet godt sultne, og Sines velpakkede madkurv og varme kaffe fik ben at gå på.

Vi tog derefter fat på læsningen. Det så ud som om vraget havde haft følgeskab, idet der rundt om lå bunker af gode planker, de blev

imidlertid ikke rørt. Jen Tykgård passede godt på, at vi fik de rigtige, han brød sig ikke om at blive anset og kaldt for en strandtyv.

Det blev ud på eftermiddagen, før vi var færdige til hjemturen. Da vi kom og skulle passere Henne Mølleå, havde der dannet sig et delta i en ca. 50-60 meters bredde, men ikke ret dybt, det var en følge af mændenes rendegravning. Vi var næsten ovre, da vi kom i kviksand, heste og vogn sank i. Vi var hurtigt nede og fik hammelstokken løftet af, så hestene blev frigjort fra vognen og kviksandet og kom i sikkerhed på den sydlige side og bundet sammen med et tov, som vi altid havde i reserve, men den tungt læssede vogn sank i til vognbunden. Plankerne måtte af vognen og slæbes over på det tørre. Derefter blev vognen vejet op og planker lagt under hjulene. Hestene blev spændt for stjertenden, og vi havde snart alt under kontrol, men var selv godt våde. Vi fik vognen læsset igen, og så gik det hjemad i den månelyse vinternat.

Vi havde trods alt været heldige, hvad ikke alle havde været. Der fortælles om en mand, der manglede noget at putte i kakkelovnen, han spændte sin eneste hest for vognen og kørte til stranden efter brænde, det var et lovligt ærinde. Han kørte i et bundløst hul af kviksand, og naboerne kunne ikke forstå, hvor han havde gjort af sit køretøj. Der gik et halvt års tid, så gav kviksandet offeret tilbage, på den måde blev det oplyst, hvad der var blevet af køretøjet.

BLOMSTERBØRN ANNO 1939 og 1948

AF ANDREAS LUNDBY
tidligere lærer i Tistrup, nu præst i Idom-Råsted ved Holstebro.

Togeleverne

JERNBANESTATIONEN i Tarm en sensommereftermiddag i året 1939, ved godt 2-tiden. Smukt vejr. Elever fra mellemskolen, realklassen og gymnasiet begynder at vælte ind på perronen, slæbende på deres tasker. De skal hjem: de fleste med DSB ad Ringkøbing eller Varde til, resten med privatbanen efter Nr. Nebel; den har endestation her.

De små slås med deres alt for store tasker og jagter behændigt hinanden ud og ind mellem småklyngerne af de ældre, der står og passiarer, mens de værdigt-nonchalant ryger. Men togene lader vente på sig, og snart lægger man mest mærke til Marcussen og Inge, Marcussen fra realen og boende på skolen som kostelev, lang, fregnet, kalveknæet, grødet i mælet, alt andet end køn i det hele taget, men slagfærdig og sjov; og lille henrivende Inge fra Ringkøbing, 4. mellem'er, lavstammet, men veldrejet — der er, hvad der skal være. De to danner øjeblikkets par.

Nu skiller de sig ud fra massen foran stationsbygningen og vandrer hånd i hånd ud ad molen mellem til den ene side DSB-skinnerne og til den anden Nr. Nebelbanen, hvis spor snabler sig op og slutter for enden af pakhuset.

De har meget at fortælle hinanden her hver dag mellem to og halv tre — så meget, at Marcussen vandrer halvt sidelæns i sin ivrige konversation. Langt ude skråner så perronen af og går over i baneterrænets skærver og grus. Her står for den sags skyld et nydeligt lille skilt i rødt og hvidt plantet: Adgang forbudt! — Vingehjul over og underskrevet: Statsbanerne. Men de to ænser ikke skilte; de

bare går og går, indtil ude ved Nr. Nebelbanens remise, hvor de er lige ved at falde ned i drejeskivegraven. Her løber alle sporvirvarrene hen for at brydes; her omvendes Nebelgrisen, et pudsigt gammelt lokomotiv, ved håndkraft; her vågner endelig også Marcussen og Inge, hvorefter de uden al hast returnerer til stationen og de andre.

Så kommer Ringkøbingtoget, før de er nået helt tilbage; de må løbe; men Marcussen er hurtig og når at snuppe Inges henstillede taske og kaste den ind i toget til hende, gennem dør eller vindue, alt mens toget sætter i fart. Oven på den bedrift løber så Marcussen farten af sine lange ben i et par befriede dansetrin i samme retning som det accelererende tog, vinker stort over hovedet, drejer rundt og slentrer hjem til kostskolen.

I morgen gentager hele sceneriet sig. — — —

Kløvergræsset

»Det-det-det her er en mø-mø-møgstation«, plejede forstanderen for Askov Forsøgsstation (Statens Planteavlsforsøg), Karsten Iversen at forklare. Han kunne holde landbrugsforedrag uden at stamme, men gjorde det ugenert i det daglige, og allermest, når han kom frem med noget morsomt, hvilket skete ofte. Vittigheden her var, at familien Karsten Iversen, de 12 karle og 4 piger og mange flere havde usædvanlig gode dage sammen på forsøgsstationen, og alligevel var det en møgstation, idet man fortrinsvis havde forsøg med staldgødning, kort og godt: møg. Markerne var delt op i små parceller, som var gødet forskelligt. Kan det passe, at en af dem ikke var blevet gødet, siden forsøgsstationen oprettedes i 1885?

Møg eller ikke møg! Den, der fra midt i august og til 1. november 1948 tjente på stedet som 12. karl, havde det alt andet end møgkedeligt.

Det nærmeste, man kunne være det møgkedelige, var at blive sat til at sortere prøverne fra kløvermarksparcellerne. Det var en underlig, sørgmodig bestilling. Vi sad vel 3-4 stykker oppe på loftet ved borde og pillede: kløver for sig (mangen firkløver var der), græs for sig, ukrudt for sig (blomster var ukrudt). Bagefter skulle de forskellige dele vejes, men ellers et arbejde, som ikke krævede tankernes nærvær.

Snakken gik da også lystigt fra starten, men ebbede ud, når solen tog til at bage ned på det lavtrejste tjærede tag. Planterne blev i lummerheden snart slatne at rede ud af bunken. Måske var det det, der skabte tavsheden. Som man sad der sunket hen i egne tanker og lod fantasien uhæmmet, kunne planterne nemlig gå hen og forvandle sig til mennesker: de nydelige fløjlsbløde kløvere måtte være kvinder, de lange og mere skarpe græsser mænd, ukrudtet og markblomsterne i den sidste bunke måtte være uregerlige, kønne børn.

Man vidste, at man få dage efter igen ville blive sendt op på loftet for at veje de samme tre bunker — nu så meget lettere som hø. Derefter skulle man bringe bunkerne ind på laboratoriet; og der ville de blive puttet i apparater med hed luft-blæsning (eller var det centrifugering?) for at drive den allersidste saft ud. Vejes igen. Noteres ned som en tørstofprocent i tabellerne. Kastes ud som ingenting. — Et trist forløb! Også menneskenes? Nu sang det vældigt i én, det vers, som begyndte at tone svagt, da man sad og pillede og mærkede saftspændingen i planterne tage af:

Menneskeliv er som græssets i enge,
blomsten vi ligne fra isse til fod:
stormene hvine, og bladene hænge,
visnet, man ved ikke mer, hvor den stod.

(Grundtvig, salmebogens nr. 3, vers 6).

Er vi bare generationen, der inddeler vort liv i småparceller, udtager prøver af det, sorterer ud og vejer og måler smådelene med korte mellemrum, noterer statistisk i skemaer — og smides væk uden at have fået mening, håb og antagelig sammenhæng ud af det.

Efter en dag med kløvergræsprøver i Askov var det en ide at cykle ned til Kongeå-dalen med engene og Skibelund Krat. Her kunne Brorsons sunde »Op al den ting, som Gud har gjort«, synge sig selv og tage forstemtheden væk: Om kongerne på rad, der ikke mægted at sætte mindste blad på en nælde, mens det mindste, Han har skabt, er stort, så det mindste græs, ja netop græs, jeg undrer på i skove og i dale. Hvad skal jeg sige, når jeg går blandt blomsterne i enge? Jo: »O Gud, hvor er din visdom stor, din godhed, kraft og rige!« og »Halleluja, vor Gud er stor!« Og Himlen svare: Amen!

Æ HJULNAW

AF KRISTEN JOHANNES CHRISTENSEN

Æ kaswogn hår kjor, for wos i manne oer,
ja det er så enkel, at en egentlig et hiel forstoer,
at æ naw hår passet sit, drejet o si aksel, som det no hår wan bestemt,
ja æ tanker de renner, så en ka blyw hiel beklemt.

Ja mæ æ kaswogn ku en kyr så haste astej,
bode i æ mark, — te brugs — o te smej!
En skrøwwet ledt, — o ga aer i æ knæer,
så støj en fast o æ bund, mens en trøt o æ sier — mæ æ tæer.

En ku swing så haste, — rundt om æ hus, —
så æ heest dje manker støj i en vældig brus,
o det ku prik så dejlig i æ kinner, —
når æ pig hun kigget ud bag we æ vinner.

En daw wælt æ kåel æ wognn i æ dam forresten,
de sku waskes, o æ hjul wå we o wær gjesten.
De bløw vælt rundt o æ kjepstok, da de sku tørres i suel o wind,
så legt vi bøen karrusel mæ æ hjul, te vi både wå døw o blind.

Ja hjem' hår en kjoer mæ roer, sjal om æ vejr det wå slem,
bode når de sku bjerres i kuel, o når de sku kyres hjem.
O så wå et jo æ kantfjeller der sku frem, hower a I ka forsto,
sjal o æ gowlenner, ku en sæt endfjeller o.

Nær æ kuern sku ind, bløw æ skrawl hint frem, —
der sku gjan nowwe ordentlige lass mej hjem,
o de sku gjan le li' — o helst forkes ret, —
æ hjørner føst o så le lidt ud — ja det wå et let.

En sær tank, at æ skrawl et mir er te,
o æ gowl — o æ sifjeller — o æ hjulnøgl — ja wo ka et le?
o æ storknew — o æ hammelstok mæ svingler — næsten alt er væk'
o æ kowl er røt i støker, mæ det hersens — nymodens træk!

Jæn si tanker — ja det er måskie det båre pjat,
men wa er der egentlig bløwwen a æ stjat?
Ja den passet mel æ tærskmaskin o så æ motor,
så æ rem ku strammes, ja a hower i forstoer.

Æ for o æ bagwogn ku egentlig godt ha wan brugt te en gyng i æ haw,
men a tøt et, det wå nød a ku law, —
o så støj et båer ud i æ træer o gik te,
o — ja — det er der så et nød o gyr we.

O no ska æ naw så lys i æ stowwer — fyldt mæ nymodens kram,
ja det er jo ow en måed o kom te fram', måskie er et en skam?
A trowwer et, der er manne naw tebåg her i æ sown,
men det er ligodt sær o tink o, det er wa der er tebåg a æ kaswogn.

Æ somaskin!

Æ somaskin den ska gyrres klåer,
o den slaws ting ordner mi fåer,
æ kåel o fåer lirker føst æ somaskin ud,
så sies en aer, blywwer smuer o kontrolliret we æ tud.

Og gyer æ somaskin klåer er nød di ka li,
så klodser di æ trækhjul op, o ledt kuern fyldes i,
så hinter di æ bismerwejt o en spand,
no ska æ somaskien soes ind, o de kræwer si mand.

Så drejer mi fåer æ trækhjul mæ højtidle min,
det er en grumme fin ting — såen en somaskin,
en ka sie o hans lebber han stoer o tæller,
han er bøwwet ledt, o hans røg er spæn mued æ seller.

O æ indstilling mæ en håndtaw han reter,
det er heller et' limøj wodan æ tandhjul han sæter,
så drejer han igjen, — o han hår gue forstand,
fis omgång — er en tiendiel tønneland.

Han vejer det der er kommem igjemmel æ maskin,
så wed han hiel bestemt, womøj det hår gien.
O mi fåer hår no altier mint,
når æ somaskin wå søj ind, wå æ formejeskaffe tint.

O en wuen kjør de æ sekuern i sække,
o steller dem mæ afstand — o i ræke,
ud o den tejt, wo de ska te o soe,
så når der fyldes op, er der et så lønt o goe.

Der spændes for, når det hiele er klår,
o kom igång mej o soe, er no altier råer,
— o så swinger æ somaskin astej,
o det rasler festlig, mens den kjør o æ grusvej.

Så er æ soen da igång,
o mi fåer o æ lærker de synger sammel en sång,
æ sotuder de risler så festlig i æ muld,
o æ kjanner de skjenner som det pureste guld.

PORTRÆT AF EN MAND OG HANS TID

AF CHR. LUND RASMUSSEN.

AGERVIGS GRAND OLD MANN, den 86-årige Jens Uhre, fortæller om sin barndom, sin ungdomstid, der var præget af første verdenskrig, sin manddom, alderdom og om udviklingen i den lille flække, der hedder Agervig:

Ja, min familie stammer fra Uhregård i Tistrup. Slægten kan føres tilbage til på denne gård til år 1489 — det var den tid, dronning Margrethe regerede Danmark — Uhregård var fæstegård til Nørholm.

Min far, Bertel Uhre, overtog som ugift mand Uhregård i Tistrup, men da hans stedbror skulle giftes, overlod min far ham gården.

1876 kom min far til Agervig, hvor han købte en brandtomt nede ved engen, og her byggede han sin gård. Dog flyttede han gården op til vejen, det er vist det, de kalder Agervig byvej. — »Agerviggård« kalder jeg gården — det synes jeg godt, jeg kan, da den har matrikel nr. 1a. Det var små og trange kår, de begyndte under, så jeg forstår ikke, at min far ville afgive Uhregård dengang til sin bror, og nu skulle begynde her sammen med sin kone Kathrine, der var fra Brørup.

Min far har fortalt om, hvordan de selv brændte mursten til staldbygningen fra en plet ler ude i marken, og om hvordan de i et år boede i enden af stalden, før de fik stuehuset bygget. — Stuehuset står endnu i dag, medens stalden er ombygget og moderniseret med fodergang i 1908.

Besætningen bestod af to små heste og tre magre køer. Store hedearealer hørte der til gården. Men kender jeg min far ret, har han nok

hurtig anskaffet sig to kraftige jydske heste, der kunne trække noget, det hørte den tid til. Jeg husker, hvordan vi i min drengetid oppløjede den stride hedejord med hesteplov, derefter skulle der mergles. Mergelen hentede vi ved Sønderskov teglværk, hvor der var købt en lille lod til opgravning, to vogne blev spændt efter hinanden, når vi skulle køre mergelen hjem.

Jeg har min fars notesbog, som han har ført fra den 3. marts 1976. Her kan vi se, at en ko er købt til 98 kr., én til 48 kr. og en kalv til 5 kr. —medens et pund tobak står til 60 øre og en rulle skråtobak er noteret til 15 øre.

Den 29. januar 1891 kom jeg til verden i en forrygende snestorm. Jeg kan huske en episode fra mine drengedage. Min mor var syg, og far kørte så i hestevogn til lægen i Varde med hende. Det viste sig at være difteritis. Mor fik dog lov til at komme med hjem — mod at hun blev isoleret i et afsides værelse i huset, hvortil kun min far havde adgang. Nu fortaltes det, at man ved at ryge kunne modvirke smitten, så min far og storebror røg på den lange pibe, vi havde den gang. I smug skulle jeg da også prøve det for at undgå at blive smittet. Om aftenen var jeg meget syg, men det var heldigvis kun rygningens skyld.

— Du har gået i »den stråtækte skole?«

Ja, det har jeg, men den var nu meget god, det var en to-klasset skole, og vi havde dygtige lærere. Vinterlærerinden, Kathrine Hansen, var fra Vejrup. Hun har givet mig den eneste lussing, jeg har fået i skolen, og jeg tror, hun var lige så ked af det som jeg selv var. Jeg syntes også, jeg var uskyldig. Det var til eksamensopgave, vi havde fået udleveret et ark skrivepapir til skønskrift, jeg har nok fået for meget blæk på pennen og var uheldig at tabe en stor klat på det fine papir. Også den gamle lærer Jensen var meget dygtig, jeg lærte meget ved ham, han havde skrap disciplin i skolen, børnene var måske lidt bange for ham. Han var stærk missionsmand, men det skulle han have lov til.

— Prægede det hans undervisning?

Ja, det gjorde det. Han kunne fortælle bibelhistorie, så der var så stille, at man kunne høre en knappenål falde på gulvet. Vi skulle også lære kattekismus og salmevers udenad, endvidere havde vi danmarkshistorie, regning og geografi. Om vinteren gik vi i skole hver dag, men om sommeren kunne det kun blive til 9 halve dage, når vi

kom op i den store skole. 1905 blev jeg konfirmeret hos pastor Mikkelsen.

Ungdomstiden

— Du ville være landmand!

Jeg fortsatte med det praktiske arbejde i landbruget skiftevis hjemme og ude. 1911 måtte jeg møde på sessionen, og jeg blev taget til infanterist, men jeg var så heldig, at jeg trak frinummer, dog med det forbehold, at såfremt der blev frafald iblandt det indkaldte mandskab, kunne de sende bud efter mig. Indkaldelsen skete i oktober 1912, og da der ikke kom bud efter mig, gik jeg og glædede mig over at være fri. Men en dag i november kom sognefogeden med bud om, at jeg uopholdelig skulle møde på Sølvgades kaserne i København. Jeg fik travlt med afrejsen, da jeg skulle rejse samme aften. Jeg var heldig at træffe en fra Grenå i toget, som skulle møde ligesom jeg, så var vi da to. Det første, vi fik, da vi mødte på kontoret, var en ordentlig omgang skældud, fordi vi ikke var mødt før. Vi mente dog, at vi lige skulle have budet først. Vi kom straks ind i kompagniet, men det kneb med at følge med de andre, de var jo en måned henne med øvelserne. Dagen efter skulle vi ud at skyde. Der blev spurgt om jeg før havde haft et gevær i hånden og om jeg havde været i en skytteforening. Det havde jeg været derhjemme, så jeg fik straks lov til at skyde med. Tjenestetiden var 6 måneder den gang.

Men i 1914 var det, at krigen brød ud, og den 1. august kom sognefogeden igen. Jeg skulle atter møde på Sølvgades kaserne, men da var jeg mere nedtrykt end første gang. Krigen rasede voldsomt, og rygterne sagde, at tyskerne var kommet herop, og tænk at skulle skyde på folk, som man ikke havde noget imod, og måske selv blive skudt, det var grusomt. Det var den største ydmygelse, jeg nogensinde har haft, men heldigvis vidste jeg, hvor jeg skulle henvende mig, og min yndlingssalme blev:

Guds fred er mer end englevagt,
den regner aldrig fjendens magt,
er lige god og lige blid
ved højlys dag og midnatstid.

Mit kompagni kom til Saltholm, hvor vi blev sat til at grave skyttegrave. — Men gudskelov — tyskerne kom ikke, vi blev skånet, og jeg

tror, vi kan sende takken opover. — Vi måtte derefter skiftes til at være inde i sikringsstyrken to måneder ad gangen i de fire år, krigen varede. På den måde blev jeg bundet af militæret i sammenlagt seks år, så jeg nåede ikke at komme på højskole.

Som selvstændig landmand.

— I 1916 blev jeg forlovet med naboens datter Frederikke, datter af Ellen og Thue Sørensen. Og da min far i 1918 sagde, at nu skulle jeg overtage gården, blev brylluppet bestemt til den 12. november, og — er det ikke mærkeligt — dagen før, den 11. november sluttede krigen. Min mor og far blev på gården, vi byggede 3-4 fag til stuehuset, og der boede de til deres død.

Vi havde nogle gode år i 20-erne. Vi fik vores lille pige, Ellen, i 1920, men så kom 30-erne, og de var knapt så gode, men lad mig begynde med det bedste: 1931 fik vi vores søn Bertel. Men det var småtider, et forår købte jeg et hold smågrise på Varde torv, jeg gav 34 kr. pr. stk., og dem leverede jeg om efteråret på slagteriet og fik 32 kr. hjem pr. stk., så det var en skidt forretning, men vi kom da igennem dem. Men så var det, at krigen kom i 1940, og denne gang kom tyskerne — det var en grim tid, men jeg havde lidt imod, at der blev lavet så meget sabotage, jeg tror, vi kunne have undgået at miste så mange mennesker, og vi kunne bedre have beskyttet jøderne, — de var nu hårde ved dem.

Krigen sluttede, og vi kom i gammel gænge igen. Vi havde gården til 1964, da min søn Bertel og svigerdatteren Sonja Hedegård overtog den. — Vi blev på gården — der var stadig to lejligheder i stuehuset. Min kone var bleven syg, og der var tale om, at hun skulle på plejehjem, men ved hjælp af hjemmesygeplejersken og min svigerdatter lykkedes det os at passe hende i 8 år til hun døde i 1971. Vi havde den store sorg at miste vor datter Ellen i 1961, hun var hjemmesygeplejerske i Outrup, det var meget hårdt for os — men jeg må bekende, at jeg er livet op igen, og efter min alder har jeg nu nogle gode år, som jeg takker for.

— Du vil også fortælle om Agervigs udvikling siden år 1900, dens beboere og deres virke?

Agervigs arealer er omkranset af Biltoft, Agervig og Skonager å, kredsløbet slutter ved Nørbæk plantage og nu Karlsgårde sø. Agervig

ligger faktisk i en rundkreds, nærmest som en ø — det er fladt landskab, på nær forhøjningen Karlsbjerget, som er indtegnet på landkortet, og som den nye amtsvej går tværs igennem — den bliver flittigt benyttet af byens børn og unge som kælkebane.

Der var 4 gårde, da mine forældre kom hertil for 100 år siden, og store hedearealer. Nu er alt opdyrket, og der ligger 9 gårde og ejendomme. Udviklingen er kommet ud fra to af gårdene, idet der er kommet to ud fra vores gård, nemlig Laura Jensen og Karl Uhre, medens tre øvrige stammer fra gården, der i dag ejes af Niels Jørn Nikolajsen, nemlig de tre der i dag har følgende ejere: Jørgine Nielsen, Jens Andersen og Peder Andersen. De to gårde, der ejes af Jørgen Andersen og Johs Thomsen, har haft det samme jordtilliggende, som de har i dag.

1) Bertel Uhre: Vores gård, som er omtalt.

2) Laura Runge Jensen: Der blev solgt 12 tdr. land jord til en ung mand, Niels Jensen, der lod opføre en enlænget bygning, beboelse i den ene ende af huset og det øvrige indrettet til stald, passende til jordstykket. Men det kunne ikke give nok til familiens udkomme, så han havde jobbet som postbud. Han hentede posten ved dagvognen ved Skonager kro, og så gik han med stok i hånden sin rute, ned over åen og heden, gennem Vesterbæk, Karlsgårde, Skonager, Knoldeflod og Agervig. — Sønnen Jens Kristian, som jeg var jævnældrende med, tog tit ruten til Knoldeflod for at aflaste sin far, ofte løb jeg med. En anden søn, Jacob, overtog efter faderens død barndomshjemmet, købte 5-6 tdr. land ind til stedet, og ved flid og dygtighed, sammen med sin kone Laura, levede de godt af den. Før Jacob Jensens død i 1972 solgtes jorden fra.

3) Karl Uhre: 1907 udskiltes fra Agerviggård gården Nygård til sønnen Thomas. Men han kunne ikke stilles ved landbruget, efter et par år overtog vores bror Hans gården — denne gård blev i 1941 overtaget af sønnen Karl og hans kone Magda. Thomas Uhre blev senere bestyrer for posthuset i Næsbjerg og var i flere år kommunekasserer.

4) Niels Jørn Nikolajsen: Den ejedes af Hans Hansen, eller Hans Agervig, som han kaldtes. Han var en plantningsmand, han plantede Agervig lund, den var indrettet med velholdte gange, den førte hen til en festplads. Der blev i en årrække holdt store sommerfester, og der blev spillet dilettant. Hans Agervig fejede gangene og plejede hvert et

træ. Agervig lund var hans stolthed. Senere overtog sønnen Mads Agervig gården, men han solgte den i 1904 til Maren og Thomas Thomsen. Næste generation var sønnen Laurids og hustru, Marie. De havde gården fra 1934 til 68, da den blev solgt til Esther og Niels Jørn Nikolajsen.

5) Jørgine Nielsen: Da Maren og Thomas Thomsen afstod gården til deres søn Laurids, tog de et stykke jord fra, hvorpå de byggede en mindre gård, her boede de til 1944, da Thomas Thomsen pludselig døde, derfor kom datteren Jørgine og hendes mand Hans Nielsen hjem for at overtage gården, men også denne gård er jordtilliggendet senere solgt fra. 1976 døde Hans Nielsen.

Maren Thomsen kom tilbage til sin gamle gård, da der var aftægtslejlighed der, men hun kunne ikke holde sig i ro, hun oprettede en prydhave på ca. 1½ td. land. Den smukke have blev hun meget kendt for og for hele hendes stoute væremåde i øvrigt.

6) Jens Andersen: Da Mads Agervig solgte sin gård (gård nr. 4), tog han et stykke jord fra, hvor han byggede en ny gård op. Han havde den dog kun nogle år, så solgte han den til Peder Bruun fra Billum, han var ugift, blev syg og døde efter nogle års forløb. — 1920 købte Marie og Kristian Andersen, der ligeledes var fra Billum, gården. De drev den til deres to sønner delte gårdens jordarealer, Jens Andersen overtog fødehjemmet, senere er der igen købt jord til, og sidste år blev der bygget løsdriftstald og lade, som nu drives sammen med sønnen Svend Åge.

7) Peder Andersen: Ved overtagelsen af jordstykket fra den fædrende gård lod Maren og Peder Andersen i 1951 opføre et statshusmandsbrug, også her er der indkøbt mere jord, ligesom bygningerne er udvidet og moderniseret.

8) Jørgen Andersen: Denne gård lå før i tiden nede ved engen — ligesom vores i sin tid gjorde. Her boede i mine drengedage Marie og Jeppe Lauridsen. Efter nogle års forløb fik sønnen Søren gården, med der blev pålagt gården en meget stor aftægt, ja de skulle have alverdens ting, det var meget tyngende, så sønnen måtte sælge gården. Den blev solgt til Ellen og Thue Sørensen, der kom fra Sig. Det var deres datter, jeg senere blev gift med. Senere overtog sønnen Elias gården. Men aftægten som stadig fulgte med, generede meget, der kunne ingen penge lånes hverken i bank eller kreditforening. Aftægten var jo tinglyst på gården. Marie og Jeppe Lauridsen var

meget energiske mennesker. Efter at have afstået gården lavede Marie tøjsko for det meste af sognet. Folk kom selv med materialerne, og Marie forarbejdede dem. Jeppe lavede rislimer, han hentede revlingris hjem fra heden, klargjorde dem og lavede riskostene, som derefter solgtes hjemme, eller han gik fra dør til dør for at sælge dem.

1925 solgtes gården til Magne og Laurids Andersen — de var så heldige, at aftægten faldt væk kort efter overtagelsen, da aftægtsfolkene døde. — Derefter brændte gården, og i 1933 byggede han en stor flot gård nord for Agervig byvej.

9) Johannes Thomsen: — Den sidste gård ligger vest for vores. Jeg mindes fra mine drengedage, at der også der hørte en aftægtskone til, Maren Veste, hun vævede for folk, velsagtens for at tjene en skilling til dagen og vejen.

Denne gård har haft mange forskellige ejere, som jeg ikke kan nævne. —

Først efter at Dagny og Johannes Thomsen kom til, blev det mere stabilt. Nu står der et nyt stuehus og stald, og jorden er kommet i kultur.

DRØMMEN OM DET STORE HAV

AF HARALD IVERSEN, HOLSTED,
pensioneret konsulent for fritidsundervisningen.

SOM STOR DRENG og ung mand kunne jeg lide om søndagen, når jeg havde fri, at gå en tur på jernbanestationen i min hjemby, Jelling, og se på togene og de mange rejsende. Om sommeren kom der udflugtstog, der gik til Vestjylland, så deltagerne kunne opleve klitterne og Vesterhavet.

Når toget rullede videre mod Herning, og jeg gik hjem, så forestillede jeg mig, hvordan det måtte være om få timer at stå ved det store hav, som jeg havde hørt så meget om, med revler, brænding, strandinger osv.

Jeg måtte imidlertid nøjes med at forestille mig det og se det brølende hav i fantasien.

I juni måned 1926 blev jeg optaget på Jelling Seminarium og havde så sommerferie, til jeg i begyndelsen af august måned skulle påbegynde min læreruddannelse.

En kammerat og jeg besluttede, at vi ville cykle en tur, der skulle vare otte dage, men først måtte vi arbejde i roerne, så vi kunne tjene til turen. En dag var vi så klar og drog af sted: Vejle, Horsens, Skanderborg, Silkeborg, Viborg, Herning, Ringkøbing — og så var det ikke længere fantasi og drømme: En eftermiddag stod jeg i Søndervig og så det store hav.

Jeg var for første gang i Vestjylland.

Vi nød det skønne vejr, den dejlige strand og havet i flere timer, og så måtte vi videre. Vi skulle se mere af Vestjylland, og vi kørte ned over Holmslands klit.

Det var en dårlig vej, belagt med ral, som i hvert fald ikke var rart

at cykle i. Heldigvis var der det meste af vejen en smal cyklesti, som var meget behagelig at køre på, selv om lyng og græs tit slog os på benene.

Aldrig havde vi set et sådant landskab. Til den ene side Ringkøbing fjord, til den anden side en endeløs klitrække med sømærker, redningsbådshuse, mindesmærker og et fyrtårn.

Selve landet tyndt befolket med spredtliggende huse og gårde, og så hele tiden den durrende susen fra brændingen.

Vi kom til et sted omtrent midt på strækningen, der stod et træskur med redskaber, men ellers som overalt. Jeg kørte den samme tur året efter, men besøgte så stedet igen, da der var gået 31 år, og da lå der en stor by, Hvide Sande.

Når jeg i 60erne og 70erne adskillige gange har været i Hvide Sande, så har jeg tit ladet en tanke gå tilbage til hin sommerdag og sammenlignet dengang med nu.

Det var efterhånden ved tiden, at vi skulle se os om efter et sovested.

Vi havde de foregående aftner henvendt os i en gård og havde fået lov til at ligge i laden. Vi var blevet gæstfrit modtaget, og vi ville altså fortsætte på den måde.

Men — jeg kunne ikke tænke mig at overnatte her på Holmslands klit. Mit sind var så tungt ved al den alvor, jeg følte i disse omgivelser, så jeg ønskede at komme til mere beboede og livlige egne inden sengetid.

Vi havde et sted fået at vide, at vi fra en gård skulle ringe til færgemanden i Nymindegab, så færgen kunne komme og sætte os over.

Gabet dernede var jo ikke som nu lukket med en dæmning.

Det kan vel kaldes et held, at vi gik ind i Bjerregården, for det var netop derfra vi skulle ringe, og så vidt jeg husker, var det også den sidste beboelse inden gabet.

Da vi havde ringet og fortsatte, talte vi om denne færge, der kunne komme, når vi kaldte på den.

Det kunne ikke være en dampfærge, som vi kendte fra Lille Bælt, men måske en motorbåd; mon den kunne tage biler med? Nå, det kunne jo være os ligemeget, vi var jo ikke i bil, og cykler måtte den jo sagtens kunne have med.

Så kom vi til vandet.

Netop på samme tid ankom en lille fladbundet pram, og en lille tør

mand med bare ben og opsmøgede bukser sprang ud i vandet og skubbede båden lidt op på sandet.

Om det var de folk, der skulle sættes over? Jo det var det,og i en fart tog han vore cykler en efter en og lagde dem tværs over båden, så de ragede ud over rælingen til begge sider. Værs'go, ombord, han gik selv om og skubbede båden ud.

Da den var godt i vandet, hoppede han også selv om bord, så båden gyngede faretruende. Han greb årene, og mens han gumlede sin skrå og fra tid til anden sendte en spytklat ud i vandet, så roede han for fuld kraft.

Min kammerat skelede til vandet og den korte afstand, der var fra vandoverfladen til rælingen, og han måtte spørge:

»Er vandet dybt her?«

Manden hørte ikke rigtigt spørgsmålet, for han svarede: »Ja, det er noget tykt i det«, han mente vejret.

Så fik han ellers munden på gled og fortalte os en mængde om apotekeren, der havde bygget det store hus, vi så derovre på bakken, og meget mere.

Vi kom velbeholdne i land, fik betalt og trak så cyklerne op ad bakken til kroen. Der kom en landligger og fulgtes med os. Han snakkede og spurgte, og da han hørte, at vi skulle have nattelogi, sagde han: »De skal køre til Nr. Nebel, der er et godt hotel.« Vi takkede mange gange og kørte så ud til en ejendom, som vi valgte ud, og der fik vi nattelogi i høet og i tilgift en hyggelig aftenpassiar og kaffe.

Næste morgen fik vi morgenkaffe og kørte så videre til Varde.

Vi stillede vore cykler et sted, jeg husker ikke hvor, men den gang kunne man sætte sin cykel med bagage, uaflåset, hvor man ville. Det har jeg gjort snese af gange rundt i landet, og aldrig har nogen taget noget fra mig.

Vi tog et vue over byen og kørte videre mod Korskroen.

Ribe amts veje var ikke asfalterede, og jeg har tit i de mange år, jeg siden kom til at køre på disse veje, tænkt: »Hvor anderledes let og behageligt nu.« Jeg kender i dag vejnettet og elsker vejene i Ribe amt ved dag, aften og nat.

Nå, men vi kørte altså mod Korskroen ad den gruslagte vej.

Ved Korskroen stod en kammerat fra Tjæreborg og ventede os. Vi boede hos ham i skolen de følgende nætter og om dagen kørte vi

ud under hans førerskab og besøgte for første gang Esbjerg og omegn, Fanø osv.

Hvad her er kort fortalt var altså mit første møde med Vestjylland, men vi havde fået lyst til mere, og derfor blev vi enige om at køre nogenlunde den samme tur igen næste år. Det blev i august måned 1927. Igen kørte vi ad vejen på Holmslands klit, men nu havde jeg mere ro i sindet, og vi besluttede at overnatte, da vi var på højde med fyrtårnet. Vestjyderne var jo så gæstfrie (det er de vel stadigvæk), og vi blev vel modtaget i en ejendom, hvor vi endog fik senge at ligge i på deres gæsteværelse, og fyret sendte sine blink ind ad vinduet til os.

På torvet i Varde var der et møde. Til højre for kirken stod på en trækasse en mand og talte til en flok mennesker, der stod omkring.

Vi gik ikke derover, men fik at vide, at det var et politisk agitationsmøde.

Vi vandrede rundt i byen og om i nærheden af banegården. Jeg mindes en stor plads med rækværk af træ omkring.

Der stod vi lidt og hvilede os og kom i snak med et par unge piger. Varde var vel den gang ikke så overrendt af turister, som den siden blev, og både pigerne og vi havde en fornøjelig snak om deres by og vor hjemby osv., indtil et par mænd kom forbi, og den ene sagde: »Skolepiger kan også bruges«. Det var som en spand koldt vand på mig, for uden rigtig at vide, hvad han mente, så følte jeg, at det ikke var særlig rart sagt. Jeg sagde derfor med det samme til min kammerat: »Nå vi skal videre«, og så gik pigerne, og så gik vi.

Vi gik over på den restauration, der ligger ved jernbanebroen, og der sad vi og hyggede os med en kop kaffe, mens vi helt glemte, at vi skulle køre uden for byen og finde nattelogi.

Klokken var 23, af sted, ud af byen mod Grindsted. Alle huse og gårde lå nu mørke hen, det kunne blive vanskeligt at finde husly. Endelig så vi lys i en stald. Der var formodentlig vagt ved en griseso, og vi gik til stalddøren, men da vi tog i håndtaget, blev der en frygtelig gøen i stalden, og vi kunne høre, det var en stor hund. Vi turde derfor ikke gå ind, og der kom ingen og lukkede op, så vi opgav at få kontakt.

Vi bestemte os for at sove i en kornmark. Kornet var høstet og sat i skokke. Hver for sig byggede vi os et lille hus af neg, og da min kammerat var gået til køjs, smed jeg yderligere nogle neg over ham, så han kunne ligge lunt. Jeg gik så til mit eget hus, svøbte mig ind i mit

tæppe og gik til ro. Det blev ikke til megen søvn for mit vedkommende, for jeg kom til at fryse. Hen på natten stod jeg op, og med tæppet om skuldrene vandrede jeg frem og tilbage på vejen til kl. 5. Da dukkede min kammerat frem, solen dukkede også frem, spritapparat og kaffedåse kom frem, og så fik vi ovenpå den nat en dejlig morgenkaffe i vejgrøften. Jeg har aldrig senere kunnet finde den mark.

Alle gode gange tre.

Da jeg 3. gang invaderede Vestjylland, var jeg blevet færdig på seminariet og skulle søge et par af de mange vinterlærerpladser, der var derude, og så håbe at få en af dem (der var på det tidspunkt 2000 ledige lærere i Danmark).

Samtidig med dette nyttige var jeg af en kammerat inviteret til et besøg i Blåvand. Hans forældre havde sommerhus der ude, og nu var der foruden hav og strand også denne sommer noget absolut tiltrækkende, havde han skrevet.

Familien havde som så mange andre efter første verdenskrig haft to små Wienerpiger på et højt tiltrængt ophold. Disse småpiger var nu blevet smukke unge wienerdamer i omkring 20 års alderen, altså på alder med os andre.

Nu var de kommet på et feriebesøg hos deres gamle plejeforældre, de var med i sommerhuset, og jeg måtte endelig komme til Blåvand og se herlighederne. Alvor og gammen. Selvfølgelig cyklede jeg til Blåvand.

Han havde ikke overdrevet. Ernestine og Leopoldine (kaldet Poldi) var virkelig søde piger, som vi havde en herlig eftermiddag og aften sammen med. Det var slet ikke efter vort hoved og heller ikke efter pigernes, at fruen i huset kl. 22 insisterede på, at pigerne skulle ind. Forinden havde dog Poldi inviteret mig til Wien ved først givne lejlighed, for som hun sagde: »I Wien, der er alles so lustig und auch so ernst.«

Jeg skulle ikke tro, at alt i Wien var tomme løjer.

Jeg bad til gengæld hende om en lille erindring, og efter at være forsvundet en lille tid kom hun tilbage med en lok af sit pragtfulde hår. Jeg gemte denne hårlok helt, til jeg giftede mig, og jeg har til dato ikke været i Wien.

Min kammerat og jeg sov den nat i et lille ikke særlig godt telt. Vi lå på et par tæpper, men ellers på den bare græsjord. Da jeg

vågnede tidlig om morgenen, var underlaget drivvådt af vand, der var løbet ind i teltet efter en regnbyge. Jeg frøs og lovede mig selv, at jeg aldrig mere ville ligge i telt, selv om teltene nu er blevet bedre, meget bedre og mere komfortable, så har jeg holdt mit løfte.

Nogle år gik og i 1936 blev jeg førstelærer ved Tvile-Terpling skole i Åstrup sogn. Som ungdomsforeningsmand kom jeg snart til at befare de vestjyske veje som foredragsholder og oplæser i foreningerne. Det var under krigen ikke altid så rart med fast gummi på cyklen og hætte over lygten. Mange gange blev man om aftenen antastet af de tyske vagtposter, men ejendommelig smukt kunne det også være, når jeg f. eks. cyklede nede ved Darum og antiluftværnet i Esbjerg ustandseligt lod lyskegler spille over himlen.

Fra 1961 blev jeg amtskonsulent for fritidsundervisningen i Ribe amt, og havde jeg ikke kendt amtet, dets veje og dets byer før, så kom jeg til det nu, men det må nok blive en anden historie, som H. C. Andersen sagde.

Blot dette til slut, at mine 17 år som konsulent for det levende arbejde, som fritidsundervisningen er, blev med ganske enkelte skuffelser en lang række dejlige oplevelser sammen med hundreder af prægtige mennesker, jeg mødte og arbejdede sammen med i det Vestjylland, det Ribe amt, jeg kom til at kende og holde af.

FARMER I AMERIKA

AF GUSTAV JENSEN, KOLLEVEJ 6, NØRRE NEBEL.

MARIUS FRIIS ANDERSEN og hustru Karen Marie Andersen, fortæller om deres slægt og om oplevelser gennem et langt liv.

Når jeg skal fortælle om mit livs forløb, så må jeg først fortælle lidt om mine forældre og deres hjem.

Min far, Christian Andersen, var føst i Daler i Sønderjylland den 15. oktober 1858. Han var søn af Dorthea og Carl Andersen. Efter 1864, da tyskerne tog Sønderjylland, rejste Carl Andersen og hustru med deres børn, to sønner og to døtre, op til Esbjerg, hvor han fik arbejde ved bygningen af Esbjerg havn. Carl Andersen sørgede imidlertid ikke for, at få familiens indfødsret i orden. Da sønnerne så nåede værnepligtsalderen, forlangte de tyske myndigheder, at de skulle aftjene deres værnepligt i Tyskland. De danske myndigheder opfordrede dem til at rejse bort, for ellers var deres udlevering til Tyskland uundgåelig.

Min far, Christian Andersen, rejste så i 1882 til USA. Forinden havde han tjent forskellige steder ved landbruget. Det sidste år tjente han i Bryndum, der lærte han min moder, Nielsine Nielsen, datter af Marie Friis og Rasmus Nielsen, at kende. Hun var da kun 17 år gammel, og hendes forældre var meget imod, at hun ville med til USA. Min far måtte jo afsted, og i 1885 rejste min mor også derover. På rejsen derover fyldte hun 20 år. Hun lovede sine forældre, at de ville komme hjem igen, når de havde tjent nogle penge, og min far var bleven fri for truslen fra den tyske værnemagt.

Da min far havde været i USA i ni år, fik han amerikansk borgerskab.

I 1886 blev de gift i Mitchel, South Dakota. Der fik de et stykke præriejord gratis af den amerikanske stat. Jorden kaldtes »Homestat«, og lå i det vestlige af South Dakota. Jeg mener, jorden var god, og der var 160 td. land. De var forpligtet til at bygge hus og bosætte sig der.

Så langt øjet rakte, var der bare græsjord at se, og af penge havde de kun få. De fik bygget et lille træhus, som kunne bruges til opholdsstue. Op mod træhuset blev der bygget køkken og soveværelse, men væggene var her af græstørv, isat vindue og dør. De købte to heste, en ko og to kvier. Der var ingen stald til dyrene, men nogle stolper, nedgravet i jorden og tækket med græs eller halm, var dyrenes vinterkvarter.

Det var et strengt arbejde, at få jorden pløjet, men naboerne gik sammen om dette arbejde. Man spændte to, fire eller seks heste for ploven, og når jorden havde ligget en vinter over, kunne man så i den. Der var så megen gammel plantenæring i jorden, at tilførsel af gødning var unødvendig. Man sådede hvede, majs og havre, og hvis de varme somre ikke blev for tørre, så kunne der blive en god afgrøde.

Om vinteren gik kreaturerne ude om dagen, de levede af vissent græs, og hvad de kunne finde af majskolber, hø og halm.

Jeg mener at huske, at køerne kælvede om foråret, og gav mælk til hen på efteråret. Mælken skummede vi selv, og sendte fløden til mejeriet to-tre gange om ugen, hvor den blev kærnet til smør. Om sommeren blev fløden afkølet i vor brønd, der var meget dyb. Havde vi mælk om vinteren, blev fløden kun sendt til mejeriet en gang om ugen.

Majsen blev høstet med håndkraft. Man kørte en vogn frem mellem rækkerne, med en kniv rev man bladene af kolberne, brækkede dem af og smed dem op i vognen. Kolberne blev opbevaret i en silo, indtil hele høsten var bjerget. Vi havde en hånd-tærskemaskine, den lignede dem, der i sin tid blev brugt i Danmark. Kolberne blev puttet i den, og majsen ribbet af. Kolberne brugte vi til brændsel. Både heste og svin blev fodret med kolber, som de selv gnavede kærnerne af. Vi havde kun en so, og dens grise slagtede vi og byttede flæsket bort i købstaden med andre livsfornødenheder.

Kornet blev, i de første år jeg mindes, høstet med en slags slåma-

skine, der var sat sejl og ruller på, som førte kornet op i en vogn, der var kørende ved siden af. Når høsten var kørt i stak, samledes naboerne med deres heste og vogne, og ved hjælp af en hestegang blev kornet tærsket.

I sommeren 1900 fik vi en selvbinder, det var en Mach. Cormich. Da vi kom hjem til Danmark i 1901, fortalte min bror, der var 14 år, en morbror, at vi havde en selvbinder i Amerika. Morbroderen sagde da med barsk stemme: Ved du nu hvad, sådan en løgn skal du ikke komme her og fortælle.

Alt var jo i begyndelsen meget primitivt ude på prærien, det var ikke bare i mit hjem, men hos alle nybyggerne, men der var et meget godt naboskab. Var der sygdom eller anden modgang, så var naboerne altid rede med en hjælpende hånd. Var der et større arbejde, der skulle udføres, så hjalp man hinanden, selv om folkene var fra forskellige nationer og trosretninger.

Jeg tror, der var 15-20 nordiske familier i området, hvor vi boede.

I 1899 fik vi bygget et nyt stuehus, og det gamle træhus skulle flyttes hen til det nye hus og bruges som køkken. Naboerne kom med træruller, og huset blev rullet på plads. Imens stod min mor i huset og lavede mad, og hun rullede med.

Hvad belysning vi havde i det gamle hus, husker jeg ikke, men til julen 1899 fik vi en ny lampe med en blank messing skærm på. Jeg ser endnu for mig hele familien stående foran lampen, der strålede imod os.

På den ene side af vores mark gik der en vej, den førte længere ud på prærien. Og på den anden side af marken var der anlagt en jernbane. Der kom mange mennesker på vejen med al deres bohave på en vogn efterfulgt af børn og kreaturer, men der kom også folk den modsatte vej. Det var nedbrudte, skuffede og forkvaklede mennesker. Jeg synes at mindes min moder tit hjalp med mad, trøst og råd. Med banen var det som regel enlige mænd, der som blinde passagerer krøb op i godsvognene og kørte med. Banen gik mellem to stationer i South Dakota i nordvestlig retning gennem prærielandet, og ind til bjergkæden Blach Hills. Der var fundet mineraler i disse bjerge, og derfor var der mange mænd, der ville derud for at prøve lykken.

Vi boede nærmest byen Ethon. Der var en stor stigning i terrænet fra vores farm og til Ethon, det skete derfor ofte, at et godstog ikke kunne tage stigningen og måtte trække sig tilbage for at tage tilløb.

Når toget standsede, blev alle blinde passagerer jaget af, det skete ofte ud for vort hjem. Så kom de over til os for at få mad og drikke og for at blive vaskede. De blev forfærdelig snavsede af at ligge på vognene. Min mor havde altid meget ondt af dem, og tit fik de også en soveplads. De sidste år, vi var derude, fik vi dem ofte til at arbejde for os i kortere eller længere tid.

Jeg mindes også, at der engang kom to mænd til os oppe fra bjergene (Blach Hills), hvor de fangede vilde heste. Mændene havde selv to dresserede heste. Til den forreste rytters sadelknap var der bundet en vild hest, til dens hale var der bundet en anden vild hest, og til dens hale endnu en tredie. Den bageste rytter havde en tamp, som han drev de balstyrige heste frem med. Far købte en af deres heste, den blev taget ud af flokken og blev sadlet, og en af mændene svang sig i sadlen. Snart stejlede hesten, og snart lå den ned, men den kunne ikke kaste manden af og måtte give tabt. Så blev den sat mellem to af vore heste, og så gik det rundt på marken, hvor den slæbte på en stor sten, indtil den ikke kunne mere.

Jeg husker ikke meget fra opdyrkningen af prærien, men da vi i 1901 solgte farmen og rejste hjem til Danmark, da havde vi 25 kreaturer og 4 heste, og der var bygget stald til kreaturerne.

Vintrene var meget kolde, og somrene var meget varme, og hvis der ingen tordenregn kom, kunne de være tørre. Men der var meget tordenvejr på egnen, hvor vi boede, tæt ved bjærgene.

Vi gik i den amerikanske skole, fra vi var seks år. Der var ingen religionsundervisning, der var jo børn fra forskellige racer og trossamfund. I skrivning, regning og historie fik vi en god undervisning. Jeg mindes, at da jeg kom i den danske skole, efter at jeg kun havde gået to vintre i USA, da var jeg så langt foran de andre børn, særlig i regning og geografi.

Mine forældre var tilsluttet den evangelisk lutherske menighed. Hver søndag kørte vi langt for at samles med menigheden til gudstjeneste. Der var ingen kirke, så gudstjenesten holdtes i hjemmene på skift. En gang om måneden kom der en rejsepræst fra Iowa og holdt gudstjeneste. På disse søndage var der altergang og barnedåb. På søndage, hvor der ingen præst var, skiftedes menighedens medlemmer til at læse dagens tekst og lede gudstjenesten. Min mor var som regel forsanger. Jeg mindes en søndag i vintertiden, da gudstjenesten skulle holdes i vort hjem, og min far skulle hente præsten. Vi havde

fået brev fra præsten, at han kom til byen Watertown, den lå ved en anden bane og fire danske mil fra vort hjem. Om morgenen, da far skulle afsted efter præsten, var der snefog. Både mor og far var bekymret for, hvordan vi skulle få ham hentet. Far spændte så to af vore bedste heste for en slæde og kørte, men da han nåede frem til byen, var banen spærret af sne, og der var ingen præst. Det føg stadig, og efter at hestene var fodret, kørte far hjemad. Mor var meget bekymret for ham, og jeg husker, at hun op ad dagen tog os børn med ind i sovekammeret, og sammen bad vi til Gud om, at far måtte komme godt hjem. Far kom også godt hjem, men hans øreflipper frøs, så der gik noget af dem. Siden har han fortalt mig, at da han kørte hjem tværs over prærien, da var der en tid, da han ikke kunne orientere sig. Da tænkte han, at nu var der kun Gud og hans gode heste, der kunne hjælpe ham.

I 1901 var vi bleven fem søskende på 14, 12½, 8, 5 og 1 år gamle. Jeg var otte år og født den 26. oktober 1892.

Min mor var meget religiøs, hun lærte os Luthers lille kattekismus, og når vi børn om aftenen var kommet i seng, så bad hun Fadervor sammen med os. Men så skete der det tragiske, at mor, ved at springe af en vogn, slog sit ben på hjulet så pulsåren sprang. Vi fik bud efter lægen, men da byen, hvor han boede, lå 3½ danske mil borte, var mor død af blodtab inden hun nåede frem. Mor var klar over, at det blev døden, og hun tog det løfte af far, at han skulle rejse hjem til Danmark med os børn. Han kunne jo ikke klare sig alene derude på prærien. Mor blev begravet på en begravelsesplads ved byen Ethon i South Dakota. Der blev sat en mindesten på hendes grav, og fra en broderdatter, der besøgte hendes gravsted i 1978 har jeg erfaret, at mindestenen står der endnu.

Far solgte så farmen, og i foråret 1901 kom vi hjem til moders familie i Bryndum.

Moders død var et stort tab for os alle. For far var der også stor forskel på at være farmer i USA og boende i Danmark. Jeg mener at vide, at havde det ikke været for hans løfte til mor og for hans tre yngste børns skyld, så havde han rejst til USA igen.

Han købte først en forfalden gård i Kjersing ved Esbjerg. Det var indtil højbjergningstiden, og der var megen eng, som skulle slås med le. Far havde nok lært at bruge le i sine unge år, men i sine atten år i USA havde han ikke brugt le. Arbejdet var for hårdt for ham, han

solgte gården og tog arbejde i en mergelgrav. Det var også strengt arbejde, og samme efterår købte han en mindre gård i Vester Hostrup, der fik vi så vort hjem.

Jeg fik så min skolegang i Hostrup. Vor lærer hed Pedersen, han var af den gamle skole, spanskrøret brugte han flittigt, men var vist ellers dygtige nok. Vi lærte den lille katekismus udenad, både skriftstederne og forklaringerne. Vi lærte bibelshistorie og geografi samt mange salmevers. Han havde et lille landbrug, som vi store drenge skulle passe ved siden af vor skolegang.

En dag da min sidekammerat stak mig i enden med en nål, kunne jeg ikke tilbageholde et »av«. Jeg fik straks af spanskrøret. Da jeg kom hjem, kunne min far se sporene derfra på min ryg. Han spurgte mig, hvad jeg havde gjort, og jeg fortalte ham, hvad der var sket i skolen. Så sagde min far: Du skal ikke flytte Pedersens får mere, og du skal sige til Pedersen, at han skal komme hjem til mig, jeg vil tale med ham. Næste gang det var min tur til at flytte fårene, sagde jeg nej! Far siger, at jeg ikke skal flytte dine får, men du skal komme hjem til far, han vil tale med dig. Pedersen kom ikke, men så kom far og jeg hen til ham, og far sagde til ham: Du må gerne slå mine drenge, hvis de har gjort noget galt, men du skal først forhøre dem, og forvisse dig om, at de har fortjent at få straf. Marius, du skal være god ved Pedersen, men han skal også være god ved dig. Så spurgte far Pedersen, om han troede børnene forstod noget af alle de remser, de skulle lære? Kristendom kan ikke læres på remse, den skal leves. Jeg tror ikke, at jeg siden den dag fik klø.

I 1905 tog lærer Pedersen sin afsked, 73 år gammel. Vi fik så en ung lærer der hed Binderup, han var meget dygtig. Jeg tror nok, jeg lærte mere i den vinter, end i mine andre skoleår tilsammen. Han tugtede os ikke, men han kunne fortælle bibelhistorie og anden historie for os, så vi lyttede, og vi blev så videbegærlige, at vi greb alt for at læse og vide mere om, hvad han havde talt om. Han holdt også aftenskole for de unge, og vi store drenge måtte også være med.

Jeg var ude at tjene i somrene 1903-1906, men efter at jeg var konfirmeret i 1907, var jeg ude at tjene hele tiden.

Min første plads som karl var hos et par unge folk, Kirstine og Poul Thuesen, de boede i Kokspangårde. Det var en ualmindelig god plads for en ung mand. De havde begge været elev på Vallekilde højskole. De var dygtige og flinke, og havde en herlig måde at skildre

deres minder og oplevelser fra deres højskoleophold på. Jeg tænker med taknemlighed tilbage på dette, og ønskede naturligvis, at jeg måtte få lov til at opleve noget sådant.

Samme år blev Hostrup ungdomsforening stiftet, mine husbondsfolk var også med, og de gjorde alt, for at få vi unge med i foreningsarbejdet. Det var kun en mindre gård, de havde, og jeg fik kun 180 kr. i løn. Jeg skulle jo tjene penge, og fra 1. november fik jeg plads hos Hans Pedersen i Janderup. Der fik jeg det første år 360 kr., det var efter den tid en stor løn til en 16-års karl. Der var meget at bestille, men det var en god plads, og jeg var der i fire år. En ting var jeg særlig glad for, der var om vinteren lejlighed til — to aftener om ugen — at gå til undervisning på Janderup højskole. Der fik vi mange forskellige foredrag. Wiliam Siverts var forstander, han var en fortræffelig oplæser af skuespil.

Samværet med de andre unge blev også en stor oplevelse for mig. Hjemmet, jeg tjente i, var tilknyttet indre mission. Mit eget hjem og hjemmet i Kokspanggårde var derimod stærkt grundvigsk præget. I begyndelsen var det noget fremmed for mig, men med tiden blev det et gode for mig at kende begge disse to kirkelige retninger. Jeg holdt »Dansk Ungdom«, og på højskolen kiggede jeg i Højskolebladet. Mine husbondsfolk holdt Kristeligt Dagblad, så der var meget stof til diskussion. Vi var ikke altid enige, men vi blev med tiden meget gode venner, og kunne altid finde hinanden trods forskellig livsopfattelse. Derfra kom jeg til Outrup. Det var ellers min tanke, at jeg ville rejse tilbage til USA, der var mine to ældre brødre, men så kom der en ung pige i vejen, så jeg besluttede at blive hjemme. Vinteren 1912-13 var jeg elev på Skamlingsbank højskole, det blev en herlig vinter for mig. Derefter rejste jeg tilbage til Outrup. I januar 1915 blev jeg indkaldt til militærtjeneste, jeg var infanterist. Den første tid var vi i Århus, derfra kom vi til København, og senere ud på Sjælland, hvor vi var indkvarteret flere steder. Vi havde det godt, men det var en trist tid for os der gerne ville tjene noget til at starte et hjem med. Det var jo under den første verdenskrig, jeg var soldat, men sidst i september 1916 blev jeg hjemsendt. Derefter var jeg indkaldt i to måneder i 1917. Da var jeg blevet korporal. Jeg kom med en deling ud i Sjællands skove, vi skulle lave brændsel. Det gav dobbelt løn og var en rar tid, hvis ikke jeg forinden var blevet gift med Karen, og havde overtaget gården i Bækhuse. Da jeg kom hjem i september 1916,

syntes Karens mor og far, at vi skulle giftes. Det ville vi også gerne, vi havde da været forlovet i tre år. Karens broder, Jes Jessen, ville ikke have hjemmet, og svigerfar, Niels Henrik Jessen, havde så mange offentlige bestillinger, at han den meste tid var borte fra hjemmet. Svigermor, der var seks år ældre end hendes mand, var ikke så rask mere, og hun ville ikke så gerne have fremmede folk i sit brød. De købte så en ejendom i Rottarp på ni td. land. Ejendommen var uden besætning. De tog en hest, fire køer og fire kalve med fra gården, samt 11 tdr. land hede, som svigerfar havde købt nogle år i forvejen til opdyrkning. Vi beholdt resten: En hest, otte køer, tolv ungkreaturer og nogle kalve. Gården skulle koste 34.000 kr. ÷ 8.000 kr., som Karen fik i arv. Der var en meget god korthorns besætning, og marken derhjemme ved gården var i god drift. Ejendommens samlede areal var nu 54 tdr. land, deraf var 24 tdr. land moseeng, som ikke havde været pløjet eller afvandet. Der lå en del mergel på jorden, som Blaksmark mergelbane havde kørt derud i årene 1909 til 1911. Under krigen 1914-18 var det ikke muligt at få kunstgødning, så da blev der ikke pløjet megen hede. I 1920 begyndte vi at pløje hedemosen. Vi havde da fået nogle større og stærkere plove, og da vi også havde stærke heste, nåede vi at få nogle tdr. land pløjet hvert år. Vi pløjede kun en gang og lod jorden ligge vinteren over. Om foråret kunne vi harve den, så den var nogenlunde jævn, køre mergel på og så harve. Det første år blev det sent, inden vi fik havren sået, men så høstede vi den grøn. Andet år kunne vi bare harve jorden op og så havre med udlæg. Udlægget lykkedes som regel godt, og i flere år havde vi 50 læs hø derfra. Det var et strengt arbejde at få al det hø bjerget og sat ind på de små hølofter, men det var et godt foder.

Der var ingen maskiner på ejendommen, da vi overtog den. Jeg var ked af at tærske med plejl, og i 1917 købte jeg en hestegang og en lille tærskemaskine for 125 kr. Den klarede vi os med til 1921. Da fik vi elektricitet installeret både til lys og kraft. Det var et helt eventyr.

I 1918 fik vi en slåmaskine med aflægger, en radsåmaskine og en avance til at så — og rense roerne med. Jeg købte det af smedemester Schaadt, Outrup, for 1150 kr. mod at betale halvdelen straks, og resten i 1919. Året var imidlertid så godt at vi kunne betale det hele i efteråret 1918, derfor gav firmaet, som smeden havde købt maskinerne af, en rabat på 50 kr. Til den større avl var vor stald- og lade-

bygning blevet for lille. Vi ville gerne bygge, men var naturligvis også betænkelige ved den gæld, vi derved pådrog os.

Vi talte med håndværkerne om sagen. I 1930 om vinteren, fik vi et tilbud fra murer Chr. Jochumsen og tømrer Aksel Hansen, begge Outrup, på staldbygning med plads til 40 kreaturer, 4 heste og 100 svin. Den skulle koste 12.000 kr.

Den gamle lade skulle flyttes, og der skulle lægges et nyt tag på stuehuset.

Da håndværkerne satte stalden af, var min svigerfar også til stede. Håndværkerne syntes, det var forkert ikke samtidig at bygge en ny lade. Dagen efter kom de med et tilbud på laden. Den skulle være 28 alen lang og 14 alen bred, og den skulle koste 1300 kr. ekstra, mod at de brugte, hvad der var anvendelig af den gamle lade. Det ville både være det kønneste og det bedste, og vi tog mod tilbudet. Da svigerfar kom hjem sagde han til sin kone: De nye bygninger er alt for store, de gamle bygninger kunne ligge inden i dem og ikke fylde meget.

Vi fik efter datiden store og rummelige bygninger, og vi var tilfredse. Men der var landbrugskrise, og det første hold grise, vi fyldte stierne med i den nye stald, kostede 30-35 kr. stykket, og da vi leverede dem til slagteriet, kunne de kun koste 35-40 kr. Men da vi siden fik svinekort, da var det jo en fordel at have haft en stor produktion i årene forud.

I 1922 havde vi købt 3½ td. land eng fra Tinggården, engen lå mellem vore engparceller, så vi var glade for købet. Prisen var efter datiden stor, engen kostede 3000 kr.

I 1930 fik vi en selvbinder, den kostede 1000 kr.

Det er jo mest om det materielle, jeg hidtil har fortalt, men Karen og jeg havde jo, som de fleste andre unge udover det: At elske, ære og leve med hinanden, som det så smukt hedder i vielses-ritualet, også andre idealer og forhåbninger. Vi havde jo begge som unge været glade for samværet med andre unge under De danske ungdomsforeningers motto: En vågen, dansk kristen ungdom. Eller De danske gymnastikforeningers motto: En sund sjæl i et sundt legeme. Vi havde været med, og levet med, hvor ungdommen var samlet, enten det så var til foredrag, leg eller dans. Vi havde begge fra vore hjem fået tilskyndelse til at deltage i det folkelige og kristelige liv, og ved ordets forkyndelse i vore kirker og andre forsamlingssteder. Vi havde idealer, men må jo erkende, at ét er at have store idealer, ét

andet er om ideealerne kan kendes, om de bliver rygraden i vort daglige liv og virke. Om de kendes i vort forhold til vore børn og tyende, naboer og venner, og hvem vi ellers kommer i berøring med. Vi har gennem årene haft mange dygtige unge tyende, som vi mindes med tak, måske var det dem, der fik det strengeste arbejde og derved gjorde deres til, at det gik fremad for os. Af naboer har vi også haft flere, men om dem alle skal det siges: Vi fik af dem mangen et godt råd og tit en hjælpende hånd, en kop kaffe — et hold snak, og et muntert samvær. Og nu, da de fleste er borte, vil vi mindes dem med taknemlighed.

Den dag, vi overtog gården, og svigermor skulle rejse, da satte hun sig på bænken ude i køkkenet og sagde: Ja, børn, her har vi arbejdet i 37 år, vi har haft meget arbejde, men lykkelige år. Jeg vil ønske for jer, at I også må få lykkelige år, men knap så meget arbejde, som vi har haft. Jeg tror, det gik, som bedstemor, som vi altid kaldte hende, ønskede. Vi fik jo snart maskiner til det strengeste arbejde, vi fik cykler, ja, til sidst bil, som vi brugte, når vi skulle ud.

Vi havde altid et godt forhold til bedstefar og -mor i Outrup. Bedstefar havde jo altid travlt med det foreningsmæssige, brugs, foderstof og kreditforening, og endelig hans hjertebarn: Andelskassen. Bedstemor sad mere ensomt derhjemme. Hun blev lidt tunghør i hendes sidste år, men hun levede med i alt, hvad der skete i hendes omgangskreds og i hendes børns hjem. Hun hørte til de milde stærke kvinder, hun var aldrig dømmende, og med hendes milde og kærlige sind var det en glæde at være sammen med hende.

Vi fik to drenge, Niels Henry, født 1919, og Kristian, født 1925. De har været en glæde for os. De fik måske også lov til at bestille meget som børn, men det gjorde vi alle i hjemmet. Piger fik vi først, da drengene fandt deres livsledsagere, men så blev vi også rigeligt belønnede for ventetiden.

I 1944 blev Niels Henry forlovet med Thea, hun var datter af Alma og Charles Hansen, Øster Debel. Niels Henry og Thea blev gift i 1947. Da skulle Kristian ind som soldat, og han ville ud og se sig om, og da vi ikke syntes om kun at skulle have fremmede tyende, så fik Niels Henry og Thea gården. Vi købte en mindre ejendom i Rottarp, vi var nu nærmere ved byen, hvor jeg havde en del regnskaber at føre. Jeg ville også gerne slå en handel af med heste og kreaturer. Der var 7 tdr. land til ejendommen, og jeg beholdt 10 tdr. land, som jeg

havde købt nogle år forinden ved Tinggården i Outrup. Vi havde således nok at arbejde med.

Der gik ikke mange år , før Kristian også gerne ville have eget hjem. I 1949 købte han så Ole Hansens gamle gård i Vittarp, og blev gift med Andrea, hun var datter af Birgitte og Magnus Graversen, Skoldborg, så nu havde vi fået to piger.

Vi har begge været glade for at bo her i Outrup, her har vi taget del i foreningslivet, i både de økonomiske og de folkelige foreninger.

Gustav Jensen er født den 22. september 1906 i Borgbjerg, Holstebro, gift med Ester, sammen med hed hvem han i 38 år drev en gård i Henne. Gustav Jensen har som leder og som foreningsmand ydet en betydelig indsats for det frivillige ungdomsarbejde, dels lokalt i Henne sogn og i Vestjydsk hovedkreds, dels i Ribe amt gennem Ribe Amts Gymnastikforening, hvor han var formand 1945-53.

I sin formandstid (1950) blev han stifter og den første redaktør for Ribe Amts Gymnastikforenings medlemsblad »Gymnasten«, i dag RAGU AKTIV.

Gustav Jensen er stadig aktiv både som idrætsleder og som skribent: han er svømmeinstruktør i Nr. Nebel svømmebad og i gang med på opfordring af Blåbjerg kulturudvalg at nedskrive, hvad ældre mennesker i kommunen fortæller ham om »deres tid« — hvad Vestjyder fortæller!

Gustav Jensen udnævntes til æresmedlem i forbindelse med organisationens 50 års jubilæum i år (1979).(*Poul Erling Christensen, Næsbjerg).*

AD SKÆRVET VEJ, FRA ØST TIL VEST

AF FORFATTEREN VIGGO HEDEGAARD THOMSEN, RISSKOV.

JA, SÅ MANGE ÅR er der forløbet, siden jeg, som dreng legede med børneflokken dernede i det »sorte hus« ved Vejle-Varde landevej, legede over de brede grøfter langs vejsiden, indtil Maren Malkekone vendte hjem fra aftenmalkningen, for at samle sin flok til huse.

— Dette var ikke dagens landevej, som vi kender den idag. —

— Emil, den ældste af vi drenge, havde hver et førerhus, der hørte til et par dobbeltplove i et markskur. Det var vore larmende motorcykler. På hver af dem var i stangen en skrue. Når det faldt i at mørkne, fastgjorde vi en gult lysende blomst af Fandensbøtter i skruen. Det var nu vore motorcykler, når vi drønede henad landevejen, så lyste disse gule blomster som lyskegler, ligesom det var en hurtigtkørende »Wanderer« eller hine dages »BSA«.

— — — Men hvem befoer da ellers denne barske stenede vej mellem side grøfter? — Ja, rig og nuanceret var den i sandhed den, Varde-Vejle Dagvogn, som den rumlede afsted på sin tur i begge retninger og i al slags vejr, i sommervarme og vinterens knugende snestorme, støt og sikkert med sin last af rejsende, rige, som småkårsfolk, gamle som unge. — Det kunne ske, at en bedstemor eller anden morlille i farten, ad Karossens sidedør, slængte en halvstor pakke, indpakket i brogede tørklæder, ud til grøftekantens legende børn, og et kapløb om at komme først til det tilsendte spændende, og ingen nåede at vinke tak i optagethed i at se hvad der skjulte sig i »Bedstes pakke«. — Og Dagvognen fortsatte sin kås og skjultes i en raslende støvsky.

Den gamle frue på Østengård, nær landevejen, benyttede på visitter hos Fru løjtnant de Bang på Haraldskær Dagvognen, Vejle-Varde, og hun benævnte den gule rumlekasse som »Deligencen«, det lød jo noget mere fornemt.

— I blide sommeraftner, når solen sank i bund over åen og de sydlige skove, så vi børn ofte en sådan aftenstund to smukt klædte damer henad den fredfyldte landevej, stærkt beskinnet af den glødende aftensol, i hvis skær de ligesom forsvandt og forekom ligefrem gennemsigtige. Det var stedets smukke præstefrue og hendes kunstbegavede mor, der tilbragte den jyske sommer sammen med datter og svigersøn. Synet af de to beundrede damer dengang, oplevet af vi legende børn, oplevet i en tid så langt mindre frigjort, har siden hine dage stået for mig som noget uforglemmeligt.

— Ved markedstider kunne den store landevej ofte være som levende af stude og kreaturdrifter, både fra de vestlige egne og fjordbyen Vejle; når de vejrede og lugtede vejgrøfternes kølende vand, brasede de gennem brændenælder og krat og styrtede derned for at køle de brændende muler og slukke tørsten.

— Ofte blev der handlet udenfor en kro, eller hvor man nu rastede, længe før markedspladsen var i sigte. — Egnens præmie-bedækningshingst kom adstadigt rullende, forspændt en lille let ponyvogn, undervejs for at imødekomme bestillinger fra ejere af, som det kaldtes, »Hestgale Hopper«.

— Når ejere af det skønne Engelsholm, 3 mil fra byen Vejle, Kammerherre August Bech, vendte hjem fra møder og sendelser i København, blev han afhentet ved Københavnerbåden, ventet af Kammerherreinden, og Kusken, holdende ved landgangen, i den smukke elegante lakskinnende kareth. Kammerherren var en i vide kredse højt agtet personlighed, der var tilstede i alle kredse, hvor han gjorde sig myndigt og højagtigt gældende.

— »æ swot hus« nede ved landevejen havde gennem årene skiftet beboere flere gange. Gennem nogle år boede en evnesvag, arbejdssky personage, som levede sammen med en harmløs og ydmyg lille kone, der drog omsorg for familiens eksistens, delvis ved malkearbejde. Han, Jørgen, præsenterede sig som »Æ swot Smeds søn fra Sødover«, nogle mil nordvest for byen Vejle; når denne galning lejlighedsvis opsøgte sønnen nede ved landevejen, endte det altid i et forrygende slagsmål. Den markskrigerske sorte smed rakkede rundt,

flåede selvdøde heste og andre dyr, samlede ben og alskens skrammel til produkthandleren, hvor han kom om ved disse. Hans egen befordring og mishandlede Helmus af udpint krikke blev en skræk for alle vejfarende, alle skolebørn og unge piger skyede at skulle forbi ham. Alle fik lige som en skræk i livet, når denne »Vejpiner« kom galende. Mange aparte skikkelser afspejlede sig mellem østkystbyen og det vestjyske land. Der kunne dukke op i Vejsiden den på egnen velkendte 64-veteran, hvis liv var landevejen og en krolade for natten. Når han mødte folk, kørende eller til fods, trak han ind til siden, hvor fra han skuldrede med en svær egestok som den forne, nu medalje-prydede 64-soldat. Om så disse var mere eller mindre fortjente. Men soldaten var der, i holdningen. — En søndag var jeg som lille dreng fulgt med far ned over landevejen, pludselig standsede far og tog mig op på armen, mens han pegede med sin stok ud over engfladerne under de Vilstrup skove, og jeg så henover en vældig flok af storke, måske et hundrede i tal, både unger og gamle, her foregik flyve-øvelser til den forestående lange rejse, til Nilens bredder.

— Nærmere landevejen hørtes bjælder og hovslag fra hurtige hestetråd, der trak en vogn på gummihjul i stor hast. Det var sygevognen, hin tids ambulance, der var sendt efter én af oplandets patienter, indtil en af oplandets sygehuse.

—Den vestjyske forfatter, Salomon Frifelt, har også færdedes på Varde-Vejle landevej på sine ture ud i landet til de mange lyttere til hans fortrinlige foredrag.

— Ved hans 75 års dag sendte jeg ham et lille digt som et tillykke:

»Du skrev om dem, der stred et liv,
med lyng, i sand og sten —
om deres rige løn derved, et hjem for børn og viv.
Og står end deres navn i sten, og er de borte én for én,
de lever dog i, hvad Du skrev om flid og strid og tro,
der drev, al tvivl og modløshed til meen!

ET STORT TO-DAGES BRYLLUP I 1912

AF AGNES MEYER, TARP.

SOM EN forklarende indledning til mit emne, er det nødvendigt at beskrive børnenes hverdage, der dengang på landet ikke gav lejlighed til afvigelser eller adspredelser udadtil. Vi havde nok alle i hjemmene vore små pligter, også inden vi nåede skolealderen. Flytte fårene, (jeg elskede de små lam), drive den forhadte gåseflok ind ved aften. Jeg kan endnu se mig gal på en gase,der går og strækker hals efter én, og man ser de stive, runde, lyseblå glasøjne. (Nå, det var et sidespring.) Så havde man et par bolde, et sjippetov og tillige alt sit fantasifulde hjemmelavede legetøj, og som det allerbedste: de legesyge hunde og katte. Det var en snæver, men god verden, den ene dag som den anden. Man kedede sig dog ikke, skønt man ikke kendte begreber fritidsklubber, svømmehaller m. m., og der var for langt til stranden. Om sommeren fik man måske indbydelse fra familie eller venner, om at komme til middag kl 12. Så kørte man hjemmefra midt på formiddagen i ponyvognen. — Måske hørte man en dag de voksne snakke lidt om, at nu var der udsigt til en fest, enten i forsamlingshus eller teltgilde. Så glædede man sig i stilhed til at blive inviteret med, det brugtes altid den gang, at børnene var med hos den nærmeste familie eller venner. Vi var aldrig på sommerferie nogen steder, så det er soleklart, man så hen til »udskejelser« af den art med uendelig længsel og forventning. — Nu har man gennem et langt liv deltaget i mange smukke og festlige sammenkomster; men alligevel udviskes visse detaljer om disse, derfor er det nok det mærkelige, at intet står så klart for det indre øje, billed for billed, som det store to-dages bryllup i 1912, derfor må det understreges af det følgende, at det stadig kun er syvårs barnets indtryk, der står så knivskarp i erindringen:

DEN STORE FEST!

Man hørte så en dag de voksne tale om, — »nu skal der være rigtig gammeldags to-dages bryllup med to telte i haven!« Jeg var den yngste af tre søstre, og vi glædede os, vi vidste, at vi også skulle med. Vi havde alle tre fået nye røde kjoler, — også lille mig — der i reglen altid nød »den kranke skæbne«, at overtage de kjoler, søstrene var vokset fra. Og så gik man bare der og længtes efter dagen, da »æ' by'-mand« skulle komme, og det skulle gå standsmæssig til. En rytter til hest — helst en kvik ung mand, der kunne fyre den lange remse ved invitationen af, og som var helt forskellig fra hus til hus med ekstra tilføjelser, »og så skulle jeg sige, bedstemor skulle med« — og »så skulle jeg sige, børnene skulle med« — og »så skulle jeg sige, tjenestefolkene skulle komme til dansen« osv.

Hvis man så ham komme, gik der gerne én ud på trappen, så han kunne blive siddende på hesten.

Jeg stod gemt bag mor, da han fremsagde ordlyden der, og pludselig var det, som jeg befandt mig på en lyserød sky, da han til afslutning tilføjede: »Og så skulle jeg bede lille Agnes være brudepige!« Jeg bevarede masken bag ved mor til rytteren var redet af gårde, så hoppede og klappede jeg som en vild. Mor nød min oprigtige glæde; men straks var omtanken der!

»Jamen, så skal du jo også have en ny hvid kjole!«

Min jævnaldrende veninde, Anna, skulle jeg »gå sammen med«, og vore mødre blev enige om, at vore kjoler skulle have dybe læg i nederdelen og hvide sko. —

Min mor havde også fået ny kjole, hvad der faktisk hørte til sjældenhed. Landmandskonerne var alle yderst beskedne med fordringer om nyt tøj, og blev det endelig en realitet, var det gerne afdæmpede lidt dystre farver; men mor foldede sig lige ud som en blomst til dette sommerbryllup i en yndig turkisfarvet kjole af blødt kashmir, blanke silkekanter og tyllsbryst og ærmer i samme turkisfarve og hvid riisch på den højhalsede krave. Hun havde en kraftig fletning, som med omhu kunne dække hele baghovedet og et sølvspænde i nakken. Da hun ved denne fest færdedes blandt de mange mennesker, syntes jeg, hun var smukkere end alle de unge piger tilsammen!

Så endelig oprandt festdagen med høj septembersol.

Vi kørte mod gildesgården og blev beværtet i teltene med et eller andet traktement, (jeg husker ikke hvad, maden gik jeg ikke så højt

op i!) Og så kom det festlige øjeblik, da den lange skare af hestevogne skulle køre mod kirken. Forrest holdt en charabanc til det 4-mands blæseorkester, dernæst igen en charabanc, hvor de 6 små brudepiger skulle sidde. To små »hvide« piger på 5 år med løst hår og store topsløjfer, dernæst vi to på 7 år, hver med to lange fletninger med store hvide sløjfer, dernæst to piger på 11-12 år, vi ikke kendte, og vi hviskede forarget til hinanden, at de »kun« havde røde kjoler på. Brudens søster, en af de 5 åriges mor, fulgte os ubemærket som vor »anstandsdame«, så vi gjorde alting ret. Dernæst holdt en flot ponyvogn med buk på og et par fine blanke heste for. I de fine plyssæder blev brudeparret placeret, og så fulgte den lange skare af vogne først med de voksne brudepiger og brudesvende.

Brud og brudepiger kunne sidde uden overtøj i den varme sommersol. Inden vi var steget til vogns, havde vore respektive fædre stukket os to 25 ører i hånden. »Pas nu på, I ikke taber dem! I skal jo op at »ofre«. Vore forældres vogne holdt jo længere nede i rækken. »Hvilken én skal præsten ha'? og hvad til degnen?« sagde én af »Topsløjferne«.

Orkestret spillede skiftevis marcher og fædrelandssange hele vejen til kirken. I nærheden af kirken tog de et lille forspring, så de stod parat med musik indtil de sidste gæster var gået ind i våbenhuset. Vor »anstandsdame« fik os anbragt på rette plads, og satte sig lige bag os, så hun kunne hviske, når vi skulle op at »ofre«. Jeg mener at huske, det var lige efter vielsen. To og to venstre om knæfaldet, og da jeg gik som »herre« på min venindes venstre side og ville lægge min 25 øre på altret, var jeg så klodset, at min skosnude stødte lidt mod præstens bedeskammel. Jeg husker, præsten kiggede om over skulderen, om barnet mon forulykkede; men jeg skred med værdighed videre (gloende hed i kinderne) — så den anden skilling ind i degnestolen. Mærkelig skik!

Kvinderne sad i kirkens venstre side og mændene i højre side. Så vidt jeg husker, var det kun mændene, der gik op at ofre bagefter, og om de lagde en daler hvert sted, tør jeg ikke kunne sige.

Tilbage til bryllupsgården i rigtig rækkefølge, mere »messingsuppe« på hjemvejen og ved indgangsdøren i stuehuset.

Jeg mener at huske, at tjenestekarlene var til stede at passe hvert sit køretøj ved kirken, og dernæst kørt de vogne hjem, der havde nærmest til bryllupsgården.

Der var dækket til middag i begge telte. Vi småpiger blev imponeret af de meget høje kransekager, der var overpyntede med flag , røde og gule blomster og mægtige topfigurer, (måske var det første gang, vi så sådanne?) for man mente, det var en ovenud luksus, derimod var det altid skikken, at man til suppen kun fik det klare kildevand, der stod ret tæt på bordet i kander og med kaffekopper med bunden i vejret, for at vise, hvad der var ubrugt.

Vi piger ventede bare på kransekagen og mente, at roser og topfigur nok smagte allerbedst — vi blev klogere.

Under spisningen vekslede det med taler og fædrelandssange. Lejlighedssange var et ukendt problem.

Så blev det ene telt ryddet, en lille forhøjning til musikken: violin, klarinet og kontrabas. Dengang var det ikke skik, at brudeparret skulle danse brudevalsen alene + kys og kram. Nej, vi seks små blev opstillet forrest, så brudeparret, dernæst de voksne brudepiger og -svende. Vor stadig årvågne »anstandsdame« hviskede til od: »Hold nu pænt ud i kjolerne ved marchen!« »Ja, ja«, tænkte vi, »man har vel lige været på danseskolen!« Ligeledes havde Anna og jeg været fast opsat på, at ingen jordisk magt skulle kunne drive os væk fra teltgulvets yderkant under brudevalsen. De to små »Topsløjfer« trippede leende afsted ude af takt både til march og vals og havnede med hop og spring inde ved teltpælen, straks da musikken slog akkorden til vals. Vi to andre har nok lignet et par taktfaste tinsoldater og fik lov at beholde vor afstukne linie under valsen, (da dansede alle jo så sirligt og roligt.) Senere på natten fik vi rigeligt med puf og stød, hvis vi vovede os ud i dans. Vi stod nu hellere hos musikken, der kunne vi overskue dansens fartglæde. Vore fædre fik vi nu en dans med, og mine søstre dansede godt. Vi blev hurtigt enig om, hvilken herre, der var den flotteste. Det var brudgommens yngre bror, så ser vi ham stå ved teltdøren, med korslagte arme stod han der og så ud over de dansende, pludselig opdager han to små piger foran sig, hvor vi stod i dyb måbende beundring. Et stort smil bredte sig over hans alvorlige ansigt, da han ser os. »Nej da, står de to små brudepiger der, som dansede så fin en vals? Må jeg få en vals med jer hver?« Da sejlede vi igen afsted på den lyserøde sky! At blive begunstiget med en dans af den smukkeste kavaler i forsamlingen!!

Vor medfødte nysgerrighed havde observeret »et kærestepar«. Hun havde en blank lyseblå silkekjole på, og han var godt indsmurt

med pomade i håret. »Så nu går de ud! Vi skal efter dem og kigge!« Der gik de ned ad havegangen under de høje træer tæt omslynget. Vi gjorde ligeså i god afstand. Kavaleren havde set os. »Kan I komme væk!« Det »overhørte« vi! »Kan I så forsvinde, eller jeg skal have fat i jer!« Da vendte vi om (med det velkendte tøsefnis). Vi var bange, han ville rykke i vore fletninger. Nu standsede vi op. Hvor så det gamle lave stuehus smukt ud med svagt lys ud af alle vinduer! En lille petroleumslampe i hvert værelse, som tegn på, at hele huset var til gæsternes rådighed. »Vi vil se det hele!« Først to stuer der var ryddet for det meste, så de ældre mænd kunne få et spil kort, videre til næste dør: Sammenstuvede møbler, gæste-overtøj, et sengetæppe slået til side, hvor et par af gæsternes småbørn sov. Vi lukkede for sigtigt døren. Åbnede stilfærdigt næste dør, og stod så pludselig stive som to saltstøtter. Der var også møbler sat sammen, og i to lænestole der stod tæt sammen sad brudeparret og flettede fingre på stolens armlæn. Brudgommen smilte lunt-drilagtig til os; men bruden reddede os ud af vor forlegenhed, ved at sige: »Nå lille piger! I er måske også et øjeblik træt af tummel og halløj?« »Ja«, svarede vi begge, og jeg tror, vi gik baglæns ud! Ikke mer' værelseskiggeri! Nej, vi var tørstige, og gik den velkendte vej mod køkkenet, hvor vandspanden havde sin plads på et »treben« med den langskaftede øse i, som alle og enhver plejede at drikke af. »Hvad skal I?« spurgte »Trine Køks« med den velkendte hvasse tunge. »Vi skulle bare have lidt vand at drikke!« »Ud til pumpen, hvis I skal have snabelen dyppet!« Da vi skyndsomt kom i sikkerhed bag den lukkede dør, lo vi. »Hun skulle nødig snakke om snabel!« Hun havde nemlig selv en stor lang næse. Nu hen mod pumpen i gården, og vi var lige enige om, at passe på ikke at stænke vand på vor stads. Vi satte begge hænder sammen som en skål og drak det rene, kolde vand, mens den anden pumpede meget forsigtig. Tyve små dryppende fingre? Aldrig rådvild! Hænderne forsigtig op under kjolen og tørrede fingrene i de hvide blondebesatte bukseben. (Man må hjælpe sig, som man kan, sagde kællingen, hun tørrede bordet med sin kattekilling.)

I den milde høstnat stod vi der på den store stenpikkede gårdsplads — efter nye opdagelser. Lige midt på gårdspladsen stod to dampende, fritstående gruekedler med varmt vand, en tørv blev lagt under for at holde ilden vedlige, og man skulle passe godt på i den firlængede stråtækte gård.

Inde i ladeporten hang der to søvnige flagermuslygter. I de lave bjælker var der slået søm til mer' gæste-overtøj. Vi listede op og ned mellem rækker af overtøjet. Kvindernes frakker og sjaler lugtede fælt af naftalin og mændenes overfrakker af hest. —

Der faldt et klart lys ud gennem en åbentstående dør i østlængen. Klog af skade blev vi kun stående i lysstriben. Der gik to travle mennesker og passede den store bageovn, der var fyldt med flæskestege. De åbnede ovndøren, sikken duft! De hældte sky fra ned i mælkejunger til den brune sovs, som skulle serveres til den sene natmad i det andet telt, hvor stegene blev sat hele på bordet, og hvor man spiste i flere hold. Nu løb vi mod teltet igen. Da bar de netop de store punchbowler ind, som den eneste form for spiritus. Den var rygende varm og sikkert også stærk. En riskurv med kaffekopper ved siden af — og »skafferen« stod med en stor opøseske, og en del samledes om ham. Kvinderne nød intet af det, kun en del af unge gårdmænd og karle. Disse ranke festglade mænd var et syn for sig! De tørrede skyndsomst panden fri for sved, mens de istemte: »Og dette skal være vort brudepar til ære osv.« Deres stive knækflip var dog sunket sammen som en blød klud, og de gik leende rundt, som om de vred vand af deres gennemvåde lommetørklæder.

Det var også altid skik ved gilder, at værten midt på natten skulle hente »Trine Køks« til en dans, og hun skulle helst lade sig slæbe, skønt hun elskede en fejende dans. Så stod værten der i teltåbningen med Trine med sit storternede forklæde og kludeskoene. Lille, spinkle Trine svævede så hen over gulvet, som havde hun aldrig bestilt andet. Et stort smil under den lange næse, — alle klappede, — og hun forsvandt igen i fuld fart mod køkkenet.

Opvartningspigerne fløj frem og tilbage, til sidst smuttede de også afsted i kludesko. Ingen timeløn, men trods det løb de glad og fornøjet og vidste, at der i ugen derefter ville komme et godt opvartergilde. Kogekone og køkkenhjælpere fik vist en meget lille dagløn for sliddet; men fik altid en masse god mad med hjem.

Endelig — hen på morgenstunden — var den første dag slut. Så skulle man hjem, for kun at gøre det nødvendige arbejde med kreaturernes pasning, og man skiftedes til at sove. Vi børn fik lov at sove »helt igennem«, til vi skulle afsted igen andendagen, så vidt jeg husker ved 5-6 tiden til kaffe.

Igen sang man af højskolesangbogen. Aftenen og natten med ivrig

danselyst, og jeg var så denne dag iført min nye røde kjole. Ingen ceremonier af nogen art; men som dagen før, punchbowle og de hele stege hen på natten. En overdådig og uforglemmelig fest for 7-års barnet!

Tilbageblik nu mange år efter!

Nu i en sen alder tænker man tilbage, hvor dog alt om festen stadig står så klart i erindringen, at det måske skyldes, at jeg i måneder, år, sommer, vinter har gennemlevet det, som noget helt usædvanligt i min barnlige verden.

I dag tænker jeg i lidt andre baner angående en sådan fest. Hvilket ansvar for brudens mor, kogekone med hjælpere at klare en sådan bespisning i to dage i sommervarmen? Ingen frysehuse, dybfrysere, køleskabe, ingen elektriske hjælpemidler. Jeg vil antage, at man skulle vente med at slagte dyrene til dagen før Brylluppet, måske en kvie og et par svin? Håndkraft til kødmaskinen til kødboller, der blev trillet i hånden, melboller sat på med en bolleske. Alle de mange kødstykker til suppe og stegene? Hvordan har de dog klaret det? Jeg tror, både deres egen kælder + naboernes kældergulve har været bredt rene lagener, så kødet kunne ligge enkeltvis og igen dækket af lagener for skyfluebesøg?

Kogekone med hjælpere har nok overnattet i gården en 3-4 dage, lidt søvn og hvile skulle der også til, skønt jeg ved, det skete, at det gik i døgndrift. —

I dag er alting lettere, når der skal festes, men aldrig finder vi den højtidelige stemning med blæseorkester både hen og hjem igen fra kirken og ved gildesdøren, — og vandkanderne på bordene er nu kun minder, som hører de ældres fortid til.

I KLITVÆSENETS TJENESTE

AF FHV. KLITDIREKTØR P. THAARUP.

DEN 1. APRIL 1927 kom jeg til Bordrup Klitplantage som assistent hos plantør Jens Bruun. Klitinspektør Pinholt ønskede, at jeg skulle sætte mig ind i klitvæsenet fra grunden af ved at deltage i arbejdet i en klitplantage, inden jeg i løbet af et års tid skulle være hans assistent ved Klitinspektoratet.

Skulle man have en forestilling om, hvad klitvæsenet var, kunne man vanskeligt være kommet et bedre sted end Bordrup Klitplantage i Ho-Oksby kommune, hvor praktisk talt hver kvadratmeter var præget af tidligere tiders sandflugt — lige undtaget marskengene langs Ho bugt — og hvor plantøren var en fremragende dygtig mand, både når det gjalt plantagen og dæmpning af sandflugt. Han blev da også senere overklitfoged i Ribe amt.

Jeg var assistent hos klitinspektør Pinholt i 12 år, indtil jeg 1. januar 1940 blev hans eftermand. 1. januar 1971 fik jeg min afsked og nåede således at være ansat i Klitvæsenet i 44 år.

I dette lange åremål skete mange vigtige og betydningsfulde ændringer inden for klitvæsenets område — ændringer som både var interne og som gennem lovændringer vedrørende klitfredningen fik virkning både for klitejerne og for de mange mennesker, der kommer til Jyllands vestkyst om sommeren.

Ribe er nok det amt, hvor der er forholdsvis flest klitplantager. På den ret korte strækning fra Blåvand til Nymindegab findes ikke mindre end 9 klitplantager, nemlig: Ho, Oksby, Bordrup, Vejers, Vrøgum, Kjærgård, Blåbjerg og Nyminde plantage.

Plantagerne blev tilplantet i løbet af ret få år, og da jeg kom til klitvæsenet i 1927, havde træerne — mest bjergfyr — nået en alder, hvor de måtte hugges og afløses af nye tilplantninger. De gamle plantører, som havde stået for den første ofte vanskelige tilplantning, havde svært ved at skulle fælde de træer, de havde hæget om i så mange år, men det var nødvendigt at få begyndt på plantagernes foryngelse. Plantør Bruun var fuldstændig enig med os yngre i, at det var på høje tid at få begyndt herpå, og klitinspektør Pinholt, som lagde stor vægt på plantør Bruuns mening, godkendte straks, at der blev anlagt forsøg med forskellige former for hugst og ny tilplantning. Brænde og hegnspæle kunne der sælges en del af, men dog ikke så meget, at foryngelsen af plantagerne kunne ske så hurtigt som ønskeligt. Nu er foryngelsen sket så godt som overalt, hvor der kan vokse bedre træer end bjergfyr, og der vokser nu ganske god skov af gran og forskellige fyrrearter på store arealer; kun på de store klitter, som Bordrup sande og en del flere er den gamle, forkrøblede bjergfyr bevaret for at holde klitten dæmpet, og hvad det betyder, tænker kun de færreste på i dag — og sikkert slet ikke alle egnens sommergæster — hvorimod de faste beboere gemmer på tidligere generationers erfaring om den svøbe, sandflugten var.

Jyllands vestkyst — og særlig i Ribe amt — var et område, der var stærkt plaget af sandflugt, ikke mindst Oksby og Ho sogne, der faktisk var truet med ødelæggelse. De få beboere i de vestjyske sogne formåede slet ikke selv at udføre dæmpningsarbejderne.

Hjælp var nødvendig, og den fik de fra de såkaldte hjælpesogne, der var pligtige til at stille med mandskab. Folk så langt væk fra som Horne-Tistrup måtte deltage i plantning af hjelme i Bordrup sande uden nogen betaling for deres arbejde.

Det var en byrde for hjælpesognene, som folk selvfølgelig var utilfredse med, og som ofte førte til kontroverser med sandflugtskommissærerne. En af disse var så forhadt, at det fortælles, at han ikke turde være alene med ret mange mænd i en klitgryde, for så risikerede han at få en omgang prygl.

Efter 1852 blev der ydet betaling for dæmpningsarbejderne, og det var derefter formodentlig mindre risikabelt at være leder af dem.

En af de nævnte lovændringer, der fik særlig betydning, var et tillæg til sandflugtsloven af 1867, der vedtoges af rigsdagen 1935. Efter loven af 1867 kunne sandflugtskommissionerne, hvoraf der var en i

hvert amt, fritage klitter for fredning, og dette var sket adskillige steder, hvorefter de kunne bebygges med sommerhuse. Klitinspektør Pinholt forudså heldigvis, hvad dette kunne ende med, nemlig bebyggelse tæt på stranden med deraf følgende vanskeligheder med dæmpningsarbejderne og klittens afspærring for publikum. Skilte med privat og adgang forbudt dukkede op flere steder. Der var desuden nogen usikkerhed med grænserne for den eksisterende klitfredning.

I 1935 blev alle klitter nærmest stranden permanent fredet, med ganske enkelte undtagelser, og i en bredde afvekslende efter terrænforholdene, dog højst 500 meter. Denne bestemmelse blev en overordentlig vigtig regulator af sommerhusbebyggelsen langs vestkysten, og af befolkningens færden på stranden og i de nærmeste klitter, hvortil der blev givet fri adgang, sålænge færdselen ikke kolliderede med den nødvendige plantning af hjelme.

Men fredningen var et indgreb i ejendomsretten, som vakte stærk mishag hos mange lodsejere, der blev forhindret i at sælge sommerhusgrunde. Pinholt, der var folketingsmand, valgt af partiet Venstre i Varde-kredsen, kom ud for mange angreb og ubehageligheder, og det var kun hans stærke position i folketinget, der gjorde det muligt for ham at få tillægget til sandflugtsloven enstemmigt vedtaget. Han havde jo nok visse vanskeligheder med at få partierne Venstre og de konservative med til at stemme for loven, men ved ihærdigt arbejde lykkedes det. Loven blev vedtaget i maj 1935, og jeg husker, at Pinholt sagde, »at nu havde han hele vinteren gået og dæmpet sandflugt på rigsdagen«.

Klitfredningen konserverer store naturværdier, hvilket var baggrunden for, at formanden for naturfredningsrådet, højesteretssagfører Ejvind Møller engang udtalte, at det tjente Pinholt til uvisnelig hæder, at han fik gennemført den permanente fredning af havklitterne, og deri havde han ret.

I 1961 ønskede landbrugsministeriet de to klitlove samlet i én lov og moderniseret, men der skete ikke større ændringer. Sandflugtskommissionens beføjelse til at træffe afgørelser i fredningssager og dispensation fra fredningen bevaredes. Loven blev også denne gang enstemmigt vedtaget i folketinget, men også denne gang var der nogen kritik over den magt, der tillagdes Klitmyndighederne, og dette var anledningen til fhv. landbrugsminister Jens Sønderups bemærkning om, »at Klitdirektøren blev en slags nådigherre«. Sådan

har jeg nu aldrig følt det, og jeg håber heller ikke andre har det. Jeg har altid søgt at se en sag også fra modpartens side og undgået at hænge mig i småting.

Få måneder efter at jeg var blevet klitinspektør (senere ændret til klitdirektør), kom den ulykkelige 9. april 1940 med den tyske besættelse af Danmark, og følgende år indtil 5. maj 1945 havde jeg utallige møder og forhandlinger med den tyske værnemagt. Kort efter besættelsen blev jeg kaldt til et møde i Oksbøllejren sammen med en dansk officer, den senere generalløjtnant Møller. En tysk generalintendant meddelte os, at Oksbøllejren skulle udvides til brug for de tyske soldater, og at udgifterne var anslået til 20 mill. kr., dengang et betydeligt beløb, som forberedte os på, hvad der ville komme. Vestkysten i Ribe amt blev da også under hele krigen stærkt besat af tyske tropper og befæstningsanlæg, og man måtte have legitimationskort (ausweis) udstedt af tyskerne for at kunne færdes i området. En tysk general var chef i Oksbøllejren og som forbindelsesofficer mellem Klitvæsenet og værnemagten var ansat en tysk forstmand, en Heeresoberförster. De tyske troppers benyttelse af klitplantagerne og udskrivning af træ medførte heldigvis ikke større skader — kun i Aal plantage, hvor Oksbøllejren blev udvidet, var skaden betydelig. Som forbindelse mellem den danske regering og besættelsesmagten var udnævnt en tysk Oberforstmeister Dr. Wiedemann, som jeg flere gange havde forhandlinger med. Han gjorde, hvad han kunne, for at skåne de danske skove for ødelæggelse ved for store udskrivninger af træ — man kan være tilbøjelig til at mistænke ham for at regne med efter krigen at skulle etablere sig som Skovdirektør i Danmark; men det gik jo anderledes. Efter fredslutningen måtte han i stedet søge hjælp hos det danske skovbrugs repræsentanter for at klare sig igennem afnazificeringen.

Den tyske hær var veldiciplineret, og klitvæsenet var ikke udsat for overgreb, men tyskerne kan være underligt stupide og taktløse. Under et møde med en ung tysk officer i Blåvand i begyndelsen af krigen, bemærkede jeg til ham, at det måtte blive vanskeligt for tyskerne efter krigen at regere i de besatte lande, hvor de ville være forhadte. Dertil svarede han: »Ah, dann machen wir uns geliebt« (så gør vi os afholdte) — det kunne de let ordne. Enten var han storsnudet eller dum — formodentligt begge dele. Selv den foran nævnte Dr. Wiedemann, som dog var en højt uddannet mand, var taktløs nok til,

engang han kom til den store, smukke Vestervig kirke i Thy sammen med overklitfogeden, og døren var låst, at sige: »Det kunne en håndgranat nemt have ordnet«. Han havde dog ikke en sådan i lommen, og det er nok også et spørgsmål, om han havde brugt den, hvis han havde været i besiddelse af en, men udtalelsen måtte virke i høj grad stødende på hans danske ledsager.

Jeg husker, at min tyske forstlige forbindelsesofficer i slutningen af krigen sagde, at han ville søge ansættelse i Slesvig, fordi han gerne ville under Danmark — han troede på, at vi fik Slesvig tilbage, når Tyskland havde tabt krigen. Rotterne var ved at forlade den synkende skude; mange af officererne håbede dog til det sidste, at Hitlers nye våben, atombomben, som var under udvikling, ville vende krigslykken.

De tyske soldater forsvandt ret hurtigt efter kampenes ophør i 1945, men Oksbøllejren benyttedes derefter i ca. 3 år til ophold for tyske flygtninge, og skaden på Aal plantage forøgedes en del i dette tidsrum. Tidligere tiders sandflugt opstod igen, fordi al vegetation mellem barakkerne blev fjernet og brændt af flygtningene. Lejren blev et højst ubehageligt opholdssted i blæsevejr.

— — —

Efter disse spredte bemærkninger om min tid i klitvæsenet, skal jeg i det følgende — efter opfordring af Lion i Varde — skrive lidt om Klitplantagerne fra Blåvand til Blåbjerg.

Bordrup klitplantage er den ældste af plantagerne og påbegyndt i 1853, men allerede da var der gjort forsøg på træplantning i klitterne, nemlig i 1815, hvor der på et sted kaldet »æ stoue« — stuen — blev plantet bl. a. skovfyr og bjergfyr. Endnu findes her en del gamle, krogede skovfyr. Indtil for få år siden også en bjergfyr, som da må have været den ældste i sin art i Danmark. »Stuen« er det første sted, bjergfyrren blev anvendt her i landet, men siden blev den som bekendt den vigtigste pioner ved tilplantning af både klitterne og hederne inde i landet.

Næste forsøg blev gjort i 1951, da der i en lavning mellem høje klitter i Bordrup sande kaldet »Ulso« blev plantet bl. a. skovfyr, østrigsk fyr, rødgran, ædelgran og birk. Denne bevoksning findes endnu og er et meget smukt og afvekslende skovbillede med store, gamle naletræer og birke. »Æ stoue« og »Ulso« er for træplantningen i klitterne historiske steder, som bør bevares længst muligt. I Ulso er rejst en

Klitdirektørboligen i Vejers plantage.

Rester af de ældste forsøg på klitplantning i »Stuen« ca. 1815. Bordrup klitplantage, Ribe amt. Træerne er skovfyr.

mindesten for den første plantør i plantagen. Han var den første, der fandt på at dæmpe klit ved pålægning af et lag afhugget lyng — en fremgangsmåde som fik overordentlig stor betydning, og som den dag i dag bruges ved dæmpning i den indre klit — den såkaldte grå klit.

I 1853 og følgende år tilplantedes de store klitter, der omgiver »Ulslo«, og efterhånden blev hele den store vandreklit, Bordrup sande, tilplantet med bjergfyr, som endnu er livskraftig, men lav og forkrøblet på grund af sandets magerhed og den stride vind. Kun på klittens læside udvikler den sig bedre ligesom på lavere arealer både vest og øst for Bordrup sande, navnlig øst for findes en del smukke ældre bevoksninger af skovfyr og yngre sitkagran.

Oksby klitplantage støder op til Bordrup plantage og ligger syd for denne. Også her findes store klitter og lavere arealer, alt fra begyndelsen tilplantet med bjergfyr, som nu efter bjergfyrrens hugst er ændret til unge kulturer af mest skovfyr, der ligesom bjergfyrren er meget nøjsom, men bliver et større og mere levedygtigt træ. Foruden findes plantninger af sitka og den hurtigt voksende vestamerikanske klitfyr (Contorto fyr).

Ho klitplantage — beliggende syd for Ho — er den yngste af plantagerne, påbegyndt omkring 1920. Kører man gennem plantagen på vej ud til Skallingen, ser man på begge sider af vejen en skov af skovfyr, plantet omkring 1921-22, som har udviklet sig ganske godt efter forholdene.

Man har altså her, efter de erfaringer man havde fra ældre plantager, ikke først plantet bjergfyr, men straks plantet en mere værdifuld træart.

I Ho plantage findes det store klitparti »Jens Jessens sande«, der er en typisk parabelklit — en klitformation der fremkommer ved, at en vandreklits hovedmasse bevæger sig hurtigst i vindretningen, medens yderkanterne holdes noget tilbage af vegetationen. Det højeste parti af »Jens Jessens sande« er af fredningshensyn ikke tilplantet og kan ses viden om.

Der blev i Ho plantage plantet mange østrigsk fyr blandet med bjergfyr, men den østrigske fyr er vanskelig at plante, og de fleste gik desværre ud.

Vejers klitplantages udsatte beliggenhed nær kysten præger sammen med den tarvelige jord trævæksten, som hovedsagelig er bjerg-

Skovfyrs skov (Bordrup plantage) således som ca. halvdelen af plantagernes arealer med tiden kan komme til at se ud — dog indbl. lidt løvtræ navnlig birk.

fyr. Langs vejen til Grærup findes en større bevoksning af fransk enstammet bjergfyr som har skovpræg. På enkelte bedre arealer, hvor der er fugtighed nok i jorden, er der en ganske god granskov af sitkagran, men ellers er hovedparten af plantagen dårlig bjergfyr, som dog for en del er afløst af contordafyr og skovfyr.

Plantagen grænser op til det store badested Vejers strand, og i dårligt og køligt vejr foretrækker mange badegæster at gå tur i plantagen.

Pinholt var den første plantør i plantagen, og der blev bygget et hus til ham i det til beplantning købte areal. Han fortalte, at når han dengang fik besøg af sin svoger, der boede på Vejle egnen, bad denne ham om at trække gardinerne for vinduerne selv om dagen, for han kunne ikke holde ud at se på alt det øde, golde landskab. Pinholt, som var uddannet gartner, fik hurtigt anlagt en have, som med årene blev et smukt og frodigt anlæg.

Kjærgård plantage er for størstedelen som skov betragtet af meget ringe værdi. Vægstbetingelserne er så ringe, at plantagen nok ikke burde være anlagt — man har, da arealet købtes for mange år siden, formodentligt troet på et bedre resultat.

En ting i denne plantage er en seværdighed, nemlig det store fredede egekrat, som findes i plantagens østlige del. Egekrattet er rester af fortidens egeskove, men har, før det blev delvis tilsandet, dog allerede været reduceret til krat. Ved udgravninger har det vist sig, at den oprindelige rod kan findes nogle få meter under overfladen. Der kommer mange agern på de små ege, og det er interessant, at afkommet viser sig at have ganske normal vækst og kan udvikle sig til store træer.

Blåbjerg plantage har meget afvekslende vækstbetingelser. Vestligst er der store partier med meget ringe bund og dårlige bjergfyrbevoksninger, medens den østlige del er betydelig bedre, fordi flyvesandet hviler på en moræne, som, selv om den består af sand og grus, dog indeholder væsentlig mere næring for trævæksten end flyvesandet. Her kan træerne — sitkagran, ædelgran og skovfyr — opnå en virkelig værdifuld udvikling og producere tømmer af større dimension. Store dele af morænen er dog dækket af så tykt et lag flyvesand, at trærødderne ikke kan nå det. Det gælder bl. a. det store klitområde kaldet »store sande«, hvortil bl. a. hører højdepunktet Blåbjerg — et meget besøgt udsigtspunkt. Her står en mindesten for

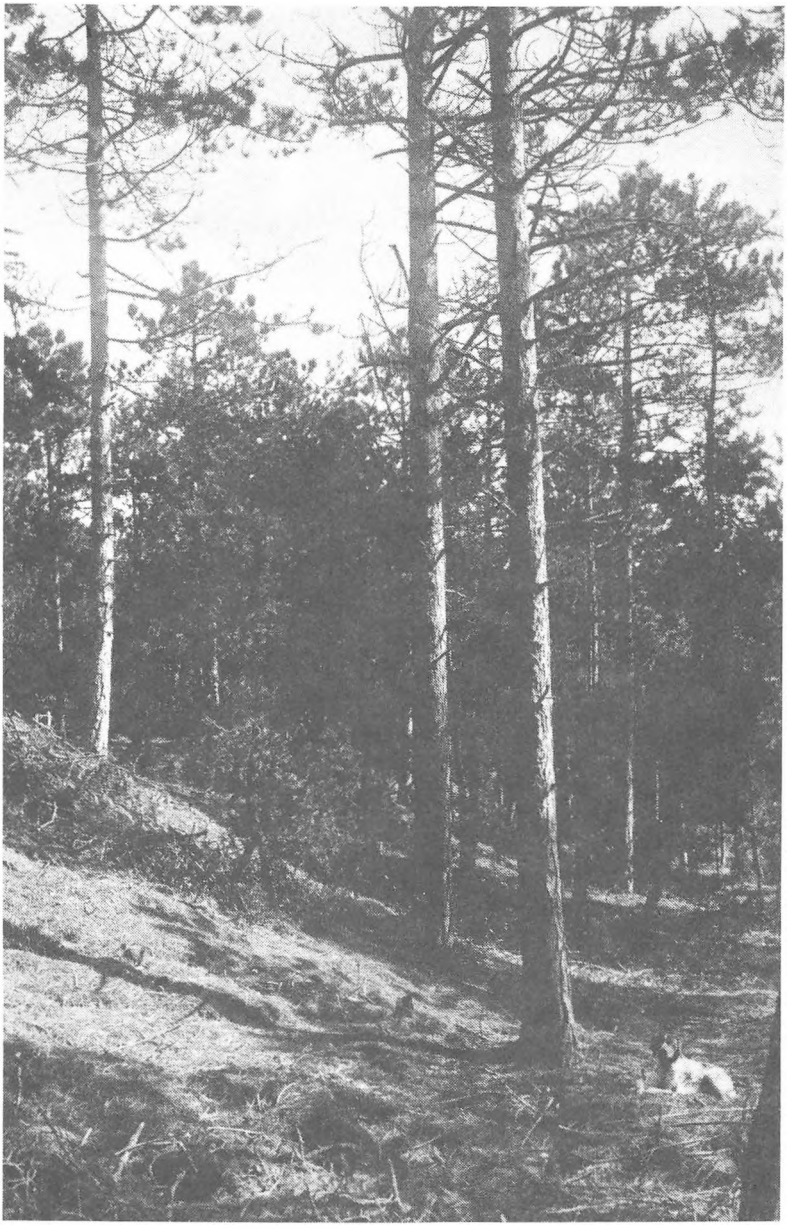

Gamle østrigske fyr på Bordrup sandes østre affald (læsiden — på klitternes vindside er væksten meget dårlig).

den første klitinspektør, kammerherre de Thygeson, som fungerede lige til sin død. Han blev begravet på sin 99 års fødselsdag. De sidste år var det dog hans assistent — den senere klitinspektør Bang — der i væsentlig grad stod for styret. Mindestenen rejstes af Vestjyllands befolkning som tak for de Thygesons store igangsættende arbejde med anlæg af klitplantagen.

Nyminde plantage grænser op til Blåbjerg plantage og består alt overvejende af større og mindre klitter med dårlig bjergfyr. Mod vest begrænses plantagen af Nymindestrømmen, Ringkøbing fjords gamle udløb, nu et dejligt naturområde som for størstedelen er fredet. Klitarealet mellem Nymindestrømmen og havet blev 1932-34 købt af Klitvæsenet, dels for at hindre bebyggelse af klitterne, dels for at anvende det til camping. Hertil egnede det sig dog ikke, og der kom kun nu og da besøgende i de første år.

Under den tyske besættelse blev der gravet en del grus på arealerne til fæstningsværker, og efter krigens afslutning tillod Klitvæsenet, at nogle stedlige beboere gravede grus i nogle år. Af fredningshensyn kunne dette ikke fortsætte og blev standset efter nogle års forløb, hvad de, der havde deres udkomme ved grusgravningen, selvfølgelig ikke var tilfredse med. Grusgravningen har på ingen måde skæmmet landskabet, man vil i dag knap nok lægge mærke til det.

Aal plantage og Vrøgum plantage er i modsætning til de foran omtalte ikke beliggende nær kysten, men 5-10 km inde i landet, hvor flyvesandet er lejret på moræne, som består af lerblandet sand. Flyvesandslaget er de fleste steder ikke mægtigere, end trærødderne kan nå det, og det ses tydeligt på trævæksten. Disse to plantager vil for størstedelens vedkommende kunne blive god skov, og er delvis allerede blevet det, mest skov af sitkagran.

I Aal plantage ødelagde det tyske militær og påfølgende flygtningelejr et meget stort areal, som måtte tilplantes med fyr på den fuldstændig nøgne bund. Mindre dele af de to plantager blev tilplantet med løvtræ som eg, bøg og birk, der er vokset godt til — f. eks. lige vest for Oksbøl by.

I Vrøgum plantage var på et sted kaldet »Lommeagre« anlagt et større forsøg for at illustrere forskellen mellem væksten af hvidgran, sitkagran og ædelgran. Sitkagranerne har forlængst givet et godt udbytte og er afløst af japansk lærk, medens ædelgranerne endnu danner et smukt skovbillede.

Klitplantagerne vil også i fremtiden aldeles overvejende være nåleskov og kan måske nok virke noget ensformige, selv om man af æstetiske grunde ved plantagernes foryngelse har indblandet noget løvtræ, mest eg og birk.

Den enorme tilstrømning af turister til vestkysten berører selvfølgelig også klitplantagerne. Ganske vist opholder folk sig hovedsageligt på stranden og de nærmeste klitter, men mange kommer dog i plantagerne især i dårligt vejr.

Denne voldsomme interesse for vestkysten som ferieområde hænger nok i nogen grad sammen med badningen, men for 150 år siden betragtedes det vestjyske landskab på en helt anden måde end i dag. I en beskrivelse af Danmark for 150 år siden omtales en tur fra Varde til kysten og egnen langs denne som noget af det sørgeligste, triste, golde og nærmest uhyggelige, man kunne tænke sig.

Steen Steensen Blicher, som elskede den øde jyske hede, så kun det golde og triste i klitlandskabet. Han foretog i 1838 en rejse langs vestkysten og beskriver udsigten fra Blåbjerg således:

»— — mod vesten storhavet med sine evigt urolige vover, mod østen på hiin side ørkenen, en mørk stribe af det opdyrkede og beboede land. En stor indsø noget i syd med en kirke, en mølle og nogle huse på sine bredder formilder det dødningeagtige i dette store melankolske naturmaleri, på hvis liigblege grund de vidt adspredte mørke pletter bringer os snarere i tanken om skibsvrag og ligkister end om huse. Alle disse talløse sandbobler! Kommer de dig ikke for som gravtuer. Synes dig ikke hele dette stille livløse klitland at være en uhyre kirkegård, hvor selve vækstlivet er uopvækkeligt begravet».

En sørgeligere beskrivelse kan man ikke tænke sig, men tiderne forandrer sig og med den indstillingen til naturværdierne. Man må dog ikke glemme, at landskabet ved tilplantning af klitterne og opdyrkning i dag gør et væsentligt mere venligt og beboeligt indtryk, end da Blicher stod på Blåbjerg i 1838.

Det er nu 126 år siden staten begyndte træplantning i Klitterne. Motiverne for denne virksomhed har efter de indhøstede erfaringer ændret sig noget gennem tiderne. Fra begyndelsen var hensigten dels at skabe en varig dæmpning af de store klitter, dels at skabe mulighed for en træproduktion i det skovfattige Vestjylland, hvor der var stor mangel på brændsel. Desuden ønskede man at støtte de af sandflugten hårdt ramte egne.

Gennem det sidste halve århundrede har staten ved udvidelse af beplantningen kun købt arealer, hvor der var udsigt til trævækst af rimelig værdi, men også i ret høj grad taget hensyn til, at man derved skabte arbejde for landsdelens befolkning. En skov er levende, man planter, hugger træerne, når de er store, planter igen og har frembragt en arbejdsplads, som ikke forgår.

Til slut et par tal.Klitplantagerne i Ribe amt omfatter ialt ca. 10.500 ha, hvoraf ca. 8.500 er tilplantet. Resten er strandbred og havklitter.

INDHOLDSFORTEGNELSE

MAN STARTER SOM LILLE —
af Signe Termansen 7
ET KIRKEJUBILÆUM
af sognepræst Johs. Riger-Kusk, Aal 27
VED HAVET
af Palle Uhd Jepsen 31
BERETNINGEN OM FARS OG MORS BRYLLUP
af Else Jørgensen (født Thomsen) 35
MINDELUNDEN PÅ KALLESMÆRSK HEDE
af H. Hammer Sørensen 38
»THORLUNDGÅRD«, ØLGOD
af major, gårdejer S. A. M. Nielsen 41
OKSBØLLEJREN 1929-1979
af oberstløjtnant L. G. Ipsen 49
AF EN TJENESTEDRENGS OPLEVELSER
af Ole Schultz, Billumtarp 53
BLOMSTERBØRN ANNO 1939 og 1948
af pastor Andreas Lundby, Idom-Råsted 56
Æ HJULNAW
af Kristen Johannes Christensen, Frisvad Mølle 59
PORTRÆT AF EN MAND OG HANS TID
af Chr. Lund Rasmussen 62
DRØMMEN OM DET STORE HAV
af amtsskolekonsulent Harald Iversen, Holsted 69
FARMER I AMERIKA
af Gustav Jensen, Nr. Nebel 75
AD SKÆRVET VEJ, FRA ØST TIL VEST
af forfatteren Viggo Hedegaard Thomsen, Risskov 86
ET STORT TO-DAGES BRYLLUP I 1912
af Agnes Meyer, Tarp 89
I KLITVÆSENETS TJENESTE
af fhv. klitdirektør P. Thaarup 96

LIONS
L
INTERNATIONAL